

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi

UŞAK UNIVERSITY
Journal Of The Faculty Of Applied Sciences

e-ISSN: 2792-081X

Yıl / Year : 2024

Cilt / Volume : 4

Sayı / Issue : 1

İmtiyaz Sahibi / Privilege Holder

Uşak Üniversitesi Adına Rektör / Rector on Behalf of Uşak University

Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ

Dergi Sahibi / Owner

*Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Adına Dekan / Dean on behalf of Uşak University
Faculty of Applied Sciences*

Prof. Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA

Baş Editör / Editor in Chief

Doç. Dr. İncilay ERDURU

Editör Yardımcıları / Assistants Editors

Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM

Doç. Dr. Mehtap KARAKOÇ

Alan Editörleri / Associate Editors

Doç. Dr. İncilay ERDURU

Doç. Dr. Fulya AKYILDIZ

Doç. Dr. Murat AYDIN

Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM

Doç. Dr. Mehtap KARAKOÇ

Dr. Öğr. Üyesi Nail ELHAN

Dil Editörü / Language Editor

Öğr. Gör. Şeyda ŞANLI

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Öğr. Gör. Dr. Emine Tuğbanur CİĞEROĞLU

Sekreteryä / Secretariat

Arş. Gör. Dr. Burcu YÜRÜK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Sachin Kumar MANGLA - Plymouth Üniversitesi

Prof. Dr. Kiran SOOD - Chitkara Üniversitesi

Doç. Dr. Alessio Moneta - University of Pisa

Doç. Dr. İncilay ERDURU - Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Fulya AKYILDIZ - Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM - Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Mehtap KARAKOÇ - Uşak Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

- Prof. Dr. Ali DERAN - Tarsus Üniversitesi
Prof. Dr. Aykut LENGER - Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Emin AKÇAOĞLU - Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Yiğit KAZANÇOĞLU - Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Murat KAYALAR - Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan ERTUĞRUL - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkerim ÇALIŞKAN - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ - Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Abitter ÖZULUCAN - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ÇELİK - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Tuğrul KANDEMİR - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Kemal BEŞER - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet İNCE - Tarsus Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil GÜNGÖR - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Abdurrahman Nazif ÇATIK - Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU - Tarsus Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki DOĞAN - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Ozan ERUYGUR - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşegül TAŞ - Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan ADA - Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Selen DOĞAN - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Guo-Cheng Wu - Neijiang Normal University
Prof. Dr. Harun UÇAK - Alanya Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan KOÇ - Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ERSOY - Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Taha Bahadır SARAÇ - Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nezh TAYYAR - Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan ÖZEN - Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Emine FIRAT - Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Vedat ACAR - İzmir Bakırçay Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Aykut ATTAR - Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Aykut GÖKSEL - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan ACAROĞLU - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Ozan YILDIRIM - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Caner DEMİR - Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ÇOLAK - Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan BOZ - Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Çağlar YURTSEVEN - Bahçeşehir Üniversitesi
Doç. Dr. İ. Efe EFEOĞLU - Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Hakem Kurulu / Referee Board

Prof. Dr. Çağrı KÖROĞLU- Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Şerife ÖNDER-Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Gökberk YÜCEL – Amasya Üniversitesi
Doç. Dr. Eser YEŞİLDAĞ- Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Serkan ÖZDEMİR- Bursa Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet MENGÜASLAN– Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özlem EREN- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Merve ÇALHAN-T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı
Arş. Gör. Kemal ÖZDEMİR- Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

İletişim / Contact

ubfdergisi@usak.edu.tr
<https://ubfdergi.usak.edu.tr/>
https://dergipark.org.tr/tr/pub/usakuyg_

Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi'nin tarandığı indeksler:

Uşak University Journal of The Faculty of Applied Sciences is indexed by:

EDİTÖRÜN NOTU

Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi'nin 2024 yılı ilk sayısını Haziran ayında sizlerle buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz. Derginin bu sayısında beş araştırmacının katkılarıyla hazırlanmış dört araştırma makalesine yer vermekteyiz. Bu çalışmaların ikisi kamu ekonomisi, biri finans biri işletme alanından kıymetli çalışmalardır.

Sayının ilk çalışmasında Karaoğlu, Şiilik kavramını istihbarat açısından Pakistan ve Hindistan örnekleri üzerinden ele almıştır. Çalışmada Devletler veya örgütlerin topladıkları bilgiler yoluyla açık istihbarat kaynakları ve vaka analizi yönteminden faydalanılarak, din ve mezhebin önemli bir istihbarat unsuru olarak kullanılması konusunda İran'ın Pakistan ve Hindistan'daki Şii nüfus üzerinden gerçekleştirdiği faaliyetler analiz edilmiş ve yazına katkı sunulmuştur. Coşkun ve Güven tarafından hazırlanan ikinci çalışmada, finansal ve dijital okuryazarlığın kripto para piyasasına etkileri anket yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma finansal ve dijital okuryazar olan öğrencilerin kripto para piyasalarına bakış açıları ve yatırım yapma eğilimlerinin finansal ve dijital okuryazar olmayan öğrencilere oranla daha yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Bu sayının üçüncü makalesinde ise Demirci, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü öğrencilerinin kariyer planlama sürecinde eğitim-öğretim beklentilerini sosyal ağlar yoluyla çevrimiçi ve yüz yüze uyguladığı anket sonuçları üzerinden SPSS paket programı kullanarak faktör ve frekans analizleri ile analiz etmiştir. Çalışmada öğrencilerin aldıkları eğitimden beklentilerinin; 'uygulamalı eğitim', 'öğretim şekli', 'öğrenme ortamı ve kaynağı' ve 'ders ve staj süresi' olmak üzere dört faktör altında toplandığı tespit edilmiştir. Sayının dördüncü makalesinde Yılmaz, İslamcı ve Milliyetçi dergilerin yayınları üzerinden yaptığı incelemede Türkiye'de Uygur Türklerine yönelik bakış açısı ve algıyı araştırmıştır. Bu araştırma için ilgili dergilerin arşivi taranmış ve özel görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada dergi içeriklerine ilişkin karşılaştırmalı veri tabloları sunularak Türk siyasetinde ve dış politikasında Uygur meselesinde kararlı bir politikanın olmamasının uluslararası ilişkilerde mutlak dost-düşman olmadığı ve dergilerin Uygurların yaşadıklarının aktarılmasındaki rolünün önemi ortaya konulmuştur.

Dergimizin 2024 yılı ilk sayısında verdikleri katkılardan dolayı Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden çalışmalarını bizimle paylaşan tüm yazarlarımıza ve çalışmaların değerlendirilmesinde desteklerini esirgemeyen tüm hakemlerimize teşekkür ederiz. Dergimizi siz saygıdeğer okuyucularımızla buluşturmaktan memnuniyet duyar, keyifli okumalar dileriz.

Saygılarımızla...

Yayın Kurulu

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Shiism as an Intelligence Element: The Case of Shias of Pakistan and India (1-10)

Bir İstihbarat Unsuru Olarak Şiilik: Pakistan ve Hindistan Şiileri Örneği

(Araştırma Makalesi / Research Article)

Orhan KARAOĞLU

Finansal Okuryazarlık ve Dijital Okuryazarlık Düzeyinin Kripto Para Piyasası Yatırımlarına Etkisi (11-25)

The Effect Of Financial Literacy And Digital Literacy Level On Crypto Currency Market Investments

(Araştırma Makalesi / Research Article)

Ahmet COŞKUN

Nurcan GÜVEN

Education And Training for Career Planning of Business Administration Students Expectations: The Case of Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences (26-40)

Kariyer Planlaması Sürecinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğrencilerinin Eğitim-Öğretim Beklentileri

(Araştırma Makalesi / Research Article)

Utku DEMİRCİ

İslamcılık ve Milliyetçilik Kesişiminde Uygur Türkleri: İslamcı ve Milliyetçi Dergilerin Yayınları Üzerine Bir İnceleme (41-65)

Uyghur Turks at the Intersection of Islamism and Nationalism: A Study on the Publications of Islamist and Nationalist Journals

(Araştırma Makalesi / Research Article)

Büşra Nur YILMAZ

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

SHIISM AS AN INTELLIGENCE ELEMENT: THE CASE OF SHIAS OF PAKISTAN AND INDIA

¹Orhan KARAOĞLU

Abstract

The concept of intelligence refers to information and news found in a raw state, which, after being classified, processed, and interpreted, results in the production of information or a product. States or organizations gather the needed information through various activities and methods throughout the process, named the intelligence cycle, from obtaining raw data to processing it into information or a product. States/Organizations use the information they obtain as a strategic element in both their internal and external threats, security strategies, foreign policies, decision-making processes, as well as in any activities related to the target country/organization. In the intelligence collection process, various methods and elements are used, and one of the most important elements of this process is the Religious and Sectarian factor. States evaluate religious and sectarian factors in areas such as internal security, ethnic-sectarian issues, counterterrorism, international relations, education, culture, etc., contributing to the strategic decision-making process. Iran is also one of the states that stands out with the religious and sectarian factor. Iran benefits from its official Shiite denomination in its legal and state structure, internal and foreign policies, as well as security strategies, and conducts activities for this purpose on Shiite groups living in other countries. This article provides a detailed analysis of the use of religion and sect as a significant intelligence element, focusing on Iran's activities through the Shiite population in Pakistan and India, using open intelligence sources and the case analysis method.

Keywords: Iran, Shiism, Intelligence, Pakistan, India

Bir İstihbarat Unsuru Olarak Şiilik: Pakistan ve Hindistan Şiileri Örneği

Öz

İstihbarat kavramı, ham bir şekilde bulunan bilgi ve haberlerin, tasnif edilmesi, işlenmesi ve yorumlanması sonucunda üretilen enformasyon veya ürün anlamına gelmektedir. Devletler veya örgütler ihtiyaçları olan bu bilgileri, istihbarat çarkı olarak isimlendirilen ve ham bilginin elde edilmesinden bunun işlenerek bir enformasyona/ürüne dönüşmesine kadar geçen süreçteki çeşitli faaliyet ve yöntemlerle toplamaktadır. Devletler/Örgütler elde ettikleri bu bilgileri hem kendilerine yönelebilecek olan iç ve dış tehditler, güvenlik stratejileri, dış politikaları ve karar alma süreçlerinde hem de hedef ülke/örgüt üzerindeki her türlü faaliyetlerinde stratejik bir unsur olarak kullanılmaktadır. İstihbarat toplama sürecinde birçok yöntem ve unsur kullanılıyor olmakla birlikte, bu sürecin en önemli unsurlarından bir tanesi de Din ve Mezhep unsurudur. Devletler, din ve mezhep unsurlarını iç güvenlik, etnik-mezhepsel sorunlar, terörle mücadele, uluslararası ilişkiler, eğitim, kültür vb. alanlarda değerlendirerek stratejik karar alma süreçlerine katkı sağlamaktadır. İran, din ve mezhep faktörü ile ön plana çıkan devletlerden bir tanesidir. İran hem hukuk ve devlet yapılımasında hem iç ve dış politikasında hem de güvenlik stratejilerinde resmi mezhebi olan Şiilikten faydalanmakta ve diğer ülkelerde yaşayan Şii gruplar üzerinde bu amaçla faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu makale, açık istihbarat kaynakları ve vaka analizi yönteminden faydalanarak, din ve mezhebin önemli bir istihbarat unsuru olarak kullanılması konusunda, İran'ın Pakistan ve Hindistan'daki Şii nüfus üzerinden gerçekleştirdiği faaliyetler üzerine detaylı bir analiz sunmaktadır.

Anahtar Kelime: İran, Şiilik, İstihbarat, Pakistan, Hindistan

¹ Doç. Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı, orhankaraoglu@gmail.com, ORCID: [0000-0003-1389-5512](https://orcid.org/0000-0003-1389-5512)

INTRODUCTION

Intelligence is the collection and analysis of information, particularly aimed at a specific purpose, rather than covert operations described as clandestine activities. Intelligence is the product that emerges at the end of the process of collecting, comparing, evaluating, analyzing, and interpreting information. In essence, intelligence is the information or strategic knowledge obtained through the analysis of the gathered data, directed towards action. Intelligence is a universal social science that aims to understand and predict all kinds of political, economic, social, religious, and military events.

In the 21st century, a significant portion of intelligence is obtained from open-source intelligence (OSINT) channels. Open Source Intelligence, generally referred to as OSINT, denotes the process of collecting and analyzing information from publicly available and accessible sources. OSINT is often combined with other intelligence-gathering methods and plays a crucial role in the decision-making processes at strategic, tactical, or operational levels. It is widely used by governments, military units, intelligence agencies, security firms, and numerous organizations in the private sector, constituting a vital component of the intelligence collection process (Andrew, Aldrich, Wark, 2019).

The process of intelligence gathering is carried out using various tools and methods. Intelligence gathering tools are typically employed to obtain, analyze, and interpret information from different sources. These tools operate in various fields, ranging from open sources to covert operations. Religion and sect can also serve as significant tools in intelligence. They can be utilized in various ways within the intelligence domain. However, it should be noted that the use of religion and sect as intelligence elements is generally a sensitive topic and can potentially lead to complex consequences. The use of religion and sect as intelligence elements usually occurs within a specific political, security, or geopolitical context. For instance, elements related to religion and sect can be crucial in understanding internal conflicts in other countries, using them for propaganda and social engineering purposes, influencing the target country's domestic and foreign policy decision-making processes, and making strategic decisions accordingly (Andrew, Aldrich, Wark, 2019).

Today's world is undergoing a process in which social scientists, particularly those in the fields of political science and international relations, are striving to comprehend and contextualize geopolitical developments. Interdisciplinary collaboration is crucial in this process of meaning-making and interpretation. Due to the fact that global and regional issues cannot be comprehensively understood from a singular perspective, it is necessary to conduct multi-layered and dimensional analyses that incorporate various factors, including culture, religion, sect, sociology, economy, and psychology.

In contemporary times, the phenomenon of religion is a complex concept that affects individuals, society and the state. It exerts influence at both an individual level and in the context of social and international relations. Factors such as values, beliefs, culture, ideology and gender are instrumental in shaping personal identities. Specifically, religion and worldview are pivotal in defining identity for both individuals and societies.

Religion has emerged as a phenomenon influencing and shaping the domestic and foreign policies of nations. Notably, in the 21st century, religion has increasingly impacted international relations across diverse spheres. Another area where International Relations has begun to establish relations in recent years has been religion. When investigating foreign policy decision-making processes, it becomes evident that the influence of religious beliefs, religion-based organizations, and non-governmental organizations plays a significant role in the deliberations of state administrators and intelligence operations.

The discussion of Islamic Sects, especially Shiism, has drawn much attention in recent years due to its significant impact globally and regionally. Along with the Persian legacy inherited from the Persian Empire, Shiism has had a considerable influence on Iran's geopolitical and geo-cultural education, which persists to date. The politicization of Shiism has emerged as a crucial factor in shaping Iran's national identity, possibly the most significant. Iranian Shiism, with its unparalleled socio-cultural framework, sets it apart from surrounding civilizations and has since become a key driver of Iran's contemporary foreign policy and security agenda. Since the reign of Shah Ismail, Iranian Shiism has become inextricably linked with Persian nationalism. However, it appears that Shiism holds significant importance as an intelligence component for the Iranian government.

Iran has exerted its influence over Shiite communities through its proxies in different regions such as the Middle East, Africa, and Central Asia. Additionally, it is actively working to convert promising individuals in the political field to the Shiite sect. Shiism plays a major role in Iran's intelligence and security policies. This article aims to explore how Iran employs Shiism as an intelligence tool in Pakistan and India.

1. SHIITE GROUPS IN PAKISTAN

The population of Pakistan totals about 220 million individuals, of which 18-20% are of Shiite descent. The Shiite population is scattered throughout Pakistan. Ethnic Pakistanis make up the majority of Shiite groups, while Shiites of Iranian and Arab ancestry also call the country home (Vatanka, 2012). The majority of Pakistan's Shiite population is affiliated with the Ithna'asheriya-Imamiyya faith. Besides this group, other influential Shiite sects in Pakistan include Nizari Ismailis Aga Khan Group, Musta'li Davudi Bohra, and Suleimani Bohra (Zaidi, 2016).

Pakistan holds significant value for the Iranian state, as it serves as a crucial area for Iran's Shiism activities. In this regard, Iran is pursuing a policy to maintain a hold on the Shiites in Pakistan. It has been reported that Iran aims to prevent the unification of the Shiites groups mentioned above and prefers to keep communication with them separately (Abbas, 2010).

1.1 Sipahi Muhammed Pakistan

Established in 1994, Sipahi Muhammed Pakistan was formed to combat the Pakistan Sahabe Army (Sipah-e Sahabe Pakistan) and its affiliated militant group, Lashkar-e Cengvi (Lashkar-e Jhangvi),

due to their involvement in anti-Shiite activities. The group offers both military and religious training to Shiite factions and also undertakes operations against Sunnis. The organisation operates in Punjab, Gilgit, Baltistan, Para Çınar and Karachi. The leader, Seyit Gulam Rıza Nakvi, has been imprisoned since 1996. Reports estimate that the organisation has around 10,000 members. It has been alleged that Iran offers logistical and material support to the group (Rathore, 2017).

This organisation was added to the list of proscribed groups in 2002 during the tenure of the former President Pervez Musharraf. It has an estimated membership of around 10,000 individuals and is believed to have approximately 30,000 supporters and sympathisers as per certain researchers. SMP could potentially target the leadership of the Pakistani Companion Army (SSP) and its armed wing, Lashkar-e Jhangvi, as well as Pakistani state officials and moderate Shiite clergy in its activities. The group receives financial backing, either direct or indirect, from Iranian and Indian Intelligence Services, and also generates funds from donations made by the Shiite community (Rathore, 2017).

The detention of the SMP leader in Pakistan, along with the freezing of the organization's bank accounts and internal conflicts, significantly weakened the group. Consequently, SMP now operates as a collection of local and autonomous entities. After the banning of SMP and Jageri Fiqh Sovereignty Movement (Tehrik-e Nifaz-e Fiqh-e Jafaria-TNFJ), a portion of their members came together to establish the Unity Council of Muslims (Majlis-e Wahdat-e Muslimeen-MWM). Leaders of MWM receive regular support from Iran and frequently visit the country. MWM has a militia wing, but asserts that it serves as the "political representative of the Shia community" and maintains no ties to militias. The group conducted extensive public protests throughout Pakistan from 2012 to 2015 (Zaidi, 2016)

On the contrary, according to Pakistani intelligence circles, Iran attempted to assert control over the Shiite community in Pakistan by supporting Shiite organizations such as SMP and MWM. Iran also infiltrated a number of armed groups within Pakistan to safeguard its own interests, and it is even alleged that there are individuals working on behalf of Iran within anti-Shiite LJ (Abbas, 2010).

1.2 Shiite Militias in Pakistan

Shiite militia groups such as Pasdaran Mahdi, Ansar Hussain, Tehrik Hussain, Hezbollah and Mehdi Mala operate in Kurram/Paraçınar, Gilgit and Quetta. Abid Hussein Hussein, a former senator, plays a crucial role in the leadership of these groups. The "Central Imambargah" situated in Paraçınar on the Afghanistan border serves as the headquarters of Shiite militia groups. As Paraçınar shares a border with Afghanistan, it remains susceptible to interventions from across the border (Rathore, 2017).

Militia training camps owned by SMP are present in Paraçınar. Security points have been established in the region as a part of the activities of strong Shiite militia groups located in Paraçınar and its nearby areas. Over 400 families in the area were compelled to relocate to Sunni settlements due to the militias' coercion. Conversely, Shiite militias purportedly prevent Sunnis from selling properties or purchasing real estate in the locality. Shiite worship sites could also be utilised to disseminate religious instruction to Shiite militias (Abbas, 2010).

Members of the organization that puts pressure on Sunnis in these regions engage in activities close to Iran. In response to the pressure from the Shiite militias, the Sunnis residing in this region were compelled to move to Sunni settlements in Pakistan. There are indications of Shiite-Sunni tension, which is common in the Middle East, observed in this region. It is widely understood that during times of heightened Sunni-Shiite tension, there have been instances of damage to Sunni mosques and cemeteries. It is of interest to note that in this particular region, the Iranian flag is occasionally displayed in Shiite homes. In addition to providing support to Shiite political parties, Iran also enlists men from the Shiite factions in Pakistan and deploys them to conflict zones. It has been reported that Iran supported these militias and recruited Pakistani Shia citizens from the region to assist the Houthis in the Middle East, particularly in Yemen (Vatanka, 2012).

1.3. Shia Political Parties

"Unity Council of Muslims (MWM)" and "Pakistan Jafari Movement" (TJP) are the main Shiite political parties. MWM has gained significant recognition from the dispersed Shiite community in various regions. TJP represents the most prominent Shiite political organization in Pakistan. Its founding dates to 1979 with the TJNF aimed at upholding Jafari Jurisprudence sovereignty. After the death of the leader Jafar Hussein, Sayyid Arif Hussein Al-Husseini, who had been Ayatollah Khomeini's disciple, assumed the leadership position (Majidiyar, 2014).

In 2002, the Pakistani administration banned TJP, which later assumed different names in parliament. Presently, the Federal Assembly of Pakistan includes representation from the Pakistan Shia National Council (SUC). For instance, the Pakistan Imamiyya Students Organization (ISO), in addition to others like "Jamaat-i Islami (JI)" and "Islamic Ulema Cemiyeti-Samiu'l-Halk", enjoy Iranian backing. Iran lends its support to some Sunni and Shia groups. For instance, the Pakistan Imamiyya Students Organization (ISO), in addition to others like "Jamaat-i Islami (JI)" and "Islamic Ulema Cemiyeti-Samiu'l-Halk", enjoy Iranian backing. For instance, the Pakistan Imamiyya Students Organization (ISO), in addition to others like "Jamaat-i Islami (JI)" and "Islamic Ulema Cemiyeti-Samiu'l-Halk", enjoy Iranian backing (Majidiyar, 2014).

All of these organisations and groups have an influence on Shiites in Pakistan through various propaganda tools. These activities are conducted through television channels, newspapers, and websites. Numerous websites, including www.islamitimes.org, www.shiaforums.com, en.shiapost.com, www.islamicthought.co.uk, and www.ya-hussain.com, as well as television channels Such TV, Hadi TV, and Wahdat, and newspapers Payam, Voice of Palestine, Musrab Lab, Montiz ul Saher, El-Arif, Mahzan, Waqaiq Islam, Nawai Islam, Payam Zanib, Badri, Awan Sadaqat, and Tahira are available for Shiite Pakistanis. The two most influential newspapers are Vahdet and Tahreek (Vatanka, 2012).

Moreover, Shia think tanks in Pakistan hold substantial influence over the Shia population. These include entities like al-Basireh, Islami Markaz, Danish Kadha, Ahl e Haram Youth Think Tank, and Afkar Islami. Reports suggest that Iran provides financial backing to Al Kauthar Islamic University,

headquartered in Islamabad, which operates to disseminate Shia beliefs. Additionally, Iranian cultural centres in Rawalpindi, Lahore, Karachi, Quetta, and Multan undertake cultural propaganda for Iran, aided by support from the Iranian government (Rathore, 2017).

As a result, Iran is engaged in Shiism-oriented activities in Pakistan. It provides financial and educational support to these Shiite groups, influences these groups by applying social-religious-cultural propaganda, and also works to Shiite non-Shiite Pakistani citizens. In the Middle East, especially in the regions that were under the "ISIS threat" during and after the Arab Spring period, it creates militia forces from Shiites in Afghanistan and Pakistan and recruits personnel from there. In this way, Iran gained the opportunity to develop both soft power and hard power elements through Shiism. Here, theo-power (religious power) has become an important foreign policy instrument for Iran.

2. INDIA

Zoroastrianism, a pre-Islamic faith originating in Iran, achieved popularity in India during the 8th century. As of now, around 100,000 out of 250,000 worldwide Zoroastrians reside in India. The TATA family, one of India's most longstanding industrialists, hails from an Iranian Zoroastrian ancestry (Rizvi, 2017). Mumbai holds a central position in this belief, since Aga Khan Mehellati, the leader of the Nizari Ismailis, migrated to Mumbai, India in the 19th century.

Official figures suggest that India is home to 200 million Muslims, however, unofficial estimates indicate that the figure is closer to 230 million. The Shiite population accounts for a substantial portion of this number, with unofficial estimates indicating that 50-55 million Shiites reside in India, almost all of whom identify as Ithnaasheri/Jafari supporters. If these figures are accurate, India is the world's second-largest country in terms of its Shiite population, after Iran (Rizvi, 2017).

Shi'ite Muslims reside in various Indian cities like New Delhi, Kolkata, Chennai, Mumbai, and Hyderabad. They also organize commemorations for events such as Karbala. The Shi'ite community in these regions can easily undertake their religious duties and conduct rituals. The Shia community in India participates in the political arena as a member of the BJP party, which promotes Hindu nationalism. Within the party, Shia members are actively involved in Indian politics. Like other countries with Shia populations, the Iranian state takes a keen interest in the Shias of India and supports educational initiatives specifically for the community (Rizvi, 2017).

2.1 Iran's Educational Activities in India

The Shiite community in India sends students to Iran for clerical training. Shiites receive education at religious education centres dedicated to the Shiite faith, including Nizamiye Madrasah, Sultan Madrasah, Cami-e Tebliğ Madrasah, and Emirü'l-Müminin Madrasah in India. Iran also supports the "Noor Micro Foundation" that was established by Shiites in India. Iran aims to promote Persian culture and language in India through this foundation. The Foundation translates Persian literature into English and Urdu and sends it to educational institutions and libraries. Furthermore, it is endeavoring to

establish Persian departments in universities, increase the interest in Persian, and open new Persian departments (Dhume, 2015).

The Islamic Cultural Centre at Al Mustafa International University plays a pivotal role in conducting these studies at other universities. Several Iranian universities take part in the events supervised by the Iranian Cultural Centre in India. In August 2023, Turkey revoked the recognition of Al Mustafa University as an equivalent institution. The Qom-based school is believed to have served as a hub for Iran's efforts to spread Shia Islam, recruit agents, and establish military infrastructure. Its significance to the Iranian government cannot be overstated. More than 30,000 Iranian students are enrolled in universities across India, primarily in urban centres including Mumbai, Pune, Delhi and universities such as Hamdard University, Jawaharlal Nehru University, Bangalore University, Lucknow University and Rohilkhand University (Dhume, 2015). Approximately 5,000 Iranian businessmen operate in India. An estimated 40,000 Iranian citizens, including students and businessmen, are believed to reside in India.

2.2 Iranian Cultural Centers in India

Iranian cultural centres play an active role in India by facilitating trade and educational activities. These centres, which have four branches located in Delhi, Mumbai, Chennai, and Hyderabad, enhance Iran's presence and influence in India. These centres, which have four branches located in Delhi, Mumbai, Chennai, and Hyderabad, enhance Iran's presence and influence in India (Brett, 2016). It is stated that Iran spends over 10 million dollars annually for the activities carried out through its cultural center and business people. In addition to organizing seminars/conferences within the scope of Shiism and education activities, it also includes organizing demonstrations to support Shiites in Iraq and Syria (Dhume, 2015).

The All India Shia Ulema Council, which receives financial support from Iran, maintains close collaboration with Iran. Its leader is Molla Seyyid Kalbe Cevad Nakvi. Iran can conduct extensive propaganda activities in India, both directly through cultural centres, institutes, workshops, seminars and conferences that it organises, and indirectly through Shiite organisations, ulama, foundations and other structures within India.

Websites affiliated with the Shia community in India cover topics such as Hezbollah, Yemeni Shia, developments related to DAESH in Syria and Iraq, the Sunni-Shia conflict, and readers' feedback (Dhume, 2015).

2.3 Recruitment from India to Shiite Militia Groups

There is no substantive evidence to suggest that Iran offers militant training to Shiite groups in India and provides personnel to Shiite militias in conflict zones. Nonetheless, Shiite communities in India respond to and demonstrate against attacks targeting Shiites in Iraq and Syria. In this context, Mullah Seyyid Kalbe Jawad Naqvi stated in November 2014 that 200,000 Indian Shia Muslims

volunteered to protect the holy sites in Karbala and Najaf. Initially, they compiled a list of 6,000 volunteers including medical professionals and engineers. Furthermore, images depicting Shiite volunteers completing forms to guard against "Terrorists of Sunni origin" were released in the Indian media. It is worth mentioning that Seyyed Hasan Mahdi, Secretary General of the All India Shiite Husseini Fund, reported that "4,000 volunteers registered with them to travel to Iraq and protect Indian workers who were abducted and safeguard the sacred areas of the Shiites." In this context, it is probable that certain Shiites from India have travelled to conflict zones either independently or through Shiite institutions.

Shiite non-governmental organizations are active in India. These organizations include the All India Shia Ulema Council, All India Shia Hussaini Fund, Anjuman-e Haideri, Haji Naji, Iman Foundation/Jafari Observer, Najafi House, Safinatul Hidayah, Al Madrasha, World Islamic Network, Chennai Shia Youth Association, and Imam Ali Ibn Abu Talib Islamic Center. Among the prominent leaders and influencers of the Shiite community in India are Sayyid Kalbe Jawad Nakvi, Molla Taki (the Imam of the Shiite Friday Masjid in Delhi), Bahadir Abbas Nakvi, Molla Jamel Hayder, Aizaz Urfi, Molla Iftikar Ansari, Molla Mirza Athar, and Molla Seyyid Hamidul Hasan. Also included are Mullah Raza Agha, Mullah Sayyid Imam Zaidi, Mullah Ali Hasan, Mullah Shehwar, Mullah Hasan Abbass, Mullah Husayn Kazim, Mullah Ansar Hussain, and Mullah Zillay Mustafa (Karaoğlu, 2021).

The Iranian government, in conjunction with affiliated groups, engage in successful propaganda efforts in India. The websites of these groups commonly feature information pertaining to Hezbollah, Shiite communities in Yemen, and individuals fighting against DAESH in Syria and Iraq. Mullah Seyyid Kalbe Javad Naqvi, the leader of the Shiite Ulema Council of India, has urged for large-scale protests as a part of the ongoing campaign against ISIS. The activities of the Shiites have not garnered any response from the Indian government. Due to the extensive historical and economic ties between India and Iran, the distant relations of Indian Shiites with Pakistan, and the involvement of the Shiite community in Indian politics through the Hindu nationalist BJP party, there are no issues between the Shiite community in India and the Indian government (Brett, 2016).

CONCLUSION

The concept of intelligence refers to information and news found in a raw state, which, after being classified, processed, and interpreted, results in the production of information or a product. States or organizations gather the needed information through various activities and methods throughout the process, named the intelligence cycle, from obtaining raw data to processing it into information or a product. States/Organizations use the information they obtain as a strategic element in both their internal and external threats, security strategies, foreign policies, decision-making processes, as well as in any activities related to the target country/organization. In the intelligence collection process, various methods and elements are used, and one of the most important elements of this process is the Religious and Sectarian factor. States evaluate religious and sectarian factors in areas such as internal security,

ethnic-sectarian issues, counterterrorism, international relations, education, culture, etc., contributing to the strategic decision-making process. Iran is also one of the states that stands out with the religious and sectarian factor. Iran benefits from its official Shiite denomination in its legal and state structure, internal and foreign policies, as well as security strategies, and conducts activities for this purpose on Shiite groups living in other countries.

One of the areas where the global and regional politics regarding the geopolitical struggle between China and the USA are keenly felt is the South Asian region, which is home to both Pakistan and India. Due to the influence of the geopolitical dispute between China and the USA and the recent outbreak of the Russia-Ukraine war, the region is currently being closely monitored. Not only is this area closely observed by global actors, but it is also of great interest to regional actors.

As a regional actor, Iran maintains keen interest in South Asia. Since the establishment of the Islamic Republic of Iran in 1979, its extraterritorial ambitions anchored in the Shiite doctrine have raised concerns among its neighbours over the past 40 years. Turkey is one of those countries apprehensive of Iran. Shiism plays a crucial role in Iran's external actions.

Since the Iranian Islamic Revolution of 1979, Shiism has become a significant factor in shaping Iran's domestic and foreign policies. Notably, Iran's emphasis on “Mahdism and the Defense of the Holy Places Discourse” in its foreign policy has resulted in increased Shiism-related activities in a variety of regions worldwide, particularly in the Middle East. Pakistan and India are often overlooked in discussions of Iran's cross-border Shi'ism activities. Rather than a pure effort to spread Shi'ism, Iran appears to view these activities as an important intelligence tool. Iran is leveraging the Shi'ism element in these countries for both geopolitical and theopolitical considerations, making strategic moves in the region.

Shiism has had a considerable impact on the geopolitical and geocultural landscape of Iran, in addition to the inherited Persian perspective from the Persian Empire. Through its politicization, it has become a crucial factor in shaping and upholding Iran's national identity, arguably the most significant one. In this context, Iranian Shiism has become the overriding factor in the security and foreign policy of contemporary Iran by merging with Persian nationalism since the reign of Shah Ismail. It creates a socio-cultural system that diverges from other civilisations in the region. Nonetheless, Shiism plays a crucial role as an intelligence element for the Iranian state.

STATEMENT OF RESEARCH AND PUBLICATION ETHICS

The method used in the study does not require ethics committee approval.

DECLARATION OF SUPPORT

This study was not supported by any person or organization.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT

There is no conflict of interest between the authors.

KAYNAKÇA

- Abbas H. (2010). *Shiism and Sectarian Conflict in Pakistan: Identity Politics, Iranian Influence and Tit-for-Tat Violence*, Belfer Center Combating Terrorism Center Press.
- Andrew C. Aldrich R.J, Wark W. K. (2019) *Secret intelligence*. Routledge Press.
- Brett, D. (2016). *Iran's fifth column in India*. Access date: 17.07.2019, <http://english.alarabiya.net/en/features/2016/12/28/Iran-s-Fifth-Column-in-India.html>
- Dhume, S. (2015). *India can't remain blind to shia radicalism*. Access date: 17.07.2019, <https://blogs.wsj.com/indiarealtime/2015/04/11/india-cant-remain-blind-to-shia-radicalism/>
- Majidiyar, A.K. (2014). 'The shi'ites of Pakistan: A minority under siege. M.Rubin and A.K.Majidiyar (Ed.). *The Shi'ites of the Middle East: An Iranian Fifth Column?* içinde (126-139). American Enterprise Institute.
- Rathore, S.A. (2017). *The Saudi-Iran factor in Pakistan's sunni-shia conflict*. Access date: 20.07.2019, <https://www.mei.edu/publications/saudi-iran-factor-pakistans-sunni-shia-conflict>
- Rizvi,S.A.A. (2017). Population of shia ithna ashri community in India: Case study of lucknow. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 22(9), 16-21. doi: 10.9790/0837-2209031621.
- Stratfor (2003). *Pakistan: A new wave of sunni-shiite violence?* Access date; 20.07.2019, <https://worldview.stratfor.com/article/pakistan-new-wave-sunni-shiite-violence>
- Vatanka, A. (2012). *The guardian of Pakistan's shia*. Access date: 21.07.2019, <https://www.hudson.org/research/9863-the-guardian-of-pakistan-s-shia>
- Zaidi, A. (2016). The shias of Pakistan: Mapping an altruistic genocide. J. Syed, E. Pio, T. Kamran and A. Zaidi (Ed.). *Faith-Based Violence and Deobandi Militancy in Pakistan* içinde (ss. 273-311). Palgrave Macmillan London.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

FİNANSAL OKURYAZARLIK VE DİJİTAL OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN KRIPTO PARA PİYASASI YATIRIMLARINA ETKİSİ*

¹Ahmet COŞKUN

²Nurcan GÜVEN

Öz

Değişen ve dönüşen dünya ekonomisini doğru bir şekilde anlamlandırmak, analiz etmek ve sonucunda bireylerin kendi ve ülke ekonomilerinin olumlu yönde bir seyir izlemesini sağlamak adına bazı kavramların öğrenilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ekonomik anlamda kendini, ülkesini geliştirmek ve yatırım yapmak isteyen bireyler, finans alanındaki terimleri de anlamak durumundadırlar. Finans alanının evrilmesi bir başka ifade ile kripto paraya yönelmesi dijital okuryazarlık kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çalışmada, Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesinde yer alan bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin finansal ve dijital okuryazarlık düzeylerinin kripto para piyasası yatırımlarına etkisinin nasıl sonuçlar doğuracağı, bahsi geçen bölümlere yönelik uygulanacak olan anket yöntemi ile saptanmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında verilerin kripto para piyasası yatırımlarına olan etkisi araştırılmış ve analiz sonuçlarına göre finansal ve dijital okuryazar olan öğrencilerin kripto para piyasası yatırımlarına bakış açıları ve yatırım yapma eğilimleri finansal ve dijital okuryazar olmayan öğrencilere oranla daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal okuryazarlık, Dijital okuryazarlık, Kripto para

The Effect of Financial Literacy and Digital Literacy Level On Crypto Currency Market Investments

Abstract

Some concepts need to be learned in order to correctly understand and analyze the changing and evolving world economy, and as a result, to ensure that individuals' own and the country's economies progress positively. Individuals who want to develop themselves and their country economically and make investments should also understand the terms in the field of finance. The orientation of the finance field towards cryptocurrency has led to the emergence of the concept of digital literacy. In the study, it was tried to analyze the effect of financial and digital literacy levels of Uşak University Faculty of Applied Sciences students on cryptocurrency market investments and the survey method to be conducted to the departments. According to the results obtained, the effect of the data on cryptocurrency market investments was investigated and according to the results of the analysis, it was determined that the perspectives of students who are financially and digitally literate on cryptocurrency market investments and their tendency to invest are at a higher level compared to students who are not financially and digitally literate.

Keywords: Financial literacy, Digital literacy, Crypto currency

*Bu çalışma "Finansal Okuryazarlık ve Dijital Okuryazarlık Düzeyinin Kripto Para Piyasası Yatırımlarına Etkisi: Uşak Üniversitesi Örneği" adlı Yüksek Lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, ahmet.coskun@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3223-8676

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, nurcisguven@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4290-3403

GİRİŞ

Birlikte yaşamının getirdiği toplum bilinciyle hareket edip, gelişen, bir grup olma yoluna giren toplumlar, ilk çağlardan beri ticaretin insan ilişkilerine ve dünya düzenine yön vermesiyle şekillenmiştir. Değiş-tokuş ile başlayan ticari serüven zamanla paraya, günümüzde ise dijital paraya evrilmiştir. İnsan ile para ilişkisini değerlendirmek genel manada okuryazarlık, özelde ise finansal okuryazarlıkla mümkündür.

TDK okuryazarlık kavramını “okuryazar olma durumu” olarak tanımlamaktadır. Okuryazarlık sözcüğünün sözlük anlamına bakıldığında Türk Dil Kurumu’nda okuryazar kavramı için “okuması yazması olan, öğrenim görmüş (kimse)” manaları verilmektedir (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi:19.09.2022). Bir diğer tanım ise, kişinin yayınlanmış bilgiyi hedeflerine ulaşmak, bilgi ve potansiyelini geliştirmek için günlük aktivitelerde, evde, işte ve toplum içinde kullanma ve anlama yeteneğidir (OECD, 2000). “Bu tanımda okuryazar, “günlük hayatı ile ilgili basit ve kısa bir cümleyi anlayarak okuyup yazabilen kişi” olarak açıklanmıştır” (Güneş, 2000: 227).

Okur ve yazar olma durumu bireyin hayatında önemli bir konumda yer almaktadır. Bunun nedeni ise okuryazar olan birey, günlük yaşamını sürdürürken yaptığı alışverişlerde, borç alıp vermede, günlük işleri takip etme vb. konularda okuryazarlık kavramı yaşamı kolaylaştırmaktadır. Bu da bireylerin kelimeleri ve cümleleri okur ve yazar olarak anlayıp, anlamlandırıp, yorumlayıp ve analiz ettiği taktirde yaşamının pek çok noktasında olumlu bir fayda sağladığı görülmektedir.

Finansal okuryazarlık, insanların ekonomik koşulları anlamalarını ve bu koşulların kendi kararlarını nasıl etkilediğini anlamalarını içerir. İnsanların ekonomi ile ilgili konuları bilerek ve bu konuların insanların yaşamlarını nasıl etkilediğini anlayarak finansal konularda kendilerine güvende hissetmelerine yardımcı olur. Özetlemek gerekirse insanların para yönetimi konularında bilgi sahibi olmalarını ve bu konularla ilgili kendi kararlarını vermelerine yardımcı olur. Örneğin, bütçeleme, tasarruf etme, yatırım yapma ve sigortalanma gibi konuların bilinmesi, insanların geleceklere yönelik daha iyi planlar yapmalarını sağlar (Worthington, 2006: 59).

OECD’nin finansal okuryazarlığı açıklayan iki tanımı vardır. Birinci tanım genel kabul görmüş bir tanımdır. Finansal okuryazarlık, bireysel refahın sağlanması amacıyla verilen finansal kararlar konusunda gerekli olan bilgi, beceri, farkındalık, tutum ve davranışların bileşimi olarak tanımlanmıştır.

İkinci tanım ise bireylerin finansal ürün ve kavramlar hakkında bilgi sahibi olması, ekonomik riskler ve fırsatlardan haberdar olması, finansal kararlarını alırken bilinçli davranması ve ekonomik refahını olumlu yönde etkileyecek önlemler alma sürecidir (OECD, 2013: 144). Bireylerin finans konularında bilgi temelli kararlar almasını sağlayan yeterlilik düzeyidir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 585).

Finansal okuryazarlık, kısaca finans alanında yer alan kavramları anlamak, anlamlandırmak, yorumlamak ve analiz edebilmektir. Finansal okuryazarlık bireylerin ülkelerinde ve dünyada yaşanan ekonomik gelişmeleri bilinçli bir şekilde takip edebilir, edilen bu takip neticesinde uygun olan yatırım için karar verebilir. Finansal okuryazar olan insanlar çevrelerindeki insanları bilgilerini yayarak

ekonominin gelişmesine katkı sunmaktadır. Yani finansal okuryazar olan birey finansal kavramların anlamlarını bilir, ekonomik kavramların işleyiş şeklini kavrar, serbest ekonomide yer alan finansal verileri değerlendirebilir ve bunun sayesinde kendi ekonomisini yönetebilir.

Dijital okuryazarlık kavramı ise “internet’e erişmek, dijital bilgileri bulmak, yönetmek ve düzenlemek için bir dizi beceri; dijital kaynakları, araçları ve hizmetleri düzgün bir şekilde kullanma ve değerlendirme, yaşam boyu öğrenme süreçlerine uygulama yeteneği.” olarak değerlendirilmiştir (akt. Falloon, 2020: 6).

Dijital okuryazarlık, kalifiye işgücü ihtiyacına binaen eğitimsel kazanımlarla ve bireysel sosyo-ekonomik geçmişlerle ilişkilendirilmesi yapılmaktadır ve finansal okuryazarlığın yanı sıra girişimciliği de teşvik ettiği ifade edilir (Oggero vd., 2020: 313-327).

Sağiroğlu vd. (2020) dijital okuryazarlığı dijital dünyada var olmanın temeli olarak görmektedirler. Bu bakımdan ticari alanda daha çok üretip satmak için, teknolojik imkanları etkin kullanabilmek için daha yetenekli olmak ve hızlı paylaşım yapabilmek çok önemli bir avantaj kazandırabilir.

Küreselleşen dünyada internetin önemi gitgide artmıştır. Bu nedenle de okuryazarlık kavramı gelişerek/evrilerek dijital okuryazarlık kavramına dönüşmüştür. Dijital okuryazarlık kavramı internet ortamında bulunan bilgilere erişim sağlama bu bilgileri yönetebilme, yönettiği bilgileri uygun modüllerde kullanmak ve kendini geliştirmeyi sağlayan bir kavramdır. Dijital okuryazarlık kavramı finans için düşünüldüğünde ise akla son zamanlarda popülerliğini hala koruyan kripto para piyasasında kullanabilmek gelmektedir. Başka bir ifadeyle sanal bir dünyada finansal işlem yapmak isteyen bireyler dijital okuryazarlık konusunda kendilerini geliştirerek yatırım yapacakları sanal para konusunda daha dikkatli davranarak, analiz ederek ve analiz ettiği bilgileri yatırımlarına yansıtarak doğru bir yatırım şeklini ekonomilerine yansıtabilirler.

“Kripto, cyripto ve currency kelimelerinin birleşmesinden oluşan, Türkçe anlamı şifreli para olan kelimedir. Şifre anlamında kullanılmasının sebebi, sanal cüzdanlardan şifre ile alınıp şifre ile çıkarılmaktadır. Ripple, Bitcoin, Litecoin gibi paralar aynı gerçek paranın yaptığı işlemi görmektedir. Sadece sanal anlamda piyasada bulunması şimdiki paralardan ayırt edici bir özelliğidir.” (Turan, 2018: 2).

İnternetin gelişmesiyle paranın daha serbest hareket etmesine yardımcı olan kripto para, teknolojik gelişmelerle hem kendi çeşitlenmiş hem de finansal sistem üzerinde değişiklikler yaratmıştır. (Çağlar, 2007: 178).

Kripto paralar şifreler aracılığıyla yerleştirildiği sanal cüzdanlardan tekrar şifreler vasıtasıyla çıkarılıp kullanılabilir (Çetinkaya, 2018: 11-21). Kripto para kavramı bir alternatif değer olarak görülebilir, bu değer sayesinde internet ortamında e-ticaret yapılabilir. Kripto paralar dijital ve sanal yapılarından ve küresel araç olmalarından dolayı merkez bankalarının prosedürlerine, kısıtlarına, denetimlerine ve garantilerine tabi olmamaktadır. Teknolojinin evrimi sonucunda küresel çapta kripto paraların kullanımı hızlı bir şekilde artış göstermiştir (Dizkırıcı ve Gökgöz, 2018: 93). Bankacılık

işlemlerine ihtiyaç duyulmadan internet aracılığıyla işlem yapılabilme özelliği olan kripto paralar, sanal ekonominin yarattığı bir üründür (Hüsler vd. 2013: 304-316).

Kripto para kavramı günümüzde oldukça sık duyulan bir kavram haline gelmiştir bu nedenlerin başında ise paranın gelişimi yer almaktadır. Takastan günümüze kadar para evrilerek kripto paraya dönüşmüştür. Kripto para insanların sanal bir evrende yatırım yapmalarını sağlamaktadır. İnternet aracılığıyla belirli algoritmik yapılar oluşturularak yapılan bu sanal paralara yatırım yapmak mümkündür. Kripto para ilk olarak Bitcoin adı ile duyulmuştur. Serbest ekonomik piyasada yer alan bütün yatırım araçları denetlenebilirken, kripto para kendine özgü bir oluşum şekli vardır ve denetlenmemektedir.

Bu çalışmada, finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık düzeyinin kripto para piyasası yatırımlarına etkisi: Uşak Üniversitesi örneklemini kapsamında incelenmiştir. Araştırmanın amacı Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesinde yer alan “Finans ve Bankacılık, Lojistik Yönetimi, Muhasebe ve Finans Yönetimi ve Uluslararası Ticaret ve Finansman” bölümlerinde eğitim alan öğrencilerin finans dersleri almaları sonucunda bu alandaki eğitim seviyelerinin artması ve bu eğitimin beraberinde getirdiği finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık düzeyleri kripto para piyasası yatırımlarıyla ilişkisinin hangi yönde olduğunun tespiti amaçlanmıştır.

1. KAVRAMSAL ARKA PLÂN

Çalışmamız ile ilgili literatür taraması yapılmış olup finansal okuryazarlık, dijital okuryazarlık ve kripto para piyasası konusunda yapılan çalışmalar aşağıda listelenmiştir.

Temizel ve Bayram, 2011 yılında yaptığı çalışmada Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine anket uygulanmış ve 433 öğrenci katılım sağlayarak veri toplanmıştır. Araştırmada basit rassal örnekleme kullanılmış ve Pearson Ki Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Araz, (2012) kredi kartı ile yapılan harcamalar ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmasında iki aşamalı bir analiz kullanmıştır. Sıralı probit modeli ve ikili logit modelidir. Çalışmanın sonucunda, finansal okuryazarlık eğitimleri ile finansal okuryazarlık düzeylerinin yükselebileceği, böylelikle kredi kartı harcamalarına bağlı olarak yaşanan sorunların azalacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Sarıgül (2014) çalışmasında üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyi ile demografik özellikleri arasında ilişki olup olmadığı ile ilgili araştırma yapmıştır. Toplam 1127 öğrenciye anket uygulaması yaparak veriler elde etmiştir. Elde edilen veriler neticesinde varyans ve regresyon analizleri yapılmıştır. Çalışmada yapılan analizler sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Saraç'ın (2014) çalışmasında üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri incelenmiştir. Çalışmada 797 Dumlupınar Üniversitesi öğrencisine anket uygulanmıştır. Araştırmada

frekans, T testi ve Anova testi kullanılmıştır. Analiz neticesinde finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu ancak finans dersi alan öğrencilerin finans dersi almayan öğrencilere göre finansal okuryazarlık seviyesinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Er vd. (2015) çalışmalarında İktisadi İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerine anket uygulanmış ve elde edilen verilere Ki-kare ve Korelasyon testi uygulanmıştır. Öğrencilerin %16'sının düşük, %30,1'inin orta, %31,7'sinin yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu ve öğrencilerin eğitim ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Kahraman (2015) tarafından yapılan çalışmada Erciyes üniversitesinde 100'ü işletme bölümü öğrencisi 100'ü işletme bölümü dışındaki diğer bölümlerden seçilmiş toplam 200 öğrenciden oluşan örnekleme anket uygulanmıştır. Finansal okuryazarlık düzeyi ile finansal davranışları incelenmiş, incelenen verilere Ki-kare testi uygulanmıştır. Cinsiyet açısından erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu görülmektedir. İşletme bölümü öğrencilerinin diğer bölümlere oranla finansal okuryazarlık seviyesi daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Şantaş ve Demirgil (2015) çalışmasında bir devlet üniversitesinin iktisadi ve idari bilimler fakültesinde yer alan iktisat, kamu yönetimi, maliye, çalışma ekonomisi ve işletme bölümlerinin birinci ve dördüncü sınıflarından oluşan toplam 704 öğrenciye ekonomi okuryazarlık düzeyinin tespiti için anket uygulanmıştır. Elde edilen verilere Ki-kare, Anova ve tek yönlü varyans analizlerini yapılmıştır. Ekonomide yaşanan gelişmelerin sıkı takipçisi olan grubun 4. Sınıflar, beşten fazla ekonomi ile alakalı ders alan öğrenciler ve erkekler olduğu saptanmıştır.

Üstündağ vd. (2017) çalışmasında dijital okuryazarlık düzeylerini ölçmek ve dijital okuryazarlık ölçeğinin Türkçeye uyarlanması amacıyla 13 devlet üniversitesinde 979 fen bilgisi öğretmen adayı araştırmaya katılmıştır. SPSS programı kullanılmış ve faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde çalışmanın güvenilir-geçerli olduğu ve fen bilgisi adaylarının dijital okuryazarlık becerilerinin iyi durumda oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Karaoğlan vd. (2018) çalışmalarında Türkiye'de kripto para farkındalığı ve kripto para kabul eden işletmelerin motivasyonları konusunu ele almıştır. Amaç Türkiye'de kripto para piyasası hakkındaki tutumları, kripto parayı ödeme aracı olarak kullanan işletmelerin kripto parayı kullanmalarını sağlayan istekleri incelemektir. 154 kişiye anket, 10 işletmeye ise çevrimiçi mülakat uygulanmıştır. Faktör analizi, Tek Yönlü Varyans analizi (Anova) ve Tukey Post Hoc testi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda kişi-işletme-toplum bağlamında önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler sırasıyla bireyler için: kripto para piyasası düzenli olarak takip edilmeli, eğitimler alınmalı ve bilinçli yatırımlar yapılmalıdır. Kripto paranın yasal durumu, vergilendirme ve muhasebe kayıtları hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. İşletmeler için: kripto paralar ödeme aracı olarak kullanıldığı takdirde oluşacak kar-zarar, riskler, rekabet ortamında oluşabilecek durumlar ve müşteri açısından nasıl karşılanacağı analiz edilmelidir. Toplum için: finansal, sosyal ve teknolojik açıdan nasıl bir sonuçla karşılaşılacağı araştırılmalı ve kripto paranın yasal durumu denetlenmeli ve uygun seçenekler uygulanmalıdır şeklindedir.

Onursoy (2018) çalışmasında “Üniversite gençliğinin dijital okuryazarlık düzeyleri: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine bir çalışma” adı altında yapmıştır. Bu çalışmada bilgi teknolojisi eğitimi almış öğrencilere anket uygulanmıştır. Yöntem olarak ise, nicel araştırma yöntemlerinden betimleyici bir araştırma yöntemi kullanılmış ve literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda dijital cihazların iyi bir şekilde kullanılması, dijital ortamda geçirilen verimli zaman ve öğrencilerin teknolojiyi yerinde kullandıkları gibi tespitler yapılmıştır.

Serçemeli (2018) çalışmasında, ilk olarak kripto paranın vergilendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi konusunu incelemiş, devamında ise kripto paranın ortaya çıkmasının nedenleri araştırılmıştır. Kripto paranın ortaya çıkmasının ekonomiyi hangi yönde etkilediğinin bilgisi verilmiştir. Çalışmanın sonucunda kripto paranın muhasebeleştirilmesi ve vergilendirilmesi için uluslararası alanda kabul gören bir para birimi değerlendirilmeli ve bu para ile ilgili yasal düzenlemeler oluşturulmalıdır. Bunun yanında kripto para biriminin uygulamaya geçirilmesinin gerekliliği önerilerinde bulunulmuştur. Kripto paranın ortaya çıkmasının nedenlerini ise teknolojinin gelişmesi ve insanların ihtiyaçlarının artması şeklinde yorumlanmıştır. Kripto paranın ortaya çıkması yeni sektörler ve mesleklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır ve para akışının hızlı şekilde yapılmasına olanak sağladığı sonucuna varılmıştır.

Ocak ve Karakuş (2019) Ege bölgesindeki bir üniversitenin Eğitim Fakültesinde yer alan öğretmen adayları için, dijital okuryazarlık öz-yeterlilik, cinsiyet, bölüm, ebeveyn eğitim durumu, mezun oldukları okul türü ve bilgisayara erişim durumu bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. 284 öğrenci verileri değerlendirmiş ve elde edilen verilere korelasyon testi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda bilgisayar öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterliliklerinin yüksek, diğer bölümlerden mezun olan öğretmen adaylarının ise daha düşük olduğu, anne-baba eğitiminin etkili olmadığı sonucuna varılmıştır.

Deniz (2020) çalışmasında kripto para piyasasında yüksek işlem hacmi ve piyasa değerine sahip olan iki kripto para biriminden altın ve brent petrol arasındaki ilişkinin olup olmadığı konusunu incelemiş ve “Var” modeli kullanılarak analiz yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda kripto paranın yatırımlara ek olarak yapılacak bir yatırım şekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Eren vd. (2020) çalışmalarında kripto paralar hakkında hali hazırda yapılmış çalışmalarını incelemiştir. Bu inceleme doğrultusunda kripto paralarla alakalı gerekli yasal düzenleme önerileri sunulmuş ve kripto paranın muhasebeleştirilmesinin nasıl yapılacağı konusunda öneriler sunulmuştur. Sunulan önerilerin yanında kripto paranın olağan kullanım alanları dışında, gelecekte kullanılabilme ihtimali olan diğer alanları da dikkate almak gerektiği hususuna dikkat çekilmiştir.

Güdelci’ye göre (2020) UFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)’na tabi olan şirketlerin muhasebe sistemlerinde; son yıllarda ilgi gören kripto paranın, yatırım, ticaret, ödeme gibi alanlarda kullanılır hale gelmesiyle, bu işlemlerin muhasebeleştirilmesi de önem kazanmıştır. UFRS kavramsal çerçevesine göre yapılan değerlendirmeler sonucunda; kripto paranın fiziksel bir varlık olmaması, gelecekte ekonomik fayda sağlama potansiyeli taşıması ve kontrol edilebilir olması

nedeniyle, maddi olmayan duran varlık kapsamında değerlendirilmesinin daha uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

Kul'un (2020) çalışmasında Atatürk Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde dijital okuryazarlık dersini alan Kimya, İnşaat, Bilgisayar, Makine, Endüstri, Elektrik Elektronik, Çevre ve Mekatronik bölümü öğrencilerinin dijital okuryazarlık ve internet bağımlılıklarına hangi faktörlerin etki ettiği analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin yüksek oranda internete bağımlılığının olmadığı gözlemlenmiştir. Dijital okuryazarlık seviyesi ile internetin günlük kullanım kotası arasında pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiş ve dijital okuryazarlık dersinin internet bağımlılığı ve dijital okuryazarlık düzeyi arasında herhangi bir bağ olmadığı tespit edilmiştir.

Silik ve Aydın (2021) çalışmasında ise dijital ve teknoloji okuryazarlığının tarihi, tanımları, özellikleri, benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiştir. Bu bağlamda konuya ilişkin 86 adet makale, 3 adet kitap taranmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve doküman taraması için EBSCO, ERIC, ProQuest, Science Direct, Scopus, Springer Link, ULAKBİM ve Web of Science ara yüzlerinden faydalanılmıştır. Araştırmalarda dijital okuryazarlık ve teknoloji okuryazarlığı arasında bir karmaşa gözlemlenmiştir. Benzerliklerin ve farklılıkların olduğu bu nedenle iki kavramın ayrışmasının kolay olmadığı tespit edilmiştir.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Yapılan çalışma nicel bir çalışma olup, model olarak ilişki tarama modeli kullanılmıştır. İlişki tarama modelinde iki veya ikiden çok değişkenin bir arada nasıl bir değişim göstereceğini belirleyen yöntemdir (Bahtiyar ve Can, 2016: 50). İlişki modelde olgu ya da değişkenler arasındaki ilişkisi, bunların etkisi ve dereceleri bulunmaya çalışılmıştır. Tezde güvenilirlik testi, normallik testi uygulanmış, normallik testinin sonucunda ise non-parametrik testlerden Mann-Whitney U- Kruskal-Wallis h testi ve korelasyon testlerinden Kendall's tau-b ve Spearman'ın rho testleri uygulanmıştır.

Bu çalışmada genel geçerliliği olan bir ölçek kullanılarak Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesindeki Finans ve Bankacılık, Lojistik Yönetimi, Muhasebe ve Finans Yönetimi ve Uluslararası Ticaret ve Finansman öğrencilerine online anket uygulanarak veriler toplanmıştır.

Kullanılan anket formu, Efe'nin (2022) "Kripto Para Yatırım Kararlarının Belirleyicileri" adlı tezde yer alan anket uygulaması ile Tuynun'un (2022) "Kripto Para ve Alternatif Bir Yatırım Aracı Olarak Kripto Paralara İlişkin Yatırımcı Davranışlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma" adlı tezde yer alan anket uygulamasından yararlanılarak oluşturulmuştur. Buna göre anket formu 4 ana kısımdan oluşmaktadır. 1. Kısım öğrencilerin sosyo-demografik yapısını öğrenmeye yarayan sorular, 2.kısım finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeyi sağlayacak ifadeler, 3. kısım dijital okuryazarlık ile alakalı ifadeleri içermekte ve 4. kısımda da kripto para ile alakalı ifadeleri içermektedir.

Çalışmanın anakütlesi Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi bünyesinde bulunan Finans ve Bankacılık, Lojistik Yönetimi, Muhasebe ve Finans Yönetimi ve Uluslararası Ticaret ve Finansman bölümlerinden oluşmaktadır. Anakütle olarak Uygulamalı Bilimler Fakültesi öğrencileri

sayıları baz alınmış sayıların birbirine yakın olmasından dolayı her bölümden yaklaşık 55-60 öğrenci ile çalışılmış ve toplamda 214 öğrenci ankete katılım sağlamışlardır. Bu öğrencilerin 72'si Finans ve Bankacılık, 47'si Lojistik Yönetimi, 47'si Muhasebe ve Finans Yönetimi ve son olarak 48 öğrenci ise Uluslararası Ticaret ve Finansman bölümü öğrencisidir. Katılım sağlayan öğrencilerin cinsiyet dağılımı ise 122 öğrenci kadın, 92 öğrenci ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

3. BULGULAR

Bu çalışmada, finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık düzeylerinin kripto para piyasası yatırım kararlarına olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Özellikle, finans alanıyla ilgili dersler alan ve bu alandaki eğitim seviyeleri artan öğrencilerin kripto para piyasası yatırım kararlarına yönelik etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda, eğitim seviyesi ile yatırımcıların kripto para birimlerine yönelik bakış açılarının nasıl değiştiği ve bu değişimin olumlu veya olumsuz etkilerinin neler olduğu detaylı bir analize tabi tutulmuştur.

Bununla birlikte, Uygulamalı Bilimler Fakültesi'nde yer alan ve finans ile ilgili ortak derslere katılan öğrencilerin cinsiyet, bölüm ve sınıf seviyelerine göre gösterdikleri farklılıklar da analiz edilmiştir. Bu analizlerin önemi, aynı eğitim seviyesine sahip olmalarına rağmen cinsiyet açısından farklılık olup olmadığını belirlemek, ortak dersleri alan ancak farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin ortak konularda izledikleri yaklaşımı incelemek ve farklı eğitim seviyelerine sahip öğrencilerin finansal ve dijital okuryazarlık ile kripto para piyasası yatırımlarına etkisini değerlendirmektir. Bu analizler, finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık seviyelerinin, öğrencilerin cinsiyetine, bölümüne ve sınıf seviyesine göre nasıl değiştiğini ve kripto para piyasası yatırımlarına olan etkilerini derinlemesine anlamamıza yardımcı olacaktır.

Tablo 1. Güvenilirlik Testi Sonucu

Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış Ögelere Dayalı Cronbach's Alpha	Öge Sayısı
.929	.930	40

Çalışmanın tutarlılığını değerlendirmek için Cronbach Alpha ve standartlaştırılmış ögelere dayalı Cronbach Alpha gibi güvenilirlik testleri uygulanmıştır. Literatürde genellikle, %70 oranının üzerinde çıkan sonuçlar güvenilir olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada elde edilen Cronbach Alpha değeri 0,929 ve standartlaştırılmış ögelere dayalı Cronbach Alpha değeri 0,930 olarak bulunmuştur. Hem Cronbach Alpha hem de standartlaştırılmış ögelere dayalı Cronbach Alpha değerleri, öge sayısının fazlalığı göz önünde bulundurularak son derece yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar, çalışmanın güvenilir olduğunu ve test sonuçlarının tutarlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, çalışmanın güvenilirlik açısından kabul edilebilir bir temele dayandığı sonucuna varılmıştır. Analizlere geçmeden önce değişkenlerin istatistiksel dağılım özellikleri araştırılmıştır. Bu çerçevede değişkenlere ait betimleyici istatistikler ve normallik testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Betimleyici İstatistikler ve Normallik Testi Sonucu

	Ortalama		.001		.04131	
	<i>Finansal</i>	Ortalama için %95	.001	3.2092		
Güven Aralığı		.001	3.3721			
Standart Sapma			.001			
Çarpıklık			.001			.166
Basıklık			.001			.331
<i>Dijital</i>	Ortalama		.001			.0496
	Ortalama için %95	.001	3.5406			
	Güven Aralığı	.001	3.7464			
	Standart Sapma		.001			
	Çarpıklık		-.535			-.535
<i>Kriptopara</i>	Basıklık		1.397			1.397
	Ortalama		2.920			2.920
	Ortalama için %95	2.816	2.816			
	Güven Aralığı	3.024	3.024			
	Standart Sapma		.772			.772
	Çarpıklık		-.282			-.282
	Basıklık		1.091			1.091
	Kolmogorov-Smirnov^a		Shapiro-Wilk			
	İstatistik	Anlamlılık (Sig.)	İstatistik	Anlamlılık(Sig.)		
	<i>Finansal</i>	.073	.007	.955	.001	
<i>Dijital</i>	.079	.002	.960	.001		
<i>Kriptopara</i>	.0104	.001	.951	.001		

Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk normallik testleri sonuçları Finansal, Dijital ve Kriptopara değişkenlerinin normal dağılmadığını göstermektedir. Bunun yanında skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerleri incelenerek değerlendirme de yapılmıştır. Çarpıklık ve basıklığa dayalı değerlendirmeler, George ve Mallery (2012), Tabachnick ve Fidell (2013) ile Hair ve diğerleri (2013) gibi kaynaklardan alınan normallik testi aralıkları referans alınarak yapılmıştır. Bu kaynaklarda, normallik testi için uygun değer aralıklarının belirtildiği analizler bulunmaktadır. Örneğin, George ve Mallery (2012) çalışmalarında, değerlerin ± 1.0 ve ± 2.0 aralığında olması gerektiği belirtilmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013)-1.5 ve +1.5 aralığına işaret etmişken, Hair ve diğerleri (2013) ise -1 ve +1 arasında olması gerektiğini vurgulamıştır. Hem bu kaynaklardan elde edilen bilgilere dayanarak, verilerin bu belirtilen aralıkların dışında olduğu gözlemlenmiş ve sonuç olarak, üç değişkenin de normal dağılmadığı tespit edilmiştir.

Değişkenlerin normal dağılmadığı tespit edildikten sonra, parametrik olmayan test ve analiz tekniklerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Bu parametrik olmayan testler, veri setlerinin normal dağılım göstermemesi durumunda kullanılan ve daha güvenilir sonuçlar elde etmeyi sağlayan istatistiksel yöntemlerdir. Tablo 3, 4 ve 5, ilgili değişkenlerin sınıf, bölüm ve cinsiyet kategorilerinde anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığına yönelik test bulgularını sunmaktadır. Tablo 3'te, sınıflar arasındaki farklılıkları belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3. Sınıflar Arası Farklılık Kruskal-Wallis Test Sonuçları

	Finansal	Dijital	Kripto para
<i>Kruskal Wallis-H</i>	1.859	10.739	10.831
<i>Olasılık Düzeyi</i>	.602	.013	.013

Tablo 3'deki anlamlılık değerlerine bakıldığında sınıflar arasında (1, 2, 3 ve 4. Sınıf) dijital okuryazarlık ve kripto para yatırım kararı düzeyinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık düzeyinde ise sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Tablo 4'te ise bölümler arasındaki farklılıkları belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Bölümler Arası Farklılık Kruskal Wallis Test Sonuçları

	Finansal	Dijital	Kripto para
<i>Kruskal-Wallis H</i>	16.142	5.459	10.566
<i>Olasılık Düzeyi</i>	.001	.141	.014

Tablo 4'teki olasılık değerlerine bakıldığında, bölüm ile finansal okuryazarlık, dijital okuryazarlık ve kripto para piyasası arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı gözlemlenmektedir. Bu sonuçlar, farklı bölümler arasında finansal okuryazarlık, dijital okuryazarlık ve kripto para piyasası yatırımları konusunda belirgin bir farklılık olmadığını işaret etmektedir. Dolayısıyla, bölümler düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığından, bölümler arasındaki ilişkinin farklılaşması beklenmemektedir. Son olarak, Tablo 4'te cinsiyet düzeyinde farklılıkları belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Cinsiyet Düzeyinde Farklılık Mann-Whitney U Test Sonuçları

	Finansal	Dijital	Kripto para
<i>Mann-Whitney U</i>	5215,500	5484,500	4125,500
<i>Olasılık</i>	,376	,776	,001

Tablo 5'teki olasılık değerlerine göre, finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık değerleri 0,05'ten büyük olduğu için cinsiyet ile finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak, cinsiyet ile kripto para piyasası yatırım kararı arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılabilir. Bu bulgu, cinsiyetin kripto para piyasası yatırımları üzerinde belirleyici bir faktör olabileceğini göstermektedir.

Son olarak, çalışmanın temel araştırma sorusunu analiz etmek adına finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık düzeylerinin kripto para piyasası yatırım kararlarıyla ilişkileri incelenmiştir. Tablo 6, finansal okuryazarlık ile kripto para piyasası yatırım kararları arasındaki ilişki sonuçlarını sunarken, Tablo 7 ise dijital okuryazarlık ile kripto para piyasası yatırım kararları arasındaki ilişki sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 6. Kripto Para Piyasası Yatırım Kararları ile Finansal Okuryazarlık Düzeyi Arasındaki İlişki: Kendall's tau-b ve Spearman's rho Değerleri

		Kripto para	Finansal
<i>Kendall's tau_b</i>	Kripto para	Korelasyon Katsayısı	.332**
		Anlamlılık Düzeyi	.000
		N	211
	Finansal	Korelasyon Katsayısı	.332**
		Anlamlılık Düzeyi	.000
		N	211

	Kripto para	Korelasyon Katsayısı	.455**
			Anlamlılık Düzeyi
<i>Spearman's rho</i>		N	211
	Finansal	Korelasyon Katsayısı	.455**
		Anlamlılık Düzeyi	.000
		N	211

** . Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo 6'da, kripto para piyasası yatırım kararları ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkinin test edilmesi için sırasıyla Kendall's tau-b ve Spearman'ın rho değerleri sunulmuştur. Elde edilen istatistiksel sonuçlara göre, Kendall's tau-b değeri 0,332 ve Spearman'ın rho değeri 0,455 olarak hesaplanmıştır. Her iki değer de pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, finansal okuryazarlık düzeyi ile kripto para piyasası yatırım kararları arasında belirli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yani, finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça kripto para piyasası yatırım kararlarının da artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu bulgu, finansal okuryazarlık düzeyinin kripto para piyasası yatırımlarına etkisinin değerlendirilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır.

Tablo 7. Dijital Okuryazarlık ile Kripto Para Piyasası Algı Düzeyi Arasındaki İlişki Sonuçları

<i>Kendall'stau_b</i>	Kripto para	Korelasyon Katsayısı	Kripto para	Dijital
			Anlamlılık Düzeyi	
		N		.000
				211
	Dijital	Korelasyon Katsayısı	.305**	1.000
		Anlamlılık Düzeyi	.000	
<i>Spearman's rho</i>	Kripto para	Korelasyon Katsayısı		.423**
		Anlamlılık Düzeyi		.000
	Dijital	Korelasyon Katsayısı	.423**	1.000
		Anlamlılık Düzeyi	.000	

Tablo 7'de, kripto para piyasası yatırım kararları ile dijital okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkinin test edilmesi için sırasıyla Kendall's tau-b ve Spearman's rho değerleri sunulmaktadır. Elde edilen istatistiksel sonuçlara göre, Kendall's tau-b değeri 0,305 ve Spearman's rho değeri 0,423 olarak hesaplanmıştır. Her iki değer de pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, dijital okuryazarlık düzeyinin artmasıyla kripto para piyasası yatırım kararlarının da artma eğiliminde olduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla, dijital okuryazarlık düzeyinin kripto para piyasası yatırımlarına etkisinin değerlendirilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Gelişen teknoloji hayatımızda yenilikler ve önemli değişiklikler getirmektedir. Bu önemli değişiklikler, bireylerin varlıklarını nasıl değerlendireceklerinin bilincine varmasıyla başlamaktadır. Bu bilincin temelinde ise finansal okuryazar ve dijital okuryazar olmak yer almaktadır.

Finansal okuryazarlık insanların varlıklar, gider-gelirler vb. hususlarda doğru karar alma, bilgi edinme ve yönlendirebilme yetisini ifade eder. Bu sayede insanların varlıklarını doğru bir şekilde kullanabilmesi adına doğru yatırım ve tasarruflara yönelmesini sağlar.

Dijital okuryazarlık; insanların dijital araçlardan yararlanmak, dijital kaynakların satışı, çözümlenmesi ve yorumlanması, medya içeriklerinin oluşturulması ve kişilerarası iletişim kurma becerilerini kazandırır. Ayrıca ekonominin gelişmesiyle yeni yatırım olanakları sağlanmakta: Kripto para da bu yatırım imkânlarından biridir.

Finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık para piyasanın büyümesi konusunda oldukça faydalı olmuştur. Kripto para kavramı ise internet ortamında gerçekleştirilen e-ticaret işlemlerinde kullanılan bir alternatif para birimidir. Merkez bankalarının kontrol ve gözetimlerinden bağımsız olarak üretilir ve kullanılır. Kripto paralar internet aracılığıyla bankacılık işlemlerine gerek kalmadan işlem yapılmasına olanak tanır. Bu paralar hardware madenciliği yöntemi ile üretilir ve finans, bilgisayar işletim sistemi ve kripto grafik kombinasyonlarından oluşan bir sistem kullanılır. Bu nedenle, kripto paraların üretim aşamasına "kripto para madenciliği" denir. Bitcoin ve diğer kripto paralar (Dash, Ripple, Ethereum, Litecoin gibi) alım-satım ve harcama işlemleri için kullanılabilir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte küresel çapta kullanımı artmıştır.

Uşak Üniversitesi öğreneğinde, finansal okuryazar ve dijital okuryazarlık düzeyinin kripto para piyasası yatırımlarına etkisinin ele alındığı çalışmadaki: tablo 6 ve tablo 7’de yer alan analiz sonuçları değerlendirildiğinde Spearman’s rho testinde kripto para ile finansal okuryazarlık arasındaki anlamlılık ilişkisi 0,455 pozitif anlamda anlamlı bir ilişki vardır. Kripto para ile finansal okuryazarlık arasındaki anlamlılık ilişkisi ,332 dir. Bu veride pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Spearman’s rho testinde kripto para ile dijital okuryazarlık arasındaki anlamlılık ilişkisi 0,423. Pozitif anlamda anlamlı bir ilişki vardır. Kripto para ile dijital okuryazarlık arasındaki anlamlılık ilişkisi ,305 dir. Bu veride pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Finansal ve dijital okuryazarlığa sahip olan öğrenciler kripto para piyasası yatırımlarına bakış açıları olmayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu anlamlılık ilişkinin rastgele olmadığını ve anlamlı bir şekilde doğrulandığını göstermektedir.

Farklı bölümler arasında finansal okuryazarlık, dijital okuryazarlık ve kripto para piyasası yatırımları konusunda belirgin bir farklılık olmadığını işaret etmektedir. Dolayısıyla, bölümler düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığından, bölümler arasındaki ilişkinin farklılaşması beklenmemektedir.

Sınıflar arasında (1, 2, 3 ve 4. Sınıf) dijital okuryazarlık ve kripto para yatırım kararı düzeyinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık düzeyinde ise sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Cinsiyet ile finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak, cinsiyet ile kripto para piyasası yatırım kararı arasındaki ilişkinin istatistiksel

olarak anlamlı olduğu sonucuna varılabilir. Bu bulgu, cinsiyetin kripto para piyasası yatırımları üzerinde belirleyici bir faktör olabileceğini göstermektedir.

Bu sonuçlar, finansal okuryazarlık düzeyi ile kripto para piyasası yatırım kararları arasında belirli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yani, finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça kripto para piyasası yatırım kararlarının da artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu bulgu, finansal okuryazarlık düzeyinin kripto para piyasası yatırımlarına etkisinin değerlendirilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bu sonuçlar, dijital okuryazarlık düzeyinin artmasıyla kripto para piyasası yatırım kararlarının da artma eğiliminde olduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla, dijital okuryazarlık düzeyinin kripto para piyasası yatırımlarına etkisinin değerlendirilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma, araştırmanın yapıldığı üniversite öğrencilerine ait finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık düzeyinin kripto para piyasası yatırımlarına ilişkin faktörleri ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, başka üniversitelerin öğrencilerinin de aynı sonuca ulaşacağı gibi bir genelleme yapılmaması gerekmektedir ve diğer üniversitelerdeki öğrencilerin finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık durumları hakkında genel bir düşünce edinilebilir. Farklı üniversitelerin bünyelerinde yapılacak olan geniş çaplı araştırmalar, araştırmanın daha iyi anlaşılması konusunda katkıda bulunacaktır.

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ BEYANI

Etik kurul onayı Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Başkanlığı tarafından 18.05.2023 tarihli ve E. 142686 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır ve bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

DESTEK BEYANI

Araştırma herhangi bir kurum ve kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

ÇIKAR BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). Finansal Okuryazarlık- Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 585-599.
- Araz, T. (2012). Financial Literacy and Credit Card Arrears. Boğaziçi University Institute for Graduate Studies in Social Sciences, Master of Arts, İstanbul.
- Bahtiyar, A. ve Can, B. (2016). Fen Öğretmen Adaylarının Bilimsel Süreç Becerileri ile Bilimsel Araştırmaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50.
- Çağlar, Ü. (2007). Elektronik Para: Enformasyon Teknolojisindeki Gelişmeler ve Yeni Ödeme Sistemleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 177-186.
- Çetinkaya, Ş. (2018). Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yerinin Swot Analizi ile İncelenmesi, *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 11-21.
- Deniz, E. A. (2020). Finansal Piyasalarda Kripto Para Uygulamaları: Kripto Para Fiyatlarını Etkileyen Faktörler, Muhasebe ve Denetim Tezli Yüksek Lisans Programı, 116-118.
- Dizkırıncı, A. S. ve Gökgez, A. (2018). Kripto Para Birimleri ve Türkiye’de Bitcoin Muhasebesi, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4(2), 92-105.
- Efe, V. (2022). Kripto Para Yatırım Kararlarının Belirleyicileri, İstanbul Bilgi University Institute of Graduate Program International Finance Master’s Degree Program, 54-55.
- Er, F., Temizel, F., Özdemir, A. ve Sönmez, H. (2015). Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 113-126. Doi: <https://doi.org/10.18037/ausbd.00957>
- Eren, B. S., Erek, M. ve Buyruk Akbaba, A. N. (2020). Kripto Para Kavramı ve Muhasebeleştirilmesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, s. 1340-1367. Doi: <https://doi.org/10.15869/itobiad.682655>
- Falloon, G. (2020). From digital literacy to digital competence: the teacher digital competency (TDC) framework. *Educational Technology Research and Development*, 68(5), 2449-2472. Doi: <https://doi.org/10.1007/s11423-020-09767-4>
- George, D. and Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
- Güdelci, E. N. (2020). UFRS Kapsamında Kripto Para İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi: Kripto Paralar Gerçekten Para Mı, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 237-257. Doi: <https://doi.org/10.31460/mbdd.637870>
- Güneş, F. (2000). Okuryazarlık Yaklaşımları, *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 4(3), 224-246.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. and Tatham, R. L. (2013). Multivariate Data Analysis: Pearson Education Limited. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:19.09.2022).
- Hüsler, A., Sornette, D. and Hommes, C. H. (2013). Super-exponential bubbles in lab experiments: evidence for anchoring over-optimistic expectations on price. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 92, 304-316. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2013.06.005>
- Kahraman, Y. E. (2015). Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Finansal Okuryazarlık Araştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 76-77.
- Karaoğlan, S., Arar, T. ve Bilgin, O. (2018). Türkiye’de Kripto Para Farkındalığı ve Kripto Para Kabul Eden İşletmelerin Motivasyonları, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2,15-28.
- Kul, S. (2020). Dijital Okuryazarlık ve Diğer Değişkenlerle İnternet Bağımlılığı İlişkinin İncelenmesi, *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 28-41. Doi: <http://10.33461/uybisbbd.646682>
- Ocak, G. ve Karakuş, G. (2019). Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Öz-yeterlilik Becerilerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1,129-147. Doi: <https://doi.org/10.32709/akusosbil.466549>

- OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), (2000). “Literacy in the Information Age”, Final Report of the International Adult Literacy Survey, Canada.
- Oggero, N., Rossi, M. C. and Ughetto, E. (2020). Entrepreneurial spirits in women and men. The role of financial literacy and digital skills. *Small Business Economics*, 55, 313-327. Doi: <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00299-7>
- Onursoy, S. (2018). Üniversite Gençliğinin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 989-1013. Doi: <https://doi.org/10.19145/e-gifder.422671>
- Sağıroğlu, Ş. Vd. (2020). Dijital Okuryazarlık: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler. Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 25.
- Şantaş, F. ve Demirgil, B. (2015). Ekonomi Okuryazarlığı Düzeyinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma, *Akademik Bakış Dergisi*, 50-58.
- Saraç, E. (2014). Finansal Okuryazarlık ve Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Ölçülmesi Üzerine bir Araştırma, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Sarıgül, H. (2014). A Survey of Financial Literacy Among University Students, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 216-221. Doi: <http://10.25095-mufad.396500-427561>
- Serçemeli, M. (2018). Kripto Para Birimlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 38-66.
- Silik, Y. ve Aydın, F. (2021). Dijital Okuryazarlık ve Teknoloji Okuryazarlığı: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4),17-34. Doi: <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.907788>
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics. Boston, Person.
- Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma.
- Turan, Z. (2018). Kripto Paralar, Bitcom, Blockchain, Petro Gold, Dijital Para ve Kullanım Alanları, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2. Doi: <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.431283>
- Tuygun, İ. (2022). Kripto Para Yatırımcı Tutumlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Üzerinden İncelenmesi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, 115-117.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık, 244.
- Üstündağ, M. T., Güneş, E. ve Bahçivan, E. (2017). Turkish Adaptation of Digital Literacy Scale and Investigating Pre-service Science Teachers’ Digital Literacy. *Journal of Education and Future*, 2017, 12, 19-29.

Makale Türü / Article Type: **Araştırma Makalesi / Research Article**

EDUCATION AND TRAINING FOR CAREER PLANNING OF BUSINESS ADMINISTRATION STUDENTS EXPECTATIONS: THE CASE OF MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

¹Utku DEMİRCİ

Abstract

The Department of Business Administration is an academic unit that aims to train students equipped with business, entrepreneurship and management skills in accordance with the requirements of the age required by the public and private sectors. In this study, it is aimed to determine the educational and training demands of undergraduate students actively enrolled in the department of business administration in terms of academic and professional development at the point of career planning. In line with the determined purpose, 1014 students actively enrolled in Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration in the 2023-2024 academic year were included in the study. The questionnaire form prepared in accordance with the purpose of the research was applied online and face-to-face to the students within the scope of the study through social networks and 278 students answered the questionnaire completely. The data obtained from the answered questionnaires were transferred to the IBM SPSS 23 package programme and factor analysis was performed through the programme. Then, frequency analysis was applied to the collected data in order to make descriptive statistics. In the research, it was determined that the expectations of the students from the education they received were gathered under four factors: 'applied education', 'teaching style', 'learning environment and resource' and 'course and internship duration'. On the other hand; 'CV preparation training', 'digital business training', 'career planning training' and 'effective communication skills training' can play an important role in terms of academic and professional development of students in their career journey.

Keywords: Career Planning, Academic and Professional Development, Educational Expectations, Business Administration Department.

Kariyer Planlaması Sürecinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğrencilerinin Eğitim-Öğretim Beklentileri

Öz

İşletme bölümü, kamu sektörünün ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu çağın gereklerine uygun işletmecilik, girişimcilik ve yöneticilik becerileriyle donatılmış insan kaynağını yetiştirmeyi amaçlayan bir akademik birimdir. Bu çalışmada, işletme bölümünde aktif olarak kayıtlı lisans öğrencilerinin kariyer planlaması noktasında akademik ve mesleki gelişimleri açısından eğitim-öğretim taleplerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen amaç doğrultusunda, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nde 2023-2024 eğitim-öğretim yılında aktif olarak kayıtlı olan 1014 öğrenci çalışma kapsamına alınmıştır. Araştırma

¹Arş. Gör. Dr.. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, utkudemirci@mu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6853-5955.

amacına uygun olarak hazırlanan anket formu söz konusu kapsamda yer alan öğrencilere sosyal ağlar yoluyla çevrimiçi ve yüz yüze uygulanmış. 278 öğrenci anketi eksiksiz bir şekilde cevaplamıştır. Cevaplanan anketlerden elde edilen veriler IBM SPSS 23 paket programına aktarılmış ve program aracılığıyla faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ardından tanımlayıcı istatistikleri yapabilmek adına toplanan verilere frekans analizi uygulanmıştır. Yapılan araştırmada öğrencilerin aldıkları eğitimden beklentilerinin; ‘uygulamalı eğitim’, ‘öğretim şekli’, ‘öğrenme ortamı ve kaynağı’ ve ‘ders ve staj süresi’ olmak üzere dört faktör altında toplandığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan; ‘CV hazırlama eğitimi’, ‘dijital işletmecilik eğitimi’, ‘kariyer planlama eğitimi’ ve ‘etkili iletişim becerisi eğitimi’nin öğrencilerin kariyer yolculuğunda akademik ve mesleki gelişimleri açısından önemli bir rol oynayabileceği görüşü ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer Planlama, Akademik ve Mesleki Gelişim, Eğitim-Öğretim Beklentileri, İşletme Bölümü.

INTRODUCTION

The Department of Business Administration, which operates at undergraduate level within faculties with different names such as Faculty of Economics and Administrative Sciences, Faculty of Business Administration, Faculty of Management Sciences, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Faculty of Business and Management Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Faculty of Political Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, is an academic unit that provides four-year education and training services within higher education. Students who graduate from this academic unit can be employed in different business lines in the private and public sectors. However, the ability to offer a wider range of employment opportunities to graduates of the department of business administration depends on the quality of education and training provided in the department.

According to the Yükseköğretim Program Atlası (2024) data, when a scan is made through state and foundation universities, it is observed that a total of 334 business administration undergraduate programmes are actively engaged in education and training. It is seen that these programmes are positioned and continue their activities under many different contents and titles such as regular education, second education, scholarship, 50% discount, 25% discount, paid, English, 50% English, English (paid), English (scholarship), English (50% discount), German, French.

On the other hand, there is a 'Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği' published in the Resmi Gazete dated 17 June 2021 regarding the implementation of practical training activities to improve the professional knowledge, skills and experience of students studying in the fields of education, science, engineering, health, arts, sports and social sciences in higher education institutions. Based on Article 20 of the Vocational Education Law No. 3308 (Resmi Gazete, 1986), Article 3 of the regulation includes a provision on vocational education in enterprises as '*Vocational education programme refers to the training practices in which students carry out their theoretical education in higher education institutions, in enterprises or in training units established by enterprises, and their skills training in enterprises*' (Resmi Gazete, 2021).

Likewise, in Article 3 of the same regulation, there is a provision stating the internship activity as '*Apart from the theoretical and practical courses given in higher education institutions and determined specifically for the programme, it refers to the vocational work that students do in enterprises in order to improve their professional knowledge, skills, attitudes and behaviours, to get to know the sector, to adapt to business life, to gain experience and to grow in real production and service environment*' (Resmi Gazete, 2021).

In addition to the aforementioned provisions, Article 12 of the relevant regulation provides detailed information about the scope of vocational training to be carried out in an enterprise and credit arrangements in higher education institutions. In Article 13, the provisions regarding the period, duration, credit and the fee to be paid for the internship activity to be carried out by the students have been decided. In addition to vocational education and internship activities, Article 14 of the

'Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği' includes statements about applied course activities (Resmi Gazete. 2021).

In this century, where the importance of applied education is increasing day by day, there are question marks about how effective and efficient teaching based only on intensive theoretical knowledge will be in the career process after graduation. It is extremely important to organise the undergraduate curriculum in business administration departments in accordance with the requirements of the age, to make plans for applied education and pre-graduation internship, to review the existing course contents, to make the necessary preparations and arrangements for accreditation, to take the opinions and suggestions of all stakeholders, especially academicians and students, and to carry out the necessary change and transformation in business administration departments depending on all these studies.

1. METHODOLOGY

This study was conducted with quantitative research methods. In the research, stratified sampling method (according to the classes), which is one of the non-probability based sampling methods, was used (İslamoğlu & Alnıaçık, 2016: 199). A questionnaire was used as a data collection tool in the study. The questionnaire form prepared by the researcher was delivered to the participants online through social networks in the first stage. Since sufficient data could not be obtained from the sample, the questionnaire form was also delivered to the participants by face-to-face interviews. In cases where the variance of the main mass is unknown in a finite set of quantitative variables based on the mean; ' $n = N \cdot s^2 \cdot t^2_{0.05/2} / d^2 (N - 1) + s^2 \cdot Z^2$ ' is used to calculate the sample size (Karagöz, 2019: 127). According to this formula, in terms of the reliability of the research results, it seems sufficient that the number of data collected in the 95% confidence interval is 278. Therefore, it was aimed to reach 278 students during the research.

1.1. Purpose and Importance of the Research

In this study, it is aimed to determine the demands of undergraduate students who are actively enrolled in Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration regarding the education and training they receive in terms of academic and professional development at the point of career planning. In line with the aim of the research, it was tried to determine the educational and training activities that students think are necessary during their undergraduate education in order to graduate as academically and professionally competent. Based on the information obtained from the students, the results and suggestions reached in the research on academic teaching and vocational training will be presented to the management of the relevant unit. Through this research, it will be possible to include student opinions in the planning of educational activities of Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences Business Administration Department.

Depending on the main purpose of the research, it was considered to evaluate the demands from the students under two headings. At this point, student demands will be considered as expectations regarding the department they are enrolled in and expectations for academic and professional development. It is aimed to share the student demands to be revealed as a result of the research with the management, department heads and faculty members of Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Business Administration. In addition, in the light of the data obtained from the research, it is planned to organise activities such as training, seminars and panels that students think will contribute the most to their academic and professional development.

1.2. Research Questions

In line with the determined aims and objectives; ‘What are the expectations of the students who are actively enrolled in Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences Business Administration Department from the educational activities they receive in terms of their academic and professional development at the point of career planning?’ research question is sought to be answered. In addition to this basic research question, answers to the following questions will be sought in the research.

- What are the reasons for students to study at university?
- What are the reasons why students prefer the Department of Business Administration?
- What are the expectations of the students about the programme in terms of their academic and professional development?
- What are the academic and professional development activities that students want to participate in?

1.3. Population and Sample of the Study

The population of the research consists of 1014 students who are actively enrolled in the Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences Business Administration Department in the 2023-2024 academic year. However, it is not possible to reach all the students in the research population due to factors such as cost, time, labour force and difficulty in accessing all the data. For this reason, instead of conducting research on the entire data group, it was considered to collect data from the sample group, which has the characteristic of representing the main mass and reflecting the general characteristics of the main mass.

Many factors such as the size of the main mass, the size of the standard deviation, the level of importance, the homogeneity of the main mass, the number of uncontrollable variables, the number of subgroups in the main mass are effective in determining the sample size. However, the formulas used in determining the sample size are very useful in terms of guiding the researchers. In cases where the variance of the main mass is unknown in a finite set of quantitative variables based on the mean; ‘ $n = N \cdot s^2 \cdot t_{0.05/2}^2 / d^2 (N - 1) + s^2 \cdot Z^2$ ’ formula is used to calculate the sample size (Karagöz, 2019: 127).

According to this formula, in terms of the reliability of the research results, it seems sufficient that the number of data collected in the 95% confidence interval is 278. At this point, a sample group consisting of 278 students emerged.

1.4. Data Collection Tools

The questionnaire form prepared by the researcher consists of four parts. In the first part of the questionnaire form, there are multiple-choice questions containing demographic information about the participants' gender, age, grade and geographical region of origin. In the second part, there are multiple-choice questions about the preferences of the students regarding the university and the department they are studying. The third part consists of 14 statements prepared according to the 5-point Likert scale about students' expectations from the education they receive. In the fourth and last part of the questionnaire form, activities were presented to determine the trainings that students would like to participate in terms of their academic and professional development.

1.5. Data Collection Process

Before starting to collect the research data, Muğla Sıtkı Koçman University Social and Human Sciences Ethics Committee was applied on 27.02.2024. As a result of the examinations made by the Ethics Committee, the approval required for the conduct of the research was obtained with the decision number 47 on 13.03.2024. Based on the approval received, the questionnaire form created by the researcher was applied to 65 students selected by convenience sampling method. The results obtained from the pilot study were subjected to reliability test. Cronbach's alpha coefficient was found to be 0.83 in the reliability analysis performed on SPSS 23 package programme. This result means "highly reliable" (Yıldız & Uzunsakal, 2018: 18). After the pilot study, data collection was started from the sample group and the data collection process was completed as of 10.05.2024.

1.6. Data Collection Method and Analysis

In this study, data collection was carried out by stratified sampling method, which is one of the non-probability based sampling methods. With this sampling method, data were collected from 278 participants consisting of 1st grade, 2nd grade, 3rd grade and 4th grade students. The data obtained were analysed by means of SPSS 23 package programme with quantitative analysis methods. Frequency analysis and factor analysis were performed to answer the research questions determined in line with the research purpose. Statements including students' expectations about the education they received were subjected to factor analysis.

2. FINDINGS

Under the title of research findings, analyses based on the data obtained in the research will be presented. Firstly, frequency distributions regarding the demographic characteristics of the participants

will be mentioned. Then, the findings related to the reasons why the participants prefer to study at university and the department of business administration, the findings related to their expectations from the education they received, and the findings related to the trainings they want to participate in terms of their academic and professional development will be mentioned. All analyses will be shared through tables and figures for a better understanding of the subject.

2.1. Findings Regarding the Demographic Characteristics of the Participants

In the first phase of the research, the demographic characteristics of the participants were analysed. At this point, the students were asked questions about their gender, age, the class they were studying and the geographical region they came from. The demographic data of the participants are summarised in Table 1. According to this; 155 (55.75%) of the students who participated in the study were female students. Among the participants in the sample, 91 students (32.73%) are studying in the first grade. More than half of the participants (51.07%) stated that they were between the ages of 18-20. The majority of the students in the sample (57.55%) stated that they came from the Aegean Region, where Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration is located.

Table 1. Data on Demographic Characteristics of the Participants

Variables	Characteristics	Frequency	%
Gender	Female	155	55.75
	Male	123	44.25
Age	18-20	142	51.07
	21-23	125	44.96
	24-...	11	3.95
	First Grade	91	32.73
Grade	Second Grade	74	26.61
	Third Grade	61	21.94
	Fourth Grade	52	18.70
	Aegean Region	160	57.55
Geographic Locations of Students	Mediterranean Region	37	13.30
	Marmara Region	29	10.43
	Black Sea Region	22	7.91
	Central Anatolia Region	16	5.75
	Eastern Anatolia Region	9	3.23
	Southeastern Anatolia Region	5	1.79

2.2. Findings Related to the University and Department Preferred by the Participants

In the second part of the research, the reasons of the participant students for studying at university and preferring the department of business administration were analysed. The students in the sample were asked some questions about their university and department preferences. The answers obtained from the students are shown in Table 2 with frequency and percentage values. As can be seen from Table 2, the first reason (43.52%) for students to study at university is the idea that it will be easier to find a job after graduation. Following this idea, the fact that the university offers the opportunity to act independently

from the family (36.69%) is another reason for preference. In addition to these, reasons such as having a reputation in the society (12.23%), advantages provided to university students (4.67%), receiving a bachelor's degree (1.79%) played a role in students' preference for university education.

The reasons students in the sample of the study to prefer the business administration department were also questioned. At this point, the variety of career opportunities after graduation (48.56%) ranked first in the preference of the department. Among the participants, 109 students stated that they preferred this department depending on the score they received in the university entrance exam. Factors such as obtaining a bachelor's degree (7.55%), the ideal of studying in the department of business administration (2.51%), and family desire (1.43%) were also effective in the preference of the department of business administration.

Table 2. Data on Participants' University and Department Preferences

Variables	Characteristics	Frequency	%
University	The idea of finding a job more easily after	121	43.52
	Possibility to act independently from the family	102	36.69
	To have a reputation in the society	34	12.23
	Advantages provided to university students	13	4.67
	Obtaining a bachelor's degree	5	1.79
	Other	3	1.07
Department	Diversity of career opportunities after graduation	135	48.56
	If my score is enough for this department	109	39.20
	Obtaining a bachelor's degree	21	7.55
	The ideal of studying business administration	7	2.51
	My family's request	4	1.43
	Other	2	0.71

2.3. Findings Related to Participants' Expectations from the Training

Thirdly data were collected from the students in order to answer the question 'What are the expectations of the students regarding the programme in terms of their academic and professional development?'. At this point, in order to determine the expectations of the students regarding the education they received in the undergraduate programme of the Department of Business Administration, questions prepared on a 5-point Likert scale ranging from 'Strongly agree' to 'Strongly disagree' consisting of 14 statements were asked. Before applying factor analysis to the responses obtained from the students, in order to evaluate the suitability of the variables for factor analysis, they must first be normally distributed (Büyüköztürk, 2002: 475). Therefore, it was examined whether the variables in the study were normally distributed. At this point, the skewness and kurtosis values of the variables should be within the range of ± 1.5 . Variables between these values are assumed to be normally distributed (Tabachnick & Fidell, 2013: 155). As can be seen from Table 3, it was determined that the kurtosis and skewness values of the variables were within the range of ± 1.5 , thus the data were normally distributed.

Table 3. Suitability Data for Factor Analysis

Variables	Averages	S.S.	Kurtosis	Skewness
Vocational courses for the department should be more.	2.46	1.325	-1.289	.387
The courses in the curriculum should be revised according to the conditions of our age.	3.57	1.216	-.795	-.368
The theoretical knowledge we receive should be supported by professional practices.	3.52	1.289	-.784	-.405
Internship should be compulsory and long term.	3.23	1.301	-.923	-.283
Course durations should increase.	2.61	1.306	-1.101	.136
Quantitative courses should be face-to-face.	3.29	1.473	-1.324	-.254
Verbal courses can also be conducted online.	3.41	1.456	-.996	-.566
Technological tools and equipment should be used less in the teaching of courses	2.85	1.488	-1.379	-.029
Following the source materials related to the course by the students will increase efficiency.	3.24	1.407	-1.058	-.382
The high-class size negatively affects the effectiveness and efficiency of the course.	3.01	1.436	-1.305	-.128
Certified training programmes are beneficial for the academic and professional development of students.	3.22	1.361	-.832	-.507
Certified training programmes should be organised more often.	3.37	1.349	-.853	-.555
Seminars, conferences, panels, etc. are useful for the academic and professional development of students.	3.29	1.368	-.814	-.578
The academic title of the lecturer is important for the effectiveness and efficiency of the course.	3.18	1.317	-.818	-.432

After the necessary assumptions were met, factor analysis was started. In Table 4, the factor loadings of the statements, the number of variables in the factors, eigenvalue ratios, explained variance and cumulative variance values are presented. According to this table, it is seen that there are four factors with eigenvalues above 1.0. As a result of the factor analysis, the highest factor loading was 0.821 and the lowest factor loading was 0.451. According to Yaşlıoğlu (2017), the acceptability rate of factor loadings decreases as the sample size increases. In a sample group of 350 participants, factor loadings of 0.30 and above are considered significant, while in a sample group of 200 participants, factor loadings of 0.40 and above are significant. This ratio increases to 0.50 in a sample of 120 participants and to 0.60 in a sample of 85 participants (Yaşlıoğlu, 2017: 80). In the light of this information, in this study conducted on 278 students, all factor loadings above 0.40 are considered significant. When factor loadings and variables were considered together, four factors emerged as ‘practical training (F1)’, ‘teaching style (F2)’, ‘learning environment and resource (F3)’ and ‘course and internship duration (F4)’. All factors explained 60.034% of the total variance.

Table 4. Factor Analysis Results Regarding the Expectations of the Participants from Their Education

Variables	F1	F2	F3	F4
Certified training programmes are beneficial for the academic and professional development of students.	.821			
Seminars, conferences, panels, etc. are useful for the academic and professional development of students.	.791			
Certified training programmes should be organised more often.	.717			
Following the source materials related to the course by the students will increase efficiency.	.634			

The courses in the curriculum should be revised according to the conditions of our age.	.601			
The theoretical knowledge we receive should be supported by professional practices.	.522			
There should be more vocational courses for the department.	.468			
Numerical courses should be face to face.		.805		
Verbal courses can also be conducted online.		.719		
The high-class size negatively affects the effectiveness and efficiency of the course.			.757	
Technological tools and equipment should be used less in the teaching of courses.			.741	
The academic title of the lecturer is important for the effectiveness and efficiency of the course.			.582	
Course duration should be increased.				.794
Internship should be compulsory and long term.				.727
Eigenvalue	4.451	1.461	1.213	1.169
Variance (%)	25.434	12.771	12.428	9.378
Cumulative variance (%)	25.434	38.205	50.656	60.034

Following the factor analysis of the research variables, descriptive statistics of the factors 'applied education', 'teaching style', 'learning environment and resource' and 'course and internship duration' were determined. The findings regarding the descriptive statistics of each factor are presented in tables. At this point, Table 5 shows the views of the participants regarding the 'practical training' factor. Within the scope of the 'applied training' factor, students think that activities such as seminars, conferences and panels will be beneficial for their academic and professional development with a mean of 3.52. In support of this view, they expect more certified training programmes to be organised. Similarly, they foresee that certified training programmes will be beneficial for their academic and professional development.

Table 5. Descriptive Statistics of the Participants Regarding the 'Applied Training' Factor

Variables	1	2	3	4	5	Averages
Seminars, conferences, panels, etc. are useful for the academic and professional development of students.	13.9	7.5	22.2	25.7	30.7	3.52
Certified training programmes should be organised more often.	12.5	10.7	19.8	26.6	30.4	3.51
Certified training programmes are beneficial for the academic and professional development of students.	14.9	5.7	27.2	21.7	30.5	3.47
The courses in the curriculum should be revised according to the conditions of our age.	9.5	13.8	26.3	25.8	24.6	3.44
The theoretical knowledge we receive should be supported by professional practices.	12.0	8.9	30.6	21.7	26.8	3.43
Following the source materials related to the course by the students will increase efficiency.	16.7	9.6	24.3	22.5	26.9	3.34
There should be more vocational courses for the department.	38.4	11.6	21.6	10.2	18.2	2.66

Following the descriptive statistics of the 'applied education' factor, the descriptive statistics of the 'teaching style' factor are given in Table 6. In this factor, the participants were asked two separate statements about the way the numerical and verbal courses were taught. Accordingly, 55.7 per cent of the students who participated in the study wanted face-to-face teaching of numerical courses. On the other hand, 48% of the participants think that verbal courses can also be conducted online. Therefore, more than half of the participants (52%) stated that face-to-face education should continue.

Table 6. Descriptive Statistics of the Participants Regarding the 'Mode of Instruction' Factor

Variables	1	2	3	4	5	Averages
Numerical courses must be face-to-face.	17.3	7.4	19.6	18.3	37.4	3.54
Verbal courses can also be conducted online.	16.9	14.2	20.9	15.4	32.6	3.38

The third factor, which includes statements to determine the expectations of the participants from the education they received, is 'learning environment and resources'. In the 'learning environment and resources' factor, the participants answered the statements related to the instructor teaching the course, class size and the use of technological tools and equipment. According to the responses obtained, with a mean of 3.39, the view that the academic title of the lecturer teaching the course is important in terms of the effectiveness and efficiency of the course comes first. Following this view, 43.5% of the students think that the high class size negatively affects the effectiveness and efficiency of the course. Close to this rate, 40.5% of the students want technological tools and equipment to be used less in the teaching of the lessons.

Table 7. Descriptive Statistics of the Participants Regarding the 'Learning Environment and Resources' Factor

Variables	1	2	3	4	5	Averages
The academic title of the lecturer is important for the effectiveness and efficiency of the course.	13.3	8.4	28.7	23.5	26.1	3.39
The high class size negatively affects the effectiveness and efficiency of the course.	21.1	13.8	21.6	19.4	24.1	3.22
Technological tools and equipment should be used less in the teaching of courses.	26.7	11.2	21.6	19.3	21.2	2.95

In the fourth and final stage of descriptive statistics, the data related to the 'course and internship duration' factor are explained in Table 8. The statements that make up this factor are 'internship should be compulsory and long term' and 'course duration should be increased'. 43.1% of the participants want the internship activity, which is not included as a compulsory course in the department curriculum, to become compulsory and to be long-term. On the other hand, 42.3% of the students stated that the course duration should not increase. Therefore, an opinion has emerged in favour of adding internship activities to the curriculum and not increasing the course duration.

Table 8. Descriptive Statistics of the Participants Regarding the 'Course and Internship Duration' Factor

Variables	1	2	3	4	5	Averages
Internship should be compulsory and long term.	16.2	11.3	29.4	25.2	17.9	3.16
Course duration should be increased.	26.5	15.8	28.0	18.3	11.4	2.61

When the expectations of the participants regarding the education they received were evaluated in general, it was found that the mean for the factor of 'practical training' was 3.33, the mean for the factor of 'teaching style' was 3.46, the mean for the factor of 'learning environment and resource' was 3.18 and the mean for the factor of 'course and internship duration' was 2.88. In the light of these data, with a mean of 3.46, the 'teaching style' factor is the leading factor in the expectations of the participants regarding the education they receive. At this point, students demand that especially numerical courses should be conducted face-to-face. The second factor in the expectations regarding the education received is 'practical training' with a mean of 3.33. Students think that activities such as seminars, conferences and panels will be beneficial for their academic and professional development. Likewise, they expect more certified training programmes to be organised.

2.4. Findings Regarding the Academic and Professional Development Activities Requested by the Participants

After determining the expectations of the students regarding the education they received, the activities they wanted to participate in for their academic and professional development were investigated. In this direction, training on 10 different subjects was determined and students were asked to tick the activity they requested to be organised. Academic and professional development activities and students' responses are presented in Table 9 as frequency and percentage values. According to Table 9, students think that 'CV preparation training' would be most useful for their academic and professional development with 66.18%. This activity is followed by 'digital business training' with 65.46% and 'career planning training' with 64.02%. On the other hand, the majority of the students stated that they did not want to participate in 'basic level computer usage training', 'time management training', 'stress management training' and 'professional foreign language training'.

Table 9. Findings Regarding the Academic and Professional Development Activities Requested by the Participants

Academic and Professional Development Activities	Responses	Frequency	%
Effective Communication Skills Training	I want	171	61.51
	I don't want	107	38.49
Entrepreneurship Training	I want	158	56.83
	I don't want	120	43.17
CV Preparation Training	I want	184	66.18
	I don't want	94	33.82
Basic Level Computer Usage Training	I want	125	44.96
	I don't want	153	55.04
Training on the Use of Accounting Programmes	I want	162	58.27
	I don't want	116	41.73
Time Management Training	I want	111	39.92
	I don't want	167	60.08
Professional Foreign Language Education	I want	105	37.77
	I don't want	173	62.23
Career Planning Training	I want	178	64.02
	I don't want	100	35.98
Digital Business Training	I want	182	65.46
	I don't want	96	34.54
Stress Management Training	I want	123	44.25
	I don't want	155	55.75

CONCLUSION AND EVALUATION

Universities play an important role both nationally and internationally in terms of producing scientific knowledge, sharing this knowledge with all stakeholders, contributing to the development of the world of science at a universal level by conducting research, and pioneering the mental transformation of society through education and training activities (Doğramacı, 2007: 5). Thanks to the specialised human resources and advanced research opportunities offered to researchers, higher education institutions are home to the production of many scientific knowledge. The information produced in these educational institutions, where high level research activities are carried out, is transformed into an output and contributes significantly to the increase in the level of social welfare (Gürüz, 2001: 61).

Concepts such as 'university-industry cooperation', 'university-society relationship', 'university-stakeholder interaction', which have been frequently mentioned in recent years, increase the role and importance of universities as an actor at the centre of social development (Kurt & Yavuz, 2013: 52). At this point, supporting the theoretical knowledge produced in the university environment and shared with students with applied education will lead to a more effective utilisation of these popular concepts. Because the combination of theoretical knowledge and applied education in harmony can help both the efficiency of universities and their fusion with society (Cengiz, 2014: 7).

Similarly, the existence of the relationship between theoretical knowledge and practical training in universities providing business education at undergraduate level has been discussed. From Hamidiye Ticaret Mektebi established in 1883 to the İşletme İktisadı Enstitüsü, from the İktisadi Ticari İlimler Akademileri to the İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, the name, content and scope of education for the business world have undergone change and transformation in the light of social and political developments for about 140 years (Üsdiken, 2023: 52).

Especially the fact that the business education given in higher education institutions in our country is concentrated within the framework of theoretical knowledge and disconnected from practice causes students to face some problems in business life after graduation. Academics, students and the business world, which constitute the triple pillar of education, which is one of the important processes in the career journey, should be in interaction (Alkan, 2014: 65). From this point of view, it is important to take into account the opinions and suggestions of all actors in the tripod and to take action accordingly in order to overcome the possible obstacles that may be encountered in this journey.

In this study, it was tried to determine the demands of the students, who constitute the pillar of the education stage in career planning, regarding the education and training they receive in terms of their academic and professional development. In the research, it was determined that the expectations of the students from the education they received were grouped under four factors: 'applied education', 'teaching style', 'learning environment and resource' and 'course and internship duration'.

Within the scope of the 'applied education' factor; the view that activities such as seminars, conferences and panels would be beneficial for the academic and professional development of students has emerged. In addition to this opinion, it is thought that more certified training programmes would contribute to career development. In addition, reorganising the existing courses in the curriculum according to the conditions of the age we are in and supporting the theoretical knowledge given with professional practices are other issues expressed by the students. At this point, the provisions specified in Article 3 of the 'Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği' constitute a basis for universities to fulfil the demands of students under the title of 'applied education' (Resmi Gazete, 2021). Therefore, it is essential to make the necessary changes in the curriculum by taking into account the opinions of students regarding practical training and vocational work.

Secondly, questions were asked about the 'teaching style' factor regarding students' expectations from the education they received. Here, it was revealed that the majority of the students wanted the numerical courses to be conducted face-to-face. On the other hand, 48% of the students expressed the opinion that verbal courses in the curriculum could also be conducted online. The fact that the courses were conducted remotely and the exams were held online for about two years during the pandemic may have negatively affected the success of the students, especially in numerical courses. Therefore, the emergence of an opinion that numerical courses should be conducted face-to-face is an issue that should be evaluated.

In the 'learning environment and resources' factor, students were asked about their opinions on the statements related to the lecturer, class size and the use of technological tools and equipment. According to the results, the idea that the academic title of the lecturer is important for the effectiveness and efficiency of the course has come to the fore. Following this opinion, a significant number of students think that if the class size is too large, the effectiveness and efficiency of the course will be negatively affected. The problems experienced by the students of business administration departments, whose numbers are increasing exponentially every year, both during the education phase and the employment barriers after graduation are extremely important issues that need to be considered. Therefore, in line with the opinions and suggestions received from universities, the planning regarding the department and programme quotas determined by the Council of Higher Education should be made rationally.

In the fourth and final stage, data on the 'course and internship duration' factor were obtained from the students. 43.1% of the students want the internship activity, which is not included as a compulsory course in the undergraduate curriculum of Muğla Sıtkı Koçman University, Department of Business Administration, to become compulsory and to be long-term. Article 3 and Article 13 of the 'Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği' contains provisions on internship activities. In this regulation; the provisions regarding the definition, period, duration, credit and wage to be paid for the internship activity are clearly set out (Resmi Gazete, 2021). In this sense, necessary

arrangements can be made on the current undergraduate curriculum by taking into account student opinions about the internship activity.

After determining the expectations of the students regarding the education they received, the activities they would like to participate in for their academic and professional development were investigated. In this direction, training on 10 different subjects was determined and students were asked to tick the activity they requested to be organised. Two thirds of the students think that 'CV preparation training' would be useful for their academic and professional development. Similarly, 'digital business training', 'career planning training' and 'effective communication skills training' are considered important in terms of academic and professional development in the career journey. Accordingly, it can be said that students have educational expectations with motives such as finding a job more easily after graduation, supporting the theoretical education given at the university, and minimising possible obstacles that may be encountered in the business world. Because the significant increase in the number of business administration graduates in recent years (Yükseköğretim Program Atlası, 2024) increases the intensity of the competition for finding a job in the sector day by day.

STATEMENT OF RESEARCH AND PUBLICATION ETHICS

Before starting to collect the research data, Muğla Sıtkı Koçman University Social and Human Sciences Ethics Committee was applied on 27.02.2024. As a result of the examinations made by the Ethics Committee, the approval required for the conduct of the research was obtained with the decision number 47 on 13.03.2024. In this study, scientific research and publication ethics were followed.

DECLARATION OF SUPPORT

This study was not supported by any person or organization.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT

There is no conflict of interest between the authors.

REFERENCES

- Alkan, R. M. (2014). Üniversite-sanayi işbirliği için bazı öneriler. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(2), 61-68. doi:10.2399/yod.14.011.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470-483.
- Cengiz, E. (2014). Üniversite-sanayi işbirliği üzerine değerlendirmeler. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(1), 1-8. doi:10.2399/yod.14.006.
- Doğramacı, İ. (2007). *Günümüzde rektör seçimi ve atama krizi. Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim yönetimine bir bakış*. Ankara: Meteksan A.Ş.
- Gürüz, K. (2001). *Dünya'da ve Türkiye'de yüksek öğretim*. İstanbul: ÖSYM Yayınları.
- İslamoğlu, A. H. ve Alınçık, Ü. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS-AMOS-META uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Kurt. Ü. ve Yavuz. M. (2013). Üniversite-sanayi işbirliği: Dünü, bugünü, geleceği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 17(1), Özel Sayı, 50-57.
- Resmi Gazete. (1986). Mesleki Eğitim Kanunu. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3308&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Resmi Gazete. (2021). Yükseköğretimde uygulamalı eğitimler çerçeve yönetmeliği. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210617-2.htm>
- Tabachnick. B. G. ve Fidell. L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston. MA: Pearson.
- Üsdiken. B. (2023). *Türkiye’de iş dünyası için yükseköğretim Osmanlı’dan günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Yaşlıoğlu. M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*. 46, 74-85. doi: 10.26650/ibr.2023.52.1038219.
- Yıldız. D. ve Uzunsakal. E. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*. 1, 14-28. doi: 10.5152/IBASS.2021.780278.
- Yükseköğretim Program Atlası. (2024). Lisans atlası – İşletme programı bulunan tüm üniversiteler. Erişim Adresi: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10117>

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

İSLAMCILIK VE MİLLİYETÇİLİK KESİŞİMİNDE UYGUR TÜRKLERİ: İSLAMCI VE MİLLİYETÇİ DERGİLERİN YAYINLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

¹Büşra Nur YILMAZ

Öz

Türkistan, "Türklerin ülkesi" anlamına gelmektedir. Türkler için tarihi ve kültürel değerlere sahip Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri dışında Huiler (Çinli Müslümanlar), Kırgızlar, Tacikler, Mançu ve Özbekler olmak üzere çeşitli etnik gruplar yaşamaktadır. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulmasından sonra Uygur Türklerinin anavatanı olan bu bölge, siyasi olayların dinamiğinde yaşanan baskı süreciyle Çin Halk Cumhuriyeti'nin özerk bölgesi olarak ilan edilmiştir. Bir aktörün ulusal kimliğine ulaşmak adına temelde etnik köken ve inanç kelimeleri üzerinden inceleme yapılmaktadır. Doğu Türkistan'ın tarihi göz önüne alındığında Çin, bu kavramları ifade eden değerler üzerinden Uygurlara karşı radikal politikalar uygulamaktadır. Bu hususta hakları ve sosyo-kültürel değerleri silinmeye çalışan Uygurlar, Türkiye başta olmak üzere çeşitli Türk Devletlerine göç etmişlerdir. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'de Uygur Türklerine yönelik bakış ve algıyı İslamcı ve milliyetçi dergiler üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada ilgili dergilerin arşivi taranmış ve özel görüşmeler yapılmıştır. Yapılan analiz farklı dönemlerde yayınlanan sekiz İslamcı ve sekiz milliyetçi dergi ile sınırlandırılmıştır. Dergilerin içerikleri karşılaştırmalı veri tablolarıyla sunulmuştur. Araştırmanın bulguları iki sonucu göstermektedir. İlki, Türk siyasetinde ve dış politikasında, Uygur meselesinde kararlı bir politikanın olmaması uluslararası ilişkilerde mutlak dost-düşman olmadığını göstermektedir. İkinci olarak, dergilerin Uygurların yaşadıklarının aktarılmasındaki rolünün önemidir. İslamcı yayınlarda dini kimliğin, Uygur topluluğunu birleştiren bir güç olduğu vurgulanmıştır. Milliyetçi dergilerde, ulusal birliğin bileşeninin etnik kimlik olduğu vurgulanmış ve bu kimlik, direniş kaynağı olarak görülmüştür. Bu çalışma, Türkiye'nin siyasal, sosyal ve kültürel yapısının temel dinamiklerinden İslamcılık ve milliyetçilik ile doğrudan kesişen Uygur Türklerine yönelik etnik ve dini kimliğe dayalı dergi yayınlarının karşılaştırmalı söylem analizini temel alarak bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, İslamcılık, Uygur Türkleri, Türkiye-Çin İlişkileri, Doğu Türkistan

Uyghur Turks at the Intersection of Islamism and Nationalism: A Study on the Publications of Islamist and Nationalist Journals

Abstract

"Turkestan" means "the land of the Turks." East Turkestan, a region of significant historical and cultural value for Turks, is home to various ethnic groups including Hui (Chinese Muslims), Kyrgyz, Tajiks, Manchu, and Uzbeks, alongside the Uyghur Turks. Following the establishment of the People's Republic of China (PRC) in 1949, this region, historically the homeland of the Uyghur Turks, was designated as an autonomous region of the PRC amidst political repression. In analyzing national identity, ethnicity and faith emerge as critical terms. Given the history of East Turkestan, China has enacted radical policies against the Uyghurs, targeting the values encapsulated by these concepts. Consequently, Uyghurs, whose rights and socio-cultural values are systematically undermined,

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü- Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik, busr.nyilmaz@gmail.com, 0009-0001-1584-1756

have migrated to various Turkish states, particularly Turkey. In this context, the study aims to examine Turkey's view and perception of Uyghur Turks through Islamist and Nationalist magazines. The study scans the archives of the relevant journals and holds private interviews. The analysis is limited to eight Islamist and eight nationalist journals published in different periods. The contents of the journals are presented in comparative data tables. The findings of the study show two results. Firstly, the absence of a definitive policy on the Uyghur issue in Turkish politics and foreign policy suggests that international relations lack absolute allies or adversaries. Secondly, the role of magazines in conveying the Uyghur experience is highlighted. Islamist publications have emphasized that religious identity is a force that unites the Uyghur community. Nationalist journals have emphasized that ethnic identity is a component of national unity, and this identity has been seen as a source of resistance. The study aims to fill the information gap in this area, based on a comparative analysis of ethnic and religious-based magazine publications about Uighur Turks, who directly intersect Islamism and nationalism from the fundamental dynamics of Turkey's political, social and cultural structure.

Keywords: Nationalism, Islamism, Uyghur Turks, Turkey-China Relations, Eastern Turkestan

GİRİŞ

“Uluğ vatan, arığ toprak, aziz Türkistan, Tarihindir acun içre mukaddes destan, Medeniyet esasını burun taratkan, Türkistanı, Tengri bizge möngü yaratkan”

“Uygur şairi Mehmet Tevfik”

Türkistan Eski Genel Sekreteri İsa Yusuf Alptekin, Doğu Türkistan’daki olayları duyurmak adına Londra’daki Şarkiyat mektebi ve Malaysia Hall’de daha sonra Türk Evi’nde yaptığı konferansta, Türk-Çin gerilimindeki “Çin emperyalizmin parolasını ‘Uzaktakini oyala, yakındakini ez’” cümlesiyle tanımlamıştır (Alptekin, 1970: 6). Bu söze atıfla, son dönemde Türkiye siyasetinde Gazze meselesi Doğu Türkistan meselesinden daha fazla gündeme gelmektedir. Bu durumu destekler nitelikte alanında uzmanlaşmış Uygur Türkü bir akademisyenin değerlendirmesi şu şekildedir:

Türkiye’de bir olayın gündemde olması ya da tutulması için iktidar partisi ya da partilerin genel başkanlarının bağırması lazım. Parti genel başkanları bağırmadan gündemde olmuyor. Diğer taraftan medya tekelleştiği için İletişim Başkanlığı hükümet eksenli gidiyor. Hamas meselesinde hükümet tavır takındığı için diğer bütün yapılar bülbül gibi oldular. Çünkü devlet tavır sergiledi. Hükümetin kesin bir tutumu olduğu için gündemde. Doğu Türkistan meselesinde devlet yok hükümet yok. CHP’nin ve diğer muhalefet partilerinin gündeminde değil. Muhalefet öneride bulunuyor fakat iktidar reddediyor (Özel Görüşme, 2023).

Akademisyenin, yapmış olduğu değerlendirme “Türkiye’nin Doğu Türkistan’a yönelik siyasi eğilimi hep böyle miydi? Türkiye’deki entelektüel bu duruma nasıl bakmaktadır?” sorularını gündeme taşımıştır. Bu noktada yapılan çalışmada Uygur Türklerinin, Türk toplumunun ve siyasi hayatının temel dinamiklerinden İslamcılık ve milliyetçilik ile kesişim noktası araştırılmıştır. Araştırma sürecinde, İslamcı ve milliyetçi dergilerin Uygur Türkleri meselesini nasıl yorumladıkları tartışılmış ve bu meselenin İslamcılık ve milliyetçilik bağlamında nerede durduğu tetkik edilmiştir.

Tarih boyunca etnopolitik gerilimin yaşandığı Doğu Türkistan

² zengin kültürel mirasa sahip olmasıyla birlikte insan hakkı ihlallerinin gözlemlendiği bir bölgedir. Bölgenin resmi dili Uygurca ve Standart Çince, başkenti Urumçi’dir. Jeopolitik konumu nedeniyle Çin’in uluslararası ticaret ilişkilerinde köprü niteliği olan bu bölge, sahip olduğu kayneşlar nedeniyle de riskli bir noktada yer almaktadır. Doğu Türkistan, Çin’in siyasi ve ekonomik kontrolü altında 1955’te özerk bölge olarak ilan edilmiştir. 1949’da Mao Zedong’un Çin Cumhuriyeti’nden iktidarı devralmasından sonra Uygurlara uygulanan politikaların genel çizgisi siyasi, ekonomi ve milli değerleri baskılamak üzerine inşa edilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası’nda “...*milli özerk bölgelerin kendi kendini yönetim organlarının özerklik uygulamasını tamamen teminat altına alırlar...*” (Hukuk Ansiklopedisi, 2023), “...*tüm etnik gruplar, kendi konuşma ve yazı dillerini kullanma ve geliştirme özgürlüğüne ve kendi gelenek ve göreneklerini sürdürme veya yeniden düzenleme*

² Çin resmi kaynaklarında Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak geçmektedir. Makale içerisinde Doğu Türkistan adının kullanımı tercih edilmiştir.

özgürlüklerine sahiptir...” , “...etnik özerk bölgelerin özyönetim organları, kendi bölgelerinde eğitim, bilim, kültür, sağlık ve sporu bağımsız olarak yönetir, etnik grubun kültürel mirasını korur ve tasnif eder ve etnik kültürü geliştirir ve zenginleştirir...” (ÇHC Ulusal Halk Kongresi, 2023) ifade edilenin aksine Çin hükümeti, Doğu Türkistan’ın demografik yapısını değiştirmek için önce Uygurları göçe zorlamış ardından iki yüz milyon Çinli vatandaşı bölgeye göndermeyi planlamıştır (Oğuzhan, 2018: 60). 1945 yılında Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur nüfus oranı %82.7’iken 2010 yılında %45.8’e düşmüş Han nüfusu %6.2’den %40.4’e çıkarılmıştır (Aydın ve Yüce, 2020: 2674). 1954-1961 yılları arasında ise 1,5 milyon Han Çinlisi Doğu Türkistan’a iskân politikasıyla gönderilmiştir (Grbovic, 2019: 92). Çin hükümetinin Doğu Türkistan’a yönelik uyguladığı politikalar sadece demografik yapısıyla sınırlı kalmamıştır. Din ve eğitim alanında uygulanan kısıtlamalar, kültürel ayrımcılık ve yasal hak ihlalleri bir Uygur diasporanı oluşmasına neden olmuştur. Uygur diasporasıyla anavatanından ayrılan Uygur Türkleri dergi, gazete gibi kitle iletişim araçlarıyla Doğu Türkistan’da meydana gelen baskıcı rejimi uluslararası kamuoyuna aktarmaya çalışmışlardır. Uygur Türklerine uygulanan baskı politikaları 1971’den itibaren Türkiye’nin gündemine girmeye başlamıştır. Devlet düzeyinde zaman zaman Uygur Türkleri üzerinden Çin’e kınama mesajları gönderilirken toplumsal düzeyde Uygur Türkleri, Türkiye’de basılan farklı ideolojik çevrelerin dergilerinde daha fazla yer edinmişlerdir. Bu çalışma, milliyetçi ve İslamcı dergilere odaklanarak bu çevrelerde Uygur Türklerine bakışı ele alacaktır. Yapılan araştırma, Türk siyaseti ve Türk dış politikasının belirli bir zaman dilimindeki sürecini anlamak adına belirli parametrelerle sınırlandırılmıştır. Özellikle 1971’de Türkiye’nin Çin Halk Cumhuriyeti’ni tanıma kararı, çalışmanın sınırlılığının temelidir. Ayrıca farklı dönemlerde yayın yapan İslamcı düşünürleri niteleyen *Baran, Genç Öncüler, Hilal, Gerçek Hayat, Mazlumder, Genç Birikim, Kardelen, Misak* dergileri ve milliyetçi düşünürleri niteleyen *Töre, Orkun, Büyük Türkeli, Serdengeçti, Milli Yol, Genç Arkadaş, Türk Yurdu* ve *Devlet* dergileri çalışmanın temel veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada bilgilerin sistematik bir şekilde toplanması ve desteklenmesi için belirli metodoloji teknikleri kullanılmıştır. Öncelikle ilgili dergilerin Uygur Türkleri hakkında mevcut literatür taraması yapılmıştır. Hangi konuların ele alındığı ve bu konuların nasıl ele alındığını belirlemek adına İslamcı ve milliyetçi dergilerin dijital arşivlerinden faydalanılmış dergiler kimliklerine göre kategorize edilerek söylem analizi temel alınmıştır. Ayrıca araştırmada özel görüşme metodu kullanılmıştır. Araştırma sorusuna bağlı kalarak temel paradigma oluşturulmuş İslamcı ve milliyetçi dergilerin Uygur Türkleri hakkındaki görüşlerine dair karşılaştırmalı analiz sunulmuştur. Çalışmada İslamcı ve milliyetçi dergiler arasından belirli örneklemeler seçilmiştir. Araştırma sürecine rehberlik eden örneklemeler belirli temalar altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca Türkiye-Çin ilişkilerine dair ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Bu metodolojik yöntemler, bilgi üretim sürecinde derinlemesine bilgi sağlamak ve araştırmanın teorik temelini güçlendirmek amacıyla entegre edilmiştir. Sosyal bilimler araştırmalarında kullanılan analiz birimi ve analiz düzeyi analitik bir çerçevede değerlendirildiğinde, çalışmanın odaklandığı temel analiz birimi, düşünsel içeriklerin yayınlandığı dergilerdir. Bu dergiler farklı ideolojik bakış açılarına sahip iki aksın kullandıkları argümanları, sembolleri ve metaforları temsil etmektedir. Dergilerin basım merkezinin

Türkiye olmasından kaynaklı analiz düzeyi ulusal düzeyde gerçekleşmiştir. Çalışmanın bu bilgiler neticesinde dört bölümden oluşması planlanmıştır. Birinci bölümde Doğu Türkistan ve Türkiye'nin tarihi ilişkileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Uygur Türkleri bağlamında Türkiye-Çin ilişkileri ve Türk Dış Politikası üzerinden bir tartışma yapılmıştır. Üçüncü bölümde İslamcı ve milliyetçi dergi yazarlarının yaklaşımları görsel ve metinsel olarak sunulmuştur. Son bölümde ise İslamcı ve milliyetçi dergilerin Uygur Türklerini ele alış biçimlerinin kavramsal karşılaştırılması yapılmıştır. Bu karşılaştırma, her iki yaklaşımın temel fikirleri ve toplumsal etkileri kapsamında analiz sunmaktadır. Temel alınan dergilerin profili çalışmanın sonunda tablo 3'te belirtilmiştir. Bu çalışma, Türkiye'de sıklıkla gündeme getirilen ancak akademik düzeyde yeterince çalışılmamış olan bu konuyu birincil kaynaklar üzerinden ele alarak karşılaştırılması hasebiyle literatüre katkı sunma iddiasındadır.

1. DOĞU TÜRKİSTAN VE TÜRKİYE

Doğu Türkistan ve Türkiye arasındaki tarihî gelişim, Osmanlı Devleti döneminde kültürel ve ticari ilişkiler bağlamında inşa edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı yönetimi, Osmanlılık siyasetinin başarısız olmasından kaynaklı İslamcılık ve Türkçülük siyasetini esas almıştır. Bu amaca uygun olarak, 1913'te Teşkilât-ı Mahsûsa veya Umur-i Şarkiye Dairesi adıyla kurulan istihbarat örgütü, Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerde yaşayan Müslümanlar ve Türkler ile ilgili faaliyetlerini arttırmıştır (Ulus, 2019: 29; MİT, 2023). 1914 yılında Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın Doğu Türkistan'ın Kaşgar iline öğretmen olarak gönderdiği Ahmet Kemal İlkul'un çalışmaları, Doğu Türkistan ve Türkiye ilişkileri için vurgulanması gereken bir köşe taşıdır (İnayet, 2000: 320). Kaşgar'a gönderilen İlkul, Uygur Türklerinin eğitimi için Darülmualimin-i İttihat ismiyle bir öğretmen okulu açmış fakat bu sebeple tutuklanmıştır (İnayet, 2000: 320). Osmanlı Devleti'nin Doğu Türkistan'ın eğitimine İlkul'dan önce de gönderdiği öğretmenler ile destek olduğu bilinmektedir (İnayet, 2000: 320). Doğu Türkistanlılar, Osmanlı Devleti'nin bu yaklaşımları karşısında duyarsız kalmamışlar, Balkan Savaşı sonrasında yenilgiye uğrayan Osmanlı için İstanbul'a yardım göndermişlerdir. Diğer taraftan 1918'de Milletvekili Besim Atalay meclis konuşmasında Uygur toplumunun Osmanlı için tarihsel önemini vurgulamıştır:

Bizim lisanımız taba ağacı gibi gökten inmemiştir. Lisanımızın esası şarkıdır. Bunu tetkik etmek için lisan mütehasşsılarından mürekkep bir heyetin gönderilmesi bittabi bizim için şüphesiz kî büyük himettir. Sonra efendiler tarih itibariyle Osmanlı tarihini yazmak için bir müverrih kalemi eline aldığı vakitlerde her halde Türk tarihini bilmesi lâzımdır efendim. Kaşgar ve Mahan sahralarında tetkikat icra etmedikçe bir Osmanlı tarihini yazmanın imkânı yoktur, imkânsız olduğu anlaşılmalıdır (Zabıt Ceridesi, 1336: 457).

Cumhuriyetin ilanından sonra Uygur ve Anadolu Türklerinin ilişkileri devam etmiş 1933 yılında Kaşgar'da kurulan "Şarkı Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin" ordu ve yönetim teşkilatının yapılandırılmasında Türkiye'den gönderilen kişilerin rolü olmuştur (İnayet, 2000: 322). Nitekim bu dönemde Çin'in Doğu Türkistan'a yönelen asimilasyon ve Çinlileştirme politikaların artmasının

etkisiyle Doğu Türkistanlılar 1933-1964 yılları arasında başta Türkiye olmak üzere Amerika, Afganistan, Pakistan, Kazakistan ve diğer Orta Asya ülkelerine göç etmişlerdir (Kul, 2019: 59-60). Bağımsızlık ve hürriyet mücadelesini korumak adına yapılan bu göçler rastgele olmamış bilhassa önemli isimler öncülüğünde gerçekleşmiştir. Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin, Uygurların Urumçi'den ayrılmalarında öncü isimler olmuşlardır (Güldeş, 2008: 6). Bu kafilerden birisi de Afganistan üzerinden Türkiye'ye gelen ve Kayseri'ye yerleşen Uygurlardır (Gül, 2007: 256). Osman Kubilay Gül, Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Seyit Tümtürk ile Kayseri'de yaptığı bir görüşmede, Tümtürk'e Uygurlara Türkiye'yi neden tercih ettiklerini sormuş, Tümtürk ise şu sözlerle izahta bulunmuştur:

Büyüklerimiz istişare yapıp Türkiye'ye bizim gitmemiz lazım. Biz Türk'üz. Bizim dilimiz Türkçe, aynı dindeniz, geçmişimiz bir, Türkiye'deki kardeşlerimizi bizden bin sene önce çıkmışlar Anadolu'ya yerleşmişler. Biz de mecbur kaldık, bin sene sonra biz de kardeşlerimizin yanına gitmemiz lazım ki orada ancak, biz Türkiye'de Doğu Türkistan'daki derdimizi anlatırız. Oranın desteği ile uluslararası platformlarda Doğu Türkistan meselesini gündeme getirebiliriz (Gül, 2007: 261).

Ayrıca Tümtürk konuşmasında, Uygur Türklerinin Türkiye'ye gelmesinde dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in ve Adalet Partisi'nin çabasına değinerek İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'nın Türkiye'de bulunmalarının belirleyici bir etken olduğunu belirtmektedir (Gül, 2007: 261).

Türkiye'ye göç eden Uygurlar, Doğu Türkistan'ın bağımsızlık mücadelesine desteklerini sürdürmüşlerdir. Doğu Türkistan'ın istiklal mücadelesi liderlerinden İsa Yusuf Alptekin, Mehmet Emin Buğra ve Mesut Sabri Baykuzu bağımsızlık talepli yayın faaliyetlerine devam etmişlerdir (Özkan, 2014: 8). Uygurlar, kurdukları dernekler ve çıkardıkları dergiler ile sadece Doğu Türkistan'ı değil Türk tarihini çalışmanın odağına almışlardır. Bu çalışmalar, Türk-Uygur ilişkilerinde Türk-İslam kimliğinin mihenk taşlarının yer aldığı önemli belgelerdir. Uygurların sadece kabile olarak değil, bireysel göçlerde yaptığı bilinmektedir. Bireysel göç hareketleri 1980 sonrasında "güvenli liman" olarak tarif edilen Türkiye'ye yapılmıştır (Karluk, 2020: 260). Günümüzde kabile ya da bireysel olarak Türkiye'ye gelen Uygurlar, resmi pasaport ve belgeleri bulunmadığı için Göç İdaresi, ikamet belgesi tahsis etmiştir (Karluk, 2020: 270). İspanya'da insan hakları üzerine kurulan örgüt Safeguard Defenders'a ait bir raporda yaklaşık 45 bin kişilik Uygur diasporasının yaşadığı Türkiye'nin son yıllarda güvenli liman olma itibarını kaybettiği öne sürülmüştür (Uygur Haber, 2023). Rapora göre, Türkiye'nin Pekin yönetimi ile yakın ilişkiler kurması ve 2017'de iki ülkenin "Suçluların İadesi Anlaşması" imzalamaları Türkiye'nin Uygurlar nezdinde güvenilirliğini kaybetmesine neden olmuştur (Safeguard Defenders, 2023: 5). Raporda Yalkun Uluyol'un Türkiye'de yaşayan 93 Uygur ile yaptığı anket çalışmasında, 73 kişinin Çin'de yaşayan yakınlarından haber alamadıklarını ve 42 kişinin Çin polisi tarafından tacize uğradıkları belirtilmiştir (Safeguard Defenders, 2023: 7).

2. UYGUR TÜRKLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Bu bölümde, Türk dış politikasının Uygur Türklerine yaklaşımı dönemsel sınıflandırılmış ve bu sınıflandırma, 1970’li yıllarda Türkiye’nin Çin ile diplomatik ilişkilerini başlatmasıyla belirginleşmiştir. Bu dönemde süregelen olaylar incelendiğinde, Türkiye’nin bu diplomatik açılımının, Çin’in Birleşmiş Milletler ve uluslararası arenasında tanınmasıyla paralel ilerlediği görülmektedir. Bu bağlamda Türk dış politikasında “détente” olarak bilinen “Yumuşama Dönemi’nde” (1960-1971), barışçıl ve uzlaşmacı politikaların temel ilkesi batıcılıktır (Öcal, 2017: 166). Uluslararası arenasında Batı’nın siyasi entegrasyonunu ifade eden yönelim, Türkiye’nin Batılı devletler ile müttefik olmasını hedefleyen politikaları içermektedir (Bölükbaşı, 2021: 86). Türkiye, Batı ülkeleri ile devam ettirdiği ilişkilerin yanı sıra Doğu ülkeleri ile ilişkilerini dengelemeyi amaçlayan siyasi bir politika benimsemiştir. Benimsediği denge siyaseti, uluslararası arenasında tesirini artırma amacı taşımıştır. Türkiye bu bağlamda 1971’de Çin Halk Cumhuriyeti’ni “*Diplomatik ilişki kurulmasına dair ortak bildirisi*” neticesinde resmi olarak uluslararası alanda tanımıştır (TÜÇİAD, 2023). 1980’lerde Doğu Türkistan-Türkiye ilişkileri pratikte Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerinin izlerini taşımış Doğu Türkistan, Türk dış politikasının Çin ile ilişkilerinin geliştirilmesinde kültür köprüsü olmuştur (Ulus, 2019: 55). Bu yıllarda Cumhurbaşkanı Evren ve Çin Devlet Başkanı Li Xiannien’in arasındaki ziyaretler ile Başbakan Özal’ın Çin’deki gezisi Türkiye-Çin ilişkilerini geliştirmiş ve gelişen ilişkiler Doğu Türkistan’ın gündeme taşınmasında etkili olmuştur (Ulus, 2019: 55). 1990’lı yılların başında Uygurlara destek veren siyasetçi sayısı çok sınırlıdır. Süleyman Demirel ve İsmet İnönü, Çin’in Doğu Türkistan’a yönelen asimile politikalarının karşısında durmuş Turgut Özal ise İstanbul’da yer alan bir parka Uygurların bağımsızlık adına verdiği mücadele ile tanınan İsa Yusuf Alptekin’in adını vermiştir (Sayın ve Koçak, 2017: 15). Çin, Türkiye’nin bu eğilimine karşı sert bir tutum sergilemiş Türkiye’ye karşı yapılan uyarılar neticesinde parkın adı değiştirilmiştir (Maihmutu, 2020: 84). Eski Çin Başkanı Li Ping’in konuyla ilgili basına verdiği demeçte; “*Sözde Doğu Türkistan sorununun ortaya çıkışı, zamanında Doğu Türkistan’dan bir avuç insanın (Yusuf Alptekin, Mehmet E. Buğra...) Türkiye’ye kaçarak orada küçük bir grup ayrılıkçı gücü oluşturması ile meydana gelmiştir. Onlar sözde Doğu Türkistan adına bir devlet kurmayı deklare etmişlerdi...*” sözlerine yer vermiştir (Sayın ve Koçak, 2017: 15). Mayıs 1998’de Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit’e Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Türkiye’de bulunan derneklerin Uygurları temsilen hazırladıkları faaliyetlerden duyduğu rahatsızlığı bildirmesi üzerine Aralık 1998’de Başbakan Mesut Yılmaz, derneklerinin çalışmalarını sınırlandırmıştır (Çolakoğlu, 2012: 56). Türk siyasetçilerinin politikalarındaki ihtilaflardan dolayı bu dönem “Kararsız Destek Dönemi” olarak tanımlanmaktadır (Sayın ve Koçak, 2017: 15).

2000’li yıllar Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti’nin ilişkilerinin ivme kazanmaya başladığı, Türkiye’nin Uygurlara yönelik yaklaşımında dönemsel farklılık izlerinin daha net görüldüğü bir dönem olmuştur. Bu dönemde meydana gelen 11 Eylül saldırıları ile küresel güvenlik anlayışını değiştiren

terörizme karşı mücadelede, ABD'nin politikalarına destek veren Çin, Uygur sorununu “terörizm” altında değerlendirerek “güvenikleştirme” politikası yürütmüştür (Temiz, 2017: 18). Çin'in politikaları neticesinde çok sayıda Uygurlu, Türkiye dahil olmak üzere Batı ve İslam devletlerine iltica etmiştir. Çin ise bölgedeki huzursuzluğun temelini ülke sınırları dışında yaşayan Uygurlara bağlamış ve her fırsatta bunu kamuoyuna taşımıştır (Ertürk, 2018: 5).

2009'da Doğu Türkistan'da başlayan protestolarda Uygurlara, Çin Silahlı Kuvvetleri tarafından ateş açılmıştır. Tarihe Urumçi Katliamı olarak geçen olayla ilgili Ömer Kul (2019: 71), Çin medyasına göre çatışmada hayatını kaybeden 184 kişiden 46'sı Uygur Türkü olarak aktarılırken, Rabia Kadir'in resmi bildirisinde bu sayı 1000-3000 arasındadır. Dönemin Başbakanı Erdoğan ise Urumçi olayları için “katliam” ve “vahşet” kelimelerini kullanmıştır (Ertürk, 2018: 7). Yaşanan bu olayların akabinde Türkiye, 2010 yılında Çin ile “Stratejik İş Birliği ve Ortaklık Anlaşmasını” imzalamış (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2023) ve dış politikasında köklü bir değişim öngörmüştür. Türkiye'nin Çin ile kurduğu ilişkiler nedeniyle Uygurlara yönelik tutarlı ve istikrarlı bir politika izlemediği aşikâr bir durumdur (Karaca, 2007: 242). Kıyasla, Çin politikalarında istikrarlı bir süreci takip etmiş bu istikrarlı politikaları ve politikaların altındaki nedenleri Uygur Türkü akademisyen şu şekilde izah etmiştir:

Çin, Doğu Türkistan meselesinde istikrarlı bir şekilde Türkiye'nin Uygur Türklerinin yanında olmasını kademeli olarak minimize etmiştir. Türkiye, Doğu Türkistan meselesine herhangi bir ev ödevi yapmaz. Çin-Türk ilişkileri kuruluşundan beri müteakiliyetiz. Türkiye, Çin'le ilişki kurarken Doğu Türkistan kaygısı olmaksızın ilişki kurmuştur. 1971 yılına kadar Çin Cumhuriyeti'ni tanıyan Türkiye, ABD Çin'i tanıdığı için 1971'de Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Çin, Türkiye'yle ilişki kurarken başından beri Doğu Türkistan kompleksiyle kurmaktadır. Çin'in kafasında 1864'teki Kaşgar Devletini kurdurtan Osmanlı Devleti ve yeni Cumhuriyetin arkasındaki Atatürk var. Doğu Türkistan ve Türk bayrağı aynı sadece renkleri farklı. Çinliler bunun farkında ve bu paranoya üzerinden dış politikasını geliştiriyor. Türkiye'deki tüm lobcilik ve ilişkilerinde Türkiye'yi Doğu Türkistan'dan uzak tutmak veya Doğu Türkistan siyasetinde Çin tezini kabul ettirme eksenli bir politika benimsemektedir. Çin'in yaklaşımı istikrarlı ve inançlıyken Türkiye'nin Çin üzerinde geliştirdiği hiçbir tutarlı söylemi ve politikası yoktur. 9 Temmuz 2009 yılında Başbakan soykırımdır diye bağırды iki ay sonra sustu ve hala suskundur (Özel Görüşme, 2023).

Türkiye'nin dış politikasındaki bu istikrarsızlık, iç politikadaki bazı olaylardan etkilenmiştir. Nitekim Türkiye'de 2015 seçimlerinin siyasi atmosferi, çözüm sürecini bitiren terör saldırıları ve mülteci krizi, meclisi ve kamuoyunu meşgul etmiş AK Parti muhalif görüşlerinin siyasi arenada aktif olduğu bir dönem yaşanmıştır (SETA, 2015: 5). Bu noktada basın toplantıları ve parlamento oturumları incelendiğinde Uygurlara en kapsamlı destek İYİ Parti'den gelmiştir. İYİ Parti Grup Başkanlığı 2018 yılında TBMM Başkanlığı'na Doğu Türkistan'da “terbiye kampları”, “kardeş aile projeleri” adı altında Uygurlara yönelik saldırıları belirten önerge sunmuştur (2018, 10/383). Önergede “Doğu Türkistan'da yaşananların detaylıca incelenmesi ve soydaşlarımızın gördüğü zulmün sebeplerinin araştırılması amacıyla Meclis Araştırması” talep edildiği belirtilmiştir (2018, 10/383). HDP Milletvekili Gergerlioğlu

verilen bu önerenin AK Parti ve MHP tarafından reddedildiğini (BİA, 2019) Türkiye'nin Çin hükümetiyle yapmış olduğu bir anlaşma neticesinde Çin siyaseti karşısında sessiz kaldığını belirtmiştir (Independent, 2020). AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik ise Doğu Türkistan'da yürütülen politikalara karşı insan hakları ihlalinin durdurulması ve kampların kapatılmasını Çin'e rapor ettiklerini ileri sürmüştür (Euronews, 2020). Deva Partisi İstanbul Milletvekili Yeneroğlu 2021'de "*Uygur Türklerinin Seslerini Duyurmalarına Dahi Müsaade Edilmemesi*" ile ilgili bir basın toplantısı yapmış ve toplantıda Tiananmen olaylarından (4 Haziran Vakası) sonra bölgede bulunan Uygurların değerlerinin dejenere olduğunu açıklamıştır (Basın Açıklaması, 2021). Türk siyasi figürlerinin meclis içerisinde gerilim yaşadığı bu konu hakkında MHP Genel Başkanı Bahçeli ifadesinde, muhalefetin dış aktörlerin etkisinde kaldığını söylemiş Vatan Partisi'nin Genel Başkanı Perinçek ise PKK ve Doğu Türkistan İslam Hareketi'nin aynı olduğunu iddia etmiştir (Gritv, 2021).

2017-2019 yılları arasındaki dönem, Türkiye, Çin-Doğu Türkistan ilişkilerin belirsiz ve gergin olduğu bir dönemdir. Bu dönem literatürde "Sessizlik Dönemi" olarak adlandırılmaktadır (Kuru, 2022). Çin hükümeti, 2017 yılında Uygurlar hakkında bilgi ve haberlere erişim kısıtlaması getirmiştir. Bu dönem aralığında (2000-2017) Türkiye'nin, Uygur diplomasisi Çin ile üst düzey ziyaretler ile sınırlı kalmıştır. Çin hükümeti, 2017 yılında "Aşırılıkla Mücadele Düzenlemesi" ile ulusal düzeyde ayrımcılığı teşvik eden bir politika onaylamıştır (Kuru, 2022). Söz konusu politikayla, "namaz, oruç, başörtüsü, peçe ya da İslami eserlerin" açık alanda kullanılması, aşırılık olarak görülmüş kısıtlamalar getirilmiştir (Kuru, 2022). Türkiye sessizlik döneminin sonunu 2019 yılında getirmiştir. 2019'da Dışişleri Bakanlığı tarafından "*Keyfi tutuklamalardan mağdur olan 1 milyondan fazla Uygur Türkünün esir kamplarında ve cezaevlerinde işkenceye ve siyasi beyin yıkamaya maruz kaldığı artık bir sır değildir...*" açıklaması yapılmıştır (Ünver, 2022: 3). Yapılan bu açıklamayı takiben 2021'de Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi ile yaptığı görüşmede Uygurlara yönelik beklenti ve hassasiyetlerini bildirdiğini açıklamıştır (Ünver, 2022: 3). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Japonya'da düzenlenen G20 zirvesinden sonra Çin'e yapmış olduğu ziyarette Çin medyası, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Sincan'da insanlar mutlu bir yaşam sürüyor..." şeklinde söylemde bulunduğunu iddia etmiştir (Çelik, 2019). Bu iddialar karşısında Türk resmi makamlardan bir açıklama yapılmamış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan "Uygur sorununu istismar eden yaklaşımların duygusal bazı hareketler içine girerek bedelini kendi soydaşlarına ve Türkiye'ye ödettiklerini" belirtmiştir (Çelik, 2019). Ekim 2020'de Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Aksoy, BM Genel Kurulu'nda Doğu Türkistan ile ilgili soruya "hassasiyetle takip ediyoruz, temel hak ve hürriyet özgürlüklerine karşı dikkatli davranılmasının gerekliliğini sürekli olarak gündeme taşıyoruz" sözleriyle Türkiye'nin politikasını açıklamıştır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2020). Ömer Kul (2019: 103) "*100 Soruda Doğu Türkistan*" kitabında kendisine yöneltilen Doğu Türkistan-Türkiye ilişkileri nasıldır? sorusuna yönelik, "Mesut Yılmaz döneminde gizli bir genelge ile Doğu Türkistan derneklerinin faaliyetleri yasaklanmış, AK Parti döneminde ise ilişkiler resmi makamlar aracılığıyla iyileştirilmeye çalışılmıştır" cevabı ile Türk dış politikasındaki dönüşümleri özetlemektedir.

3. İSLAMCI VE MİLLİYETÇİ DERGİLERDE DOĞU TÜRKİSTAN

3.1. İslamcı Dergiler

İslamcı Dergiler Projesi'nin veri tabanı aracılığıyla dijital arşivinden, Uygur Türkleri meselesini en fazla ve yoğun şekilde ele aldıkları görülen *Baran*, *Genç Öncüler*, *Gerçek Hayat*, *Mazlumder*, *Kardelen*, *Genç Birikim*, *Hilal* ve *Misak* dergileri bu çalışma için seçilmiştir. Bu sekiz derginin sayıları, yayımlandıkları dönemler ve ideolojilerinde ortaklıklar kurarak Uygurlar hakkında hangi noktalar üzerinde durdukları incelenmiştir. Bu inceleme “bağımsızlık ve Amerikancılık” temalarıyla sınırlandırılmıştır.

3.1.1. Bağımsızlık

İslamcı dergiler içerisinde Uygurlar ile ilgili neşriyatlara en fazla *Baran*'da yer verilmiştir. İslamcı düşünür Salih Mirzabeyoğlu'nun düşüncelerini referans alan dergi, Uygurların İslam'ın etkisiyle inşa edilen tarihsel kimliklerinin, İslamcı dergilerde nasıl tasvir edildiği noktasında önemli yayınlar çıkarmıştır. Nitekim dergi, “*Doğu Türkistan'da Dini Faaliyetlere Kısıtlama*” başlıklı haberde, Uygurların dini faaliyetlerini bir tehdit olarak gören Çin yönetiminin, “ulusal birliği tehdit eden görüşlerin engellenmesi ve etnik birliği tehlikeye sokucu fiillerin yargılanarak cezalandırılması” şeklinde yaptığı düzenlemeleri aktarmıştır (Anadolu Haber Günlüğü, akt. Baran, 2010: 4). Kanun kapsamındaki düzenlemeler, Ramazan ayında devlet memurları, öğretmen ve öğrencilerin oruç tutmasını yasaklamıştır (Baran, 2015: 11). Birkaç istisna dışında 2009 ve sonrasında Uygurlar hakkında yayın yapan *Baran*, “İslam Düşmanları İş Başında” konulu haberler ile İslam'ın etkilerini azaltmak için neredeyse her coğrafyada Müslümanlara uygulanan kısıtlamaları ve güncel gelişmeleri okuyucuya sunmaktadır (Baran, 2015: 14). Bu haber başlıklarında kısıtlamalar ve yasaklar tartışılırken Türkiye'deki mevcut yönetime karşı muhalefet varlığını sürdürmüş ciddi eleştiriler yapılmıştır. 2000'lerin başında *Misak* (2000: 14) Türkiye'ye eleştirisini esasen Jiang Zemin'e taltif edilen “Devlet Şeref Nişanı” üzerinden yapmıştır. Türkiye'nin politika tercihlerine dair anlam veremediğini belirten Enver Can'ın;³ her sene çok sayıda Uygur'u idam eden Çin Devlet Lideri'ne “yaptığınız katliamları takdir ediyoruz ve sana madalya veriyoruz, demenin manası dedir” sorusu eleştirinin temelini belirtmiştir (Misak, 2000: 14). Diğer bir eleştirel söylem Tuncay Akın'ın (2009: 11) “Kazanan Doğu Türkistan” yazısında görülmektedir. Abdullah Gül'ün Çin ziyaretiyle eş zamanlı Urumçi'de başlatılan soykırımı Akın (2009: 11); “katliam” ve “ziyaret” için Urumçi'nin seçilmesi, “Çin'in Türkiye'ye meydan okumasının göstergesidir” şeklinde eleştirerek Türkiye'nin sükunetinin nedenlerini sorgulamıştır. Zira, Shaoguan şehrinde çalışma şartlarını protesto eden Uygurlara yönelen taciz ve saldırı eylemleri sonucunda bir katliam yaşanmış; resmi rakamlara göre 10.000'den fazla Uygur'dan haber alınamamış 156 Uygur ise hayatını kaybetmiştir (Baran, 2014: 12, Baran, 2012: 9). Bu olay 2009'da Türkiye'deki İslami grupların yayınlarının gündemine yerleşmiş ilgili ayrıntılar, eleştiriler ve tartışmalar dergilerde paylaşılmıştır.

³ Doğu Türkistan Milli Komitesi Başkanı.

Örneğin “El Kaide’den Uygur Müslümanları İçin İntikam Mesaj” başlıklı yazıda aktarılan habere göre, El Kaide’nin Cezayir’deki kolu “İslami Mağrip Örgütü”, Pekin’in Uygurlara yönelik tutumuna misilleme amacıyla Kuzey Afrika’da çalışan ve Cezayir’de yaşayan Çinliler üzerinden Çin’i tehdit ettiği bilgisi verilmiştir (Baran, 2009: 5). Bir başka örneği kaleme alan *Gerçek Hayat*, China Daily gazetesinde yapılan haberi aktarmıştır (Koçulu, 2009: 30). Resim 1’de görseline yer verilen haberde “Urumçi’de 5 Temmuz olayının ardından yapılan yargılamalarda Çin hükümeti tarafından 12 kişiye idam cezası verildiği ve son zamanlarda dokuz Uygur’un idam edildiği” bilgisi paylaşılmıştır (Koçulu, 2009: 30). Katliam hakkında bir diğer bilgi, *Genç Öncüler’de* yer almıştır. “Asya’nın Garib Coğrafyası” olarak atılan başlıkta, 2009’da yaşanan olayların sorumlusu olarak Çin hükümeti, Dünya Uygur Kurultayı’nı ve Rabia Kadir’i suçlamış bölgede süregelen olayları dünya kamuoyundan saklamıştır (Açıkel ve Polat, 2010: 19).

Resim 1. China Daily gazetesindeki haberin aktarımı

Kaynak: Zübeyir Koçulu, *Gerçek Hayat Dergisi*, 2009, 474: 30.

Dergilerin gündemi, 2009 olayıyla sınırlı kalmamış, Doğu Türkistan tarihinde yıkıcı etki bırakan 1997 Gulca katliamı da İslami gruplar tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. 1997 yılında Kadir Gecesi’nde ibadetlerini yerine getirmek için toplanan kadın ve çocukların tutuklanması üzerine başlayan protestolar Çin hükümeti tarafından şiddetle bastırılmıştır. Üç binden fazla kişinin tutuklandığı olayla ilgili dönem yayınlarının aksine 1999 yılında *Mazlumder*, idam edilecek gençler için yardım çağrısında bulunmuştur. Devleti bölme suçundan idam cezasına çaptırılan Abdüsselam Şemseddin ve arkadaşları için kampanya başlattıkları dergi aracılığıyla duyurulmuştur (Mazlumder, 1997: 11). Referans alınan dergi yazısındaki bilgiler, resim 2’de aktarılmıştır. *Baran* ise Gulca katliamı ile ilgili; “Gulca Katliamı Yıl Döneminde Çin Protesto Edildi”, “İsveç Çin Konsolosluğu Önünde Eylem” ve “Gulca Katliamı’nın 15. Yılı Münasebetiyle Panel Düzenlendi” başlıklı yazılarında bu olayın yıldönümü münasebetiyle

yapılan protestolar ve etkinlikler aktarılmış, Çin hükümetinin Uygurlara karşı soykırım işlediği belirtilmiştir (2009: 17, 2012: 15).

Resim 2. Faaliyet Raporu'nda Uygur Gençlerine Destek Çağrısı

Kaynak: Mazlumder Dergisi, 28, 1999: 11

Doğu Türkistan'da Uygurlara yönelen eylemler İslam'a karşı bir ideolojiye dayandırılrsa da bölgenin jeopolitik konumu ve sahip olduğu zenginlikler sıklıkla İslamcı dergilerde tahlil edilen bir konu olmuştur. Bölgede 5 binden fazla maden ocağında 118 farklı maden çıkarılmakta bir başka ifadeyle Çin'e ait maden ocaklarının %85'i bu bölgede bulunmaktadır (Uçar, 2013: 12). Bu sebeple İbrahim Ali Uçar (2013: 13), Çin'in Doğu Türkistan'ı "altın yumurtlayan kaz" olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bölgede başta petrol olmak üzere zengin demir yataklarının da varlığını belirten Uçar'ın altını çizdiği bir husus da Batılı devletlerdir. Batılı devletleri, "insan hakları önemlidir diyen bu devletler, yaklaşık 100 yıl önce olan 'sözde Ermeni soykırımını' günümüzde dün olmuş gibi konuşmakta ancak fotoğraflar ve videolar ile kanıtlanan Uygur soykırımını sadece izlemekle kalmaktadır" sözleri üzerinden eleştirmiştir (Uçar, 2013: 13).

3.1.2. Amerikancılık Bağlamında Uygur Türkleri

Uçar'ın tartıştığı konuyu geniş bir boyutta değerlendiren Ali Kaçar'a göre (2009: 7), Urumçi'de vuku bulan olaylar etnik bir çatışmadan ziyade küresel bir rekabetin ürünüdür. Doğu Türkistan üzerinde çıkar gözeten emperyal ülkeler de en az Çin kadar sorumludur ki bu ülkelerin başında "ABD, İngiltere, Hindistan ve Rusya" bulunmaktadır (Kaçar, 2009: 7). Ali Kaçar'ın değindiği bir diğer konu Rabia Kadir'in ABD'de olmasıdır. ABD'yi yanına alarak vereceği mücadelede ilk olarak ABD'nin bölgede küresel emperyal politikalarını gerçekleştirmesine olanak sağlayacağına dolayısıyla ABD'den destek olarak mücadelesinde başarılı olamayacağına, "Irak'ta Saddam, İran'da Şah, Mısır'da Enver Sedat, Filipinler'de Marcos ve Iraklı Kürt lider Molla Mustafa Barzani" üzerinden örnek göstermiş ve ABD 'ye güvenmenin bedelinin yıkıcı olduğundan bahsetmiştir (Kaçar, 2009: 7).

ABD'nin politikalarına karşı bir diğer tenkit Tuncay Aksoy tarafından kaleme alınan “Soykırımı Unutturuyorlar!” yazısında görülmektedir. Aksoy (2009: 5), Türkiye'nin “Uygur Meselesi Çin'in İç meselesidir!” söylemini temel alarak, bu söylemi; “11 Eylül olayından sonra da ABD'nin egemenlik kurması yolunda özellikle devam ettirilen emperyalizmin kullandığı bir numaralı argüman” olarak tanımlamıştır. Devamında NATO, BM gibi uluslararası terörle mücadele kuruluşlarının Irak ve Afganistan'daki faaliyetlerini örnek göstererek, ABD emperyalizmi altında işgal görmüş bu ülkelerin iç işlerine karışmaktan ziyade ülkelerin yönetim sistemlerini değiştirdiklerine ve bu değişikliğe tarihte tanıklık edildiğine değinmiştir (Aksoy, 2009: 5). Kısacası tarihte Bosna, Çeçenistan günümüzde Afganistan ve Irak katliamların bir numaralı ortağı olan Çin'in Uygurlara karşı eylemlerine sessiz kalarak karşılık verdiklerinin altını çizmiştir (Aksoy, 2009: 5). Konuyla ilgili son örnek *Baran'da* Fazıl Duygun'un Gönüldaş Carlos ile yaptığı röportajdır. Carlos röportaj sırasında Türkiye'nin Çin'e karşı “soykırım” suçlaması yapmaktan vazgeçmesi gerektiğini “Amerikan emperyalizmi tarihte milyonlarca Müslümanı katletti” cümlesi üzerinden tahlil etmiş; tarihte Somali, Sudan, Irak, Afganistan ve İran'da yaşananların arkasında Çinlilerin olmadığını bu nedenle ABD'ye karşı önlem alınması adına Türkiye'nin askeri üsleri kaldırılması gerektiğine dikkat çekmiştir (Duygun, 2009: 8-9). Buna ek olarak, Amerika ve müttefiklerinin Guantanamo'ya gönderdiği Uygurlara da değinmiştir (Duygun, 2009: 8-9). Guantanamo'ya gönderilen Uygurlar konusunu “ABD, Guantanamo'daki Doğu Türkistanlılara İşkence Yaptırmak İçin Çin'den İşkenceci Getirtmiş” başlığıyla ele alan *Baran* (2007: 22), İtalya'da basılan *Corriere Della Sera* gazetesindeki haberi aktarmıştır. Gazetede, 2002 yılında Pakistan yetkilileri tarafından tutuklanarak; terörist oldukları gerekçesiyle 5000 dolar karşılığında, ABD hükümetine teslim edilen 18 Uygurlunun, Guantanamo'ya sevk edildikten sonra yapılan sorgulamalar sonucu suçsuz oldukları tespit edilmiştir (Baran, 2007: 22). 2000'li yıllarda yapılan bu tenkitlerin ilk örnekleri 1960'lı yıllarda görülmüştür. Örneğin “Doğu Türkistan Faciası” başlıklı yazıda dünyanın birçok bölgesinde vahşetin hüküm sürdüğü sırada “fezayı fethetmek” için devletlerin yarıştığına değinilmiş BM'in oynadığı “insanlık komedisinin “ne zaman biteceği sorulmuştur (Kaplı, 1961: 21).

3.2. Milliyetçi Dergiler

Milliyetçi Dergiler Projesi veri tabanından *Töre, Orkun, Büyük Türkeli, Serdengeçti, Milli Yol, Genç Arkadaş* ve *Devlet* dergileri araştırma için seçilmiş ve Uygur Türklerine yaklaşımları incelenmiştir. Çalışmanın kaynağını oluşturan bu dergiler 1952-82 tarihleri arasında çıkarıldığı için güncel bir yayın bulunmamaktadır. Bu nedenle günümüzde milliyetçi ideolojinin Uygurlara yaklaşımının incelenmesi adına Türk Yurdu'na ait dijital platformdan dergi sayıları 2009-2020 yılları esas alınarak tasnif edilmiştir.⁴ Bu bölüm, “Uygur Türklerinin tarihi, komünizmin ve dış güçlerin müdahalesi” temalarıyla sınırlandırılmıştır.

⁴ Elbette bu dergi tek başına Türkiye'de milliyetçiliği temsil etmemektedir. Derginin seçilme gerekçesi milliyetçi çevreler üzerinde en etkili ve genel kabul gören dergilerden biri olmasıdır.

3.2.1. Uygur Türklerinin Tarihi

Doğu Türkistan'da yaşayan Türklerin çoğunluğuna Uygur adı verilmiştir (Subutay, 1971: 27). Uygur kelimesi “şehirde oturan” anlamına gelmekte ve farklı bir etnik mensubiyeti değil belli bir yaşam düzenini temsil etmektedir. Fakat Çin yetkilileri, Stalin tarafından öne çıkarılan “milletler siyasetinden” esinlenerek Uygur sözünü Türkleri ayıracak bir şekilde kullanmışlardır (Subutay, 1971: 27). Uygurların yaşadığı Doğu Türkistan topraklarında tarihi 1800'lere uzanan Türk-Çin mücadelesi yaşanmış milliyetçi gruplar bu mücadeleyi sayfalarına taşımış özellikle de Doğu Türkistan'daki nüfus miktarı üzerinde durmuşlardır. İki yüzyılı aşan bu mücadele döneminde “Doğu Türkistan'daki millettaşlarımızın miktarı ne kadardır!” sorusu üzerinden konuyu ele alan Subutay (1971: 27), Çin resmi kaynaklarındaki rakamlardan elde edilen sonuçların birbirini tutmadığına değinerek; Mehmet Emin Buğra'nın, Türk Ocağı'nda verdiği konferansa atıfla, nüfusun 8-9 milyon kişi olduğunu fakat Çin kaynaklarında kullanılan dört farklı istatistik sonucunda nüfusun 3-6 milyon arasında olduğunu ifade etmiştir. Osman Ölmez (1975: 3) ise “Doğu Türkistan” başlıklı yazısında “Kızıl Çin istilasından önce Doğu Türkistan'ın 8 milyonluk nüfusunun 7 milyonunun Müslüman Türk” olduğunu belirtmiştir. Söz konusu mücadele dönemi “bağımsızlık, hürriyet” kavramları altında *Büyük Türkeli'nde* Hayıt Bay Mirza'nın kalemiyle 1700'lü yıllar temel alınarak, idam edilen liderler ve vuku bulan çarpışmalar anlatılmıştır. Bununla birlikte Mirza (1962: 4), 1763 yılında Çin başkumandanı Chao-Hiu'ya ait raporda yer alan; Doğu Türkistan'da 3 yıl içerisinde “1 milyon 200 bin kişinin kurşuna dizildiği ve 12 bin kişinin Çin'e esir olarak gönderildiği” bilgisini aktarmıştır. Nihayetinde yazılarında odaklandığı konunun Rus ve Çin'in şiddet politikaları olduğuna, yakın tarih veya kültür olmadığına değinen Mirza, bu mücadelede 1938'de yaşananları şu şekilde özetlemiştir: “Şarkı Türkistanlıların kahramanca hareketleri en feci bir zulüm ve şiddet hareketleri ile bastırıldı ve 80 binden fazla Türkistanlı kurşuna dizildi” (1962: 4). Bununla birlikte 1950'lerde idam edilen liderlerden Han Hacı ve Osman Batur'un maruz kaldığı işkenceler şu şekilde izah edilmiştir: “Han Hacı, komünistler tarafından esir edilerek çeşitli işkenceler sonrasına boynunda 'hain komünizm düşmanı' ibaresinin bulunduğu bir levha ile sokaklarda dolaştırıldıktan sonra şehit edilmiş benzer şekilde Osman Batur'da Urumçi'de kurşuna dizilerek şehit edilmiştir” (Mirza, 1962: 6). Çin ordusuna karşı uzun bir süre “gerilla harbi yapan Batur, Doğu Türkistanlı Türkler arasında efsanevi bir kahraman hüviyeti kazanmış” esir düşürülüp idam edilmesi sonucunda ise Doğu Türkistanlılar, mücadelelerini durdurup ikinci vatanları olarak gördükleri Türkiye'ye iltica etmişlerdir (Ayyıldız, 1963: 23). Bu bağlamda iltica bilgilerinin yer aldığı *Orkun'da* Ayyıldız gazetesi (1963: 23), bir süre önce Tibet'te yaşanan olaylara hassasiyet gösteren Batılı devletlerin ve medyalarının, Doğu Türkistan'daki olaylar karşısında sessiz kaldıklarına değinmiştir.

3.2.2. Komünizmin ve Dış Güçlerin Müdahaleleri

Çin hükümeti Doğu Türkistan'daki Türkleri Çinlileştirme siyasetini amaçlamış bu amaç doğrultusunda tarihte Sovyet Rusya'nın Batı Türkistan'da uyguladığı “toptan imha siyasetini” kullanmıştır (Kazakbalası, 1976: 9). İlgili durumu dünya gündeminden gizlemek için yine Rusların

uyguladığı ‘hiçbir yabancı sokmama ve içeriden de dışarıya hiç kimse çıkarmama’ planını tatbik etmiştir (Kazakbalası, 1976: 9). Ancak iki ülke ortak planın idaresinde işbirliği yapıyor gibi yansıtılsa da *Devlet’te* ele alınan bir diğer konu iki ülkenin Doğu Türkistan meselesindeki ihtilaflarıdır. “Doğu Türkistan Çin ile Rusya arasında en büyük ihtilaftır” başlıklı yazıda, iki ülkenin halledemeyecekleri tek ihtilafın Doğu Türkistan meselesi olduğu iddia edilmiş; bölgede sürekli yaşanan çatışmaların nedeni olarak görülmüştür (Devlet, 1976: 9). Dergide yer alan “Doğu Türkistan Müslümanlarının mücadelesi” adlı metinde, neredeyse her yıl bir bölgede ya da şehirde yaşanan ayaklanmanın Ramazan ve Kurban Bayramı’na denk geldiğine dikkat çekilmiş, Çin yönetiminin Bayram namazlarına izin verilmediği belirtilmiştir (Devlet, 1976: 9). Bu noktada Doğu Türkistan meselesinde devletlerin tutumunu İsa Yusuf Alptekin (1970: 6-7), “(...) *Tibet’i Birleşmiş Milletlere üç defa Budist devletler getirdi ama Türkistan’ın aynı derecede haklı davasını getirecek iki devlet çıkmadı. 14 Arap devleti Filistin’in arkasında, Pakistan Keşmir davasının peşinde fakat 60 milyon, Rus ve Çin sömürgesi Müslümanların durumları ve davalarıyla ilgilenen hiçbir devlet ve hükümet yok. Dindaş ve ırkdaşlarımızın lakaytlığı bize komünist zulmünden daha acı geliyor*” sözleriyle eleştirmiştir.

“Tanrı Dağı kadar Türk Hira Dağı kadar Müslümanız” metaforunu temel alan *Serdengeçti’de* (1952: 9), “Doğu Türkistan’da Rus İstila ve Terörü” başlığı altında İsa Yusuf Alptekin’in “Bolşevik mezalimine” ait çıkardığı broşürde yer alan insanlık dışı bazı kesitler takdim edilmiştir. Kesitte yer alan bilgilere göre, Doğu Türkistan’da Ruslar, gizli fakat belirgin eylemlerindeki emellerine, 1933 yılında çıkan milli isyan ile erme fırsatı bulmuştur (Serdengeçti, 1952: 9). Nisan 1933’te Şın-Şisey adında bir Çinlinin aracılığıyla Doğu Türkistan’da Rus işgali başlamış ve Ekim sonunda askerler Gulca’ya girmiştir (Kurban, 1982: 63). Rus birlikleri Doğu Türkistan’ı işgal eder etmez Doğu Türkistan Cumhurbaşkanı Hacı Niyaz, Başbakan Mevlâna Sabit ve kabine üyelerinin yanında esnaflar, valiler ve din adamları idam edilmiştir (Serdengeçti, 1952: 9). *Serdengeçti’de* aktarılan kesitin devamında “korkunç Rus kâbusu” tanımıyla tarihin en karanlık döneminde bile görülmemiş “...Eksi otuz derecede buz bloklarına yatırma, vücudu keskin uçlu demir taraklarla tarama, ağız ve burun deliklerine kostik ve diğer yakıcı asitler dökme, kızgın demirle vücudu dağlama/dağlanmış vücuda kızgın yağ dökme...” gayri insani işkencelere, Türkler bu süreçte maruz kalmıştır (Serdengeçti, 1952: 9).

Töre vasıtasıyla Maslahat İdaresinde hatıralarına değinen Doğu Türkistanlı İklil Kurban (1982: 60), Rus-Çin arasındaki uyuşmazlığın mahiyetini “*Milliyetçi damgası Türklere, Sağcı damgası Çinlilere hastı bir Türkün sağcı olması milliyetçiliğiyle bağlantılı bir durumken Çinli birisinin milliyetçilik ile yargılanması olası bir durum değildir; zira, Çinliye ait olan milliyetçilik her Çinli vatandaş için faydalı, ayrıca “azınlıklar nihayete erdirilmeli, komünizm kaideleri hususunda dünya, Rus yahut Çinlinin vatani olmalıymış”* cümlesiyle dile getirmiştir. İklil Kurban, Çin’in stratejik planını ve ideolojisinin pragmatik politikasını bu sözleriyle vurgulamıştır. Genel bağlamda birden fazla Milliyetçi dergide yer alan Çin’in stratejik planlarını uygulama programları, *Millî Yol’da* (1962: 13) maddeler halinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddelerin bir kısmı şu şekildedir:

• Kaşgar'dan yerli halk çıkartılıp, hiçbir yerleştirme tedbiri almadan, çöllük ve dağlık alanlara sürülmekte, Orta Asya'nın sert kışı karşısında ölüm, muhakkaktır.

• Boşaltılan bölgelere, Çinli vatandaşlar yerleştirilmektedir.

• Türklere ait yerleşim alanlarında, Türklerden kalan son izleri silmek için, binalar tadil edilmekte veya yeniden inşa edilmektedir. Türk mimari geleneği yerini, Koyu Çin geleneğine bırakmakta, bölge adları Çinileştirilmektedir.

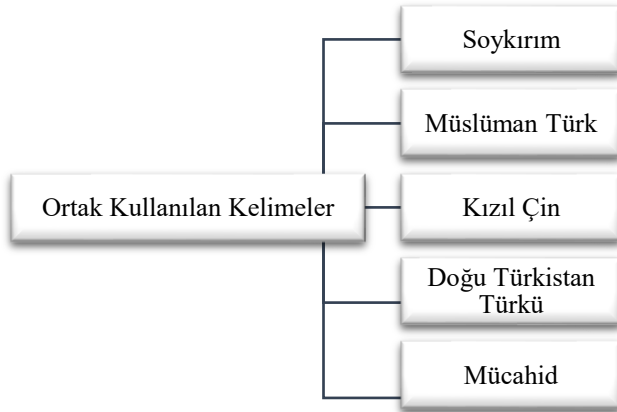
• Türklere ait mezarlar imha edilerek ölen Türklerin cesetleri aileleri tarafından gömülmesine izin verilmeden ellerinden alınarak makinelerde kıyılıp gübre haline getirilmektedir.

2009 yılında yayınlanan *Türk Yurdu'nda* “Doğu Türkistan Türklerine yapılan Katliamı Kınıyoruz” adlı çalışmada Urumçi katliamı anlatılmıştır. Yapılan çalışma değerlendirildiğinde Çin hükümeti, tarih boyunca izlediği emperyalist politikalarını devletlerin gözü önünde sürdürmektedir. Hükümetin milyonlarca km²'lik bir bölgeyi hapisane haline getirmesi ile uygulanan kölelik rejimine maruz kalan 30 milyona yakın Uygurlu, militarist yönetim altında hayatta kalmaya çalışmıştır (Türk Yurdu, 2009: 20). Türkiye'nin bu katliama ve yönetime karşı eleştirisi Çin basınında Türkçülük ideolojisi ile değerlendirilmekte “sözde Ermeni soykırımı” ve “Kürt sorunu” ile karşılık verilmektedir. (Ekrem, 2009: 27). Orta Asya Çalışmaları Enstitüsü (ICAS) başkanı Pan Zhiping'e göre Türkiye, Pan-Türkizm ideolojisini gerçekleştirmek için ayrılıkçı Doğu Türkistanlılara sahip çıkmaktadır (Ekrem, 2009: 27). Mehmet Seyfettin Erol (2013: 20), Urumçi katliamına ek olarak Hoten ve Kaşgar'da Uygurların ölümüne kayıtsız kalan uluslararası kamuoyunu dut yemiş bülbüle benzetmektedir. Nitekim bilindiği üzere Doğu Türkistan coğrafyası, Çin'in sınırlarının dörtte birini oluşturmaktadır. Bundan dolayı Orta Asya'da meydana gelen bir çatışma doğrudan Doğu Türkistan'ı etkilemektedir ki Doğu Türkistan'ı etkileyen bir meselede 11 Eylül sonrası Çin'in güvenlik doktrinlerindeki dönüşümüdür. Erol'un (2013: 20-22), “Yeni Büyük Oyunda Doğu Türkistan ve Çin'in Terör Politikası” adlı yazısında bu dönüşümler incelemeye tabi tutulmuştur. 11 Eylül saldırısı itibariyle terör, küresel bir güvenlik meselesi olarak dünya siyasetinin gündemine yerleşmiştir. Bu saldırı öncesinde Çin hükümeti, Uygurlar konusunda yapılan eleştirilere karşı iç politika meselesi olduğunu savunurken 11 Eylül sonrasında küresel terörizmin bir unsuru olduğunu ileri sürmüşlerdir (Erol, 2013: 22). İleriş Kutluk'un (2009: 21) “Türk ve İslam Dünyası'nın Doğu'daki Kalesi Doğu Türkistan Düşüyor mu?” adlı yazısı ise 11 Eylül sonrasında Uygurlara yönelik uygulanan politikadaki değişimlere referans kaynağıdır. Bahsedilenlere ek olarak 11 Eylül'deki terör saldırısı sonucunda önce Üniversitelerde “çift dilli eğitim” bahanesi altında Türkçe eğitim programları aşamalı kaldırılmış; kamu kurumlarına işçi ve memur alımında Uygurlar izole edilmiş tüm bu uygulamalara karşı çıkanlar ise “bölücü ve terörist” olarak suçlanmıştır (Kutluk, 2009: 22). Suçlamaların boyutu belirli olaylarla sınırlı kalmayıp daha geniş bir etki alanını kapsamaktadır. Örneğin, Doğu Türkistan'da 2016 yılında ilan edilen sıkıyönetim kapsamında Abdurehim Heyt bestelerinde “yiğit ve şehit” kelimelerini tercih ettiği için Çin hükümeti tarafından “milli ayrılıkçı, radikal bölücü” olarak suçlanmıştır (Kurban, 2020: 49). Karluk (2020: 27), “Doğu Türkistan Gerçeğinde Anlamsızlaşan Muhafazakâr Siyasal Söylemler” başlıklı çalışmasında, 2016

yılında ilan edilen sıkıyönetim dönemi içinde etnik, kültürel, sosyal ve ekolojik soykırımlara karşı; “Türk-Müslüman devletlerin siyasetçileri ve medyası sessiz kalmayı tercih etmiş veya pişkin, ezik, suçlu psikolojisiyle bütün olup bitenleri Amerikan propagandası” şeklinde aktardıklarını ifade etmiştir. Küresel kamuoyunun ve basının görmedim, duymadım, bilmiyorum dediği Doğu Türkistan’ın %85’i Türklere oluşturmaktadır (Uyanık, 2020: 29). Fakat bu oran karşısında Çin hükümeti, “Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisi”, “Reform ve Açılma” stratejileri ile Türk-İslam dünyasında pazar ve hammadde elde ederek güçlü lobi ağları ile marjinalleşme sürecini hızlandırmıştır (Karluk, 2020: 27). Çin hükümetinin çeşitli krediler, “rüşvetler” ile politik bir düzeyde iş birliği yaptığı Türk-İslam devletleri dünya kamuoyunda esefle karşılanmış olumsuz izlenim bırakmış; “Edirne’ye Enver gelmesinde kim gelirse gelsin” tutumuyla Çin’in menfaatine destek veren, kendi argümanlarını zayıflatan bazı Türkçü ve Türk milliyetçi siyasiler ise sadece Uygurlar arasında değil Türkler arasında da saygınlığını yitirmiştir (Karluk, 2020: 26).

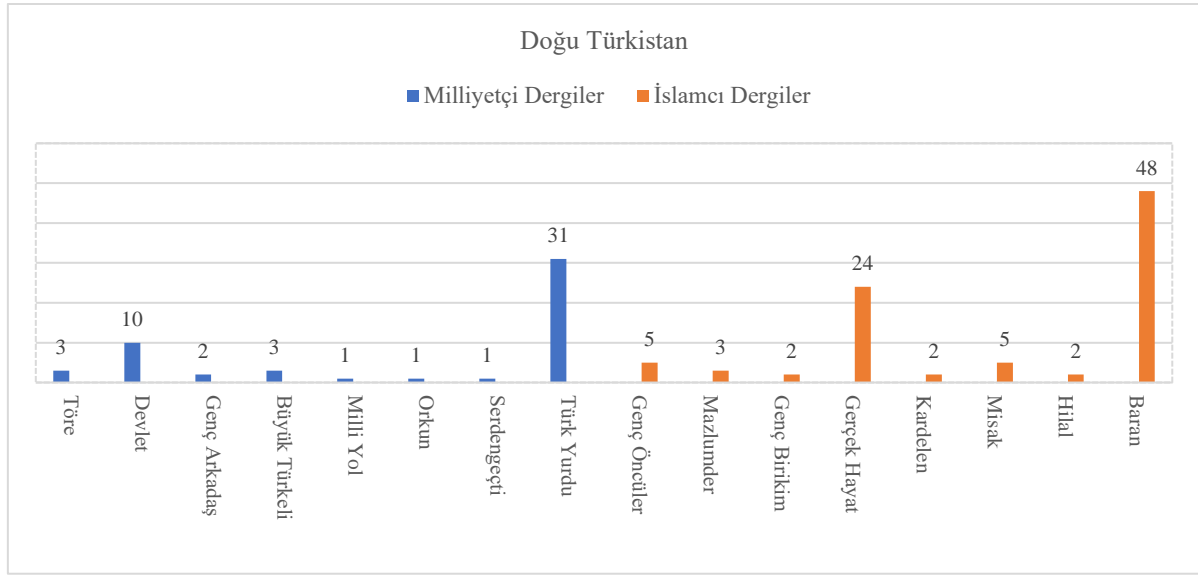
4. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Bu bölümde, çalışmaya dahil edilen dergilerde odaklanılan konu, Uygur Türklerinin İslamcı ve milliyetçi söylemlerde nasıl kavramsallaştırıldığıdır. Uygurları anlatırken tercih edilen ifadeler dergilerin yaklaşımları belirlemekte önemlidir. Bu nedenle, dergilerin ya da yazarların kullandıkları söylemler taranmış ve inceleme sonucunda elde edilen siyasi argümanlar, farklı görüşlere dayanan dergilerin ifadelerinde sıkça tenkit edilen bir konu olmuştur. Bununla birlikte “Soykırım”, “Müslüman Türk”, “Kızıl Çin”, “Doğu Türkistan Türkü” ve “Mücahid” gibi kelimelerin milliyetçi ve İslamcı dergilerde ortak kullanıldığı tespit edilmiş ve Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. İslamcı ve Milliyetçi Dergilerde Ortak Kullanılan ve Ön Plana Çıkan Kelimeler

İslamcı ve milliyetçi dergi yayınlarında “Doğu Türkistan” kelimesi yazı başlıklarında taranmıştır. İslamcı dergilerde 91, milliyetçi dergilerde 52 tane haber/yorum başlığına ulaşılmıştır. Grafik 1’de metinlerin dergilere dağılımı verilmiştir.

Grafik 1. Metin Başlıklarının Dergilere Dağılımı⁵

Grafikte belirtilenlerin dışında *Mazlumder*, *Kardelen* ve *Hilal* dışında *Baran* ve *Gerçek Hayat*'da 2'ser geri kalanlar da ise 1'er kere "Uygur Türkleri" ifadesi yazı başlıklarında kullanılmıştır. Milliyetçi dergilerde ise sadece *Töre*'de 1 başlıkta yer almıştır. Ayrıca "Müslüman Uygur" ifadesi sadece *Baran*'a ait yazı başlıklarında görülmüştür. İslami düşünce altında yayın yapan *Baran*'da yer alan haber/yorum metinlerinde sıklıkla "Müslüman Türk, Uygur Müslümanları, Doğu Türkistan Türkü ve İşgalci Çin" kelimeleri kullanılmıştır. Belirtilmelidir ki toplamda 12 sayının değerlendirildiği dergide Çin'e karşı soykırım suçlamaları yapılırken Carlos ile yapılan röportajda tam tersi fikirler paylaşılmış; bağımsız bir Türkistan'ın gerçekçi hedef olmadığı aktarılmış ve Uygurlar için "Uygurlu Mücahid" söylemi tercih edilmiştir (Duygun, 2009: 8-9). "Çinileştirme siyaseti" kavramının öne çıktığı yazar/makale metinlerinde *Misak* (2000: 14) ve *Kardelen* (Uçar, 2013: 12), Uygurların maruz kaldığı politikaları "soykırım" olarak adlandırmış *Genç Öncüler* (Açikel ve Polat, 2010: 20) ise "kültürel soykırım" ifadesini kullanmıştır. Ayrıca metin içerisinde komünizmi vurgulamak için kullanılan "kızıl Çin" ifadesi *Genç Birikim* ve *Hilal*'de rastlanmıştır. Bu bilgilerin yanında Doğu Türkistan'ın tarihi, nüfusu ve öne çıkan liderleri hakkında *Genç Öncüler* ve *Genç Birikim* dışında ayrıntılı anlatımlara başka bir dergide yer verilmemiştir. *Mazlumder* ise yardım çağrısında bulunarak Çin hükümetinin gizli ve adil olmayan yargılamalar yaptığını değinmiştir. İslami yazarlar, metinlerinde genellikle dini özgürlüklerin ihlal edildiği belirli olaylar üzerinde durmuştur. Bu olaylar içinde Gulca ve Urumçi katliamı belirgin bir rol üstlenmiştir. Temel bilgileri dışında analitik bir çerçevede incelenen ve protesto edilen bu olaylar sonrasında dini öğretilerin ve eylemlerin kısıtlanması ağırlıklı olarak 2009 yılı itibarıyla islamcı dergilerin gündemi olmuş ve yapılan çalışmaların temasını oluşturmuştur.

Milliyetçi görüşe ait dergilerde "kızıl Çin, kızıl bayrak, Müslüman Türk, Doğu Türkistan Türkleri ve Millidaş" kavramları ön planda tutulmuştur. Milliyetçi yazarlar, etnik ortaklaşmadan kaynaklı olarak

⁵ Baran'da başlangıç tarihi 2009 (Urumçi Katliamı) olarak sınırlandırılmıştır.

Uygurların Türklüğünü öne çıkartarak kamuoyu desteği ve farkındalık yaratmak adına Uygurların tarihine her fırsatta ayrıntılı olarak değinmiştir. Örneğin, Hayıt Bay Mırza (1962: 3), (1962: 3), (1962: 6) bu tarihsel süreci *Türkeli*'nde üç sayıda anlatmıştır. Yine benzer şekilde, *Töre ve Millî Yol*'da tarihsel tetkik yapılmış dönemin önemli milli liderlerinin hayatları ve idam süreçleri tüm şeffaflığıyla aktarılmıştır. Milliyetçi dergilerde yer alan bazı yazılar anılar üzerinden yazılmış özellikle Doğu Türkistanlı İklil Kurban ve A. Şekûr Turan yaşadıklarını anlatmıştır. Turan, Erkin Alptekin ile anılarından bahsetmiş ve Alptekin'in Doğu Türkistan için yazdığı kitap hakkında bilgiler paylaşmıştır. Turan'ın "Uygur Türkleri" kitabının incelemesini yaptığı bu metninde E. Alptekin'in Doğu Türkistan için önemli bir ismi ifade eden babası İsa Yusuf Alptekin'e tabii olduğu belirtilmiştir (Turan, 1978: 35). Ayrıca dönem yayınlarından farklı olarak *Büyük Türkeli*, "Şarki Türkistan, Milliyetçi Mücahid" söylemlerini kullanmıştır. Tablo 2'de hem İslamcı hem de milliyetçi dergilere ait özgün söylemler verilmiştir.

Tablo 2. İslamcı ve Milliyetçi Dergilerde Kullanılan Bazı Özgün Söylemler

İslamcı Dergiler	Kültürel Soykırım
	Müslüman Uygur Türkü
	Uygurlu Müslüman
Milliyetçi Dergiler	Şarki Türkistan
	Millidaş
	Türkistan Milliyetçiliği

İslamcı ve milliyetçi dergi yazarları ağırlıklı olarak insanlık dışı eylemlere ve politikalara değinmiş; değinirken birbirinden tamamen farklı söylemler kullanmışlardır. Bu farklılık dönem şartlarına göre değişiklik göstermiştir. Yayın yılları 1980'lerin öncesine dayanan milliyetçi dergilerin yazılarında ağır bir lisan kullanılmıştır. Bununla birlikte her iki yaklaşım, Uygurların tarihte karşılaştığı çeşitli işkenceleri kapsamlı bir anlatım ile kaleme almıştır. Anlatımlarda "kızıl" ifadesine sıkça yer verilmesi, iki yaklaşımın da Uygurlar konusunda komünizm karşıtlığında ortaklaştıklarını ve bunu bir tehdit olarak gördüklerini göstermiştir. Uygurların siyasi ve toplumsal prensiplerine yönelik uygulanan kısıtlamaları ve yasakları dünya geneline aktarmayı amaçlayan dergilerin bir diğer ortak noktası farklı yorumlarla aynı konuyu eleştirmeleridir. Bu konu, ABD, Batı Emperyalizmi ve diğer Batılı Devletlerdir. Eleştirinin temel noktası, Batılı devletlerin duyarsız kalmaları, bölgedeki nüfusun Müslüman Türk olması neticesinde adeta Çin'e hibe edilmesi (Aksoy, 2008: 11) ayrıca 11 Eylül sonrası Doğu Türkistanlıların terörist olarak anılmasıdır. Tüm bu bilgilerle birlikte literatürde Türk-İslam yurdu olan Doğu Türkistan için (Kul, 2019: 13), makul bir ideal çizen bu kaynaklarda dini ve milli aidiyetlerle sınırlı kalmadan Doğu Türkistan'ın kuruluş tarihinden beri süregelen politikaların güvenlik önlemleri ve terör altında maruz kaldığı insanlık dışı eylemler örnekler aracılığıyla takdim edilmektedir.

SONUÇ

Türk-İslam kimliğine sahip Uygur Türkleri, bugün Çin yönetimi altındaki Doğu Türkistan'da yaşamaktadırlar. Doğu Türkistan, yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin yanında tarihi ve modern ticaret

yollarının merkezinde yer almaktadır ve Batı-Doğu arasında önemli bir bağlantı kurduğu için müstesna konumdadır. Bu nedenle küresel düzeyde politik çatışmalar tarihin her döneminde yaşanmıştır. Çoğunlukla Müslüman olan Uygurların, dini ve etnik kimlikleri nedeniyle Çin'in ayrımcı ve baskıcı politikalarına maruz kaldığı; eğitim kampları ve zorunlu işçilik gibi uygulamalarla self determinasyon haklarının suistimal edildiği bu çalışma ile aktarılmıştır. Bu politikaların artmasının etkisiyle Uygurlar çeşitli ülkelere göç ederek bu süreçte yaşananları başta sivil toplum örgütleri ve çeşitli yayınlar vasıtasıyla dünya kamuoyuna aktarmışlardır. Uygur Türklerine yönelik hem Türk dış politikasının hem de İslamcı ve milliyetçi dergilerinin bakışının araştırıldığı bu çalışma, Uygurların dini ve etnik kimliklerinin daha nüanslı anlaşılması için önemli bir kaynaktır. Çin hükümetinin uluslararası arenasında sunduğu "iç-güvenlik tezi" birçok ülke tarafından kınanırken birçoğu tarafından desteklenmiştir. Türkiye ise Uygur meseline net bir duruş göstermemiş dış politikada mutlak dost-düşman olmadığını tekrar gündeme getirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ilk bulgusu şu şekildedir; AK Parti hükümeti, Çin ile kurulan ilişkileri sarsmamak adına daha dengeli bir yaklaşım tercih etmiştir. Aksine diğer partiler konuya iktidar partisinden farklı yaklaşmış ve tartışmıştır. Türkiye siyasetindeki dalgalanmalar istikrarsızlığı beraberinde getirmiş mutlak bir çözüm önerisi iç ve dış siyasette görülmemiştir. Çalışmanın diğer bulgusu, dergilerin Uygurların yaşadıkları, adalet arayışları ve beklentilerinin aktarılmasındaki rolünün önemidir. İslamcı düşünürler dini kimliğin korunması gerektiğini, Uygur topluluğunu birleştiren bir güç olduğunu vurgulamıştır. Bu kimlik, politika yapma sürecinde ve dış politika kararında destekleyici bir güç niteliğindedir. Ayrıca bu yayınlar Uygurların İslami değerlerinin somut örneklerini daha geniş bir kitleye taşıyıp farkındalık oluşturulmasında etki etmektedir. Benzer yaklaşım milliyetçi dergilerde de görülmektedir. Milliyetçi söylemler, tarihi bağları ve kültürel mirası ön planda tutarak ulusal birliğin bileşeninin etnik kimlik olduğunu vurgulamış bu kimliği direniş kaynağı olarak görmüşlerdir. Sonuç olarak dine ve/veya etnik kimliğe dayalı ideolojilerin somutlaştırılmasında belirleyici olan dergiler Uygurların kolektif kimliklerini güçlendirmiş ve muhtelif yönlerini yansıtmıştır.

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ BEYANI

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

DESTEK BEYANI

Araştırma herhangi bir kurum ve kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

ÇIKAR BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Dergilerin Bilgileri

Dergi Adı	Yayın Yılı	Dergi/İmtiyaz Sahibi	İdeolojik Pozisyon
Baran	2007-2016	Bünyemin Eser	İslamcı
Genç Öncüler	2003-2016	Abdullah Yıldız	İslamcı
Hilal	1958-1993	Salih Özcan.	İslamcı
Gerçek Hayat	2000-2016	Taceddin Ural, Türkler Saltabaş, Ali Adakoğlu ve Mustafa Albayrak	İslamcı
Mazlumder	1996-2005	Şadi Çarsancaklı	İslamcı
Genç Birikim	1988-2016	Kasım Buluş	İslamcı
Kardelen	2001-2016	Ali Erdal	İslamcı
Misak	1990-2016	Hüsnü Aktaş	İslamcı
Töre	1971-1982	Emine İşinsu'dur.	Milliyetçi
Orkun	1962-1964	İsmail Hakkı Yılanlıoğlu	Milliyetçi
Büyük Türkeli	1962	Hasan Oraltay	Milliyetçi
Serdengeçti	1947-1962	Osman Yüksel	Milliyetçi
Millî Yol	1962	Necati Bozkurttur	Milliyetçi
Genç Arkadaş	1975-1976	Mustafa Verkaya	Milliyetçi
Türk Yurdu	1987-2023	Kurucusu Yusuf Akçura. Dergi sahibi Prof. Dr. Mehmet Öz.	Milliyetçi
Devlet	1969-1978	Halil Özyıldız.	Milliyetçi

Kaynak: İslamcı Dergiler Projesi, <https://idp.org.tr/>, Milliyetçi Dergiler Projesi, <https://www.milliyetci.org/dergiler>, Türk Yurdu Dergi sayıları <https://www.turkyurdu.com.tr/dergiler.php>

KAYNAKÇA

- Açikel, N. & Polat, İ. (2010). Doğu Türkistan "Asya'nın Garip Coğrafyası, *Genç Öncüler Dergisi*, 55 (18-21).
- Akın T. (2009). Kazanan Doğu Türkistandır, *Baran Dergisi*, 131(11).
- Aksoy T. (2009). Soykırım Unutturuluyor, *Baran Dergisi*, 132(5).
- Aksoy, T. (2008). Doğu Türkistan'da Sönen Olimpiyat Ateşi, *Baran Dergisi*, (84),11.
- Alptekin, İ. Y. (1970). Doğu Türkistan'ın İstiklal Davası, *Devlet Dergisi*, 46 (6-7).
- Aydın, G. & Yüce, M. (2020). Baskıcı ve Dışlayıcı Han Milliyetçiliğinin Doğu Türkistan'da (Sincan Uygur Özerk Bölgesi) Yansımaları, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2668-2682. <https://doi.org/10.33206/mjss.722057>
- Ayyıldız Gazetesi, (1963). Doğu Türkistan'da İsyân, *Orkun Dergisi*, 13(23).
- Baran, (2007) ABD, Guantanamo'daki Doğu Türkistanlılara İşkence Yaptırmak için Çin'den İşkenceci Getirtmiş, *Baran Dergisi*, 8. (22)
- Baran, (2009). El Kaide'den Uygur Müslümanları İçin İntikam Mesajı, *Baran Dergisi*, 132(5).
- Baran, (2009). Gulca Katliamı Yıl Döneminde Çin Protesto Edildi, *Baran Dergisi*, 109(17).
- Baran, (2010). Doğu Türkistan'da Dini Faaliyetlere Kısıtlama, *Baran Dergisi*, 157(4).
- Baran, (2012). İsveç Çin Konsolosluğu Önünde Eylem, *Baran Dergisi*, 265(15).
- Baran, (2012). Urumçi Protestosu, *Baran Dergisi*, 286(9).
- Baran, (2014). İşgalci Çin'in Urumçi Katliamı [Dergi makalesi], *Baran Dergisi*, 391(12).
- Baran, (2015). Çin Uygur Bölgesinde Oruç'u Yasakladı, *Baran Dergisi*, 441(11).
- Baran, (2015). İslam Düşmanları İş Başında, *Baran Dergisi*, 435(14).
- Basın Açıklaması, (2021). Uygur Türklerinin Seslerini Duyurmalarına Dahi Müsaade Edilmemesi Hakkında TBMM'de Basın Toplantısı, Mustafa Yeneroğlu. <https://www.mustafayeneroglu.com/uygur-turklerinin-seslerini-duyurmalarına-dahi-musaade-edilmemesi-hakkinda-tbmmde-basin-toplantisi/> adresinden 14.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

- BİA, (2019). Uygurlar Soru Önergesi reddedildi, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/217377-uygurlar-soru-onergesi-neden-reddedildi> adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2021). Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim: Kemalizm ve CHP, *Akademik Hassasiyetler*, 8(15), 83-110. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1459721>
- Çakan, V. (2017). Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 111-130. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/470381>
- Çelik, M. (2023). Uygur konusunda U dönüşü mü? *İNSTITUTE*, <https://www.institute.org/opinion/uygur-konusunda-u-donusu-mu-in-turkish> adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- ÇHC Ulusal Halk Kongresi (2023). Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, <http://en.npc.gov.cn.cdurl.cn/constitution.html> adresinden 07.05.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Çolakoğlu, S. (2012). Türkiye- Çin İlişkileri: Tek taraflı Aşk mı, *Ortadoğu Analiz*, 4(45). https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/5Selcukcolakoglu.pd
- Devlet. (1976). Doğu Türkistan Çin ile Rusya, Arasında En Büyük İhtilafır, *Devlet Dergisi*, 350(9).
- Duygun, F. (2009). Kumandan Carlos: 'Doğu Türkistan Meselesini' ABD Emperyalizmine Yem Etmemeliyiz!' *Baran Dergisi*, 133(8).
- Ekrem, E. (2009). Urumçi Olayı, Çin Basınında Türkiye, *Türk Yurdu Dergisi*, 264, 25-28.
- Erol, M. S. (2013) Yeni Büyük Oyunda Doğu Türkistan ve Çin'in "Terör Politikası, *Türk Yurdu Dergisi*, 312, 20-22
- Ertürk, A. T. (2018). Türkiye'de Uygur Toplumu: Tarihi Serüveni, Sorunları ve Araştırma Talepleri, *Araştırma* 87, *İNSAMER*. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-turkiye-de-uygur-toplumu-tarihi-seruveni-sorunlari-ve-talepleri.pdf>
- Euronews, 2020, AK Parti Sözcüsü Çelik: Tek arzumuz Uygur Türklerinin Çin'de refah içinde yaşaması, <https://tr.euronews.com/2020/09/29/ak-parti-sozcusu-celik-tek-arzumuz-uygur-turklerinin-cin-de-refah-icinde-yasamas> adresinden 14.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Grbovic, V. (2019). Ethnodemographic Specifications Of Xinjiang (P.R. Of China). *Preliminary Report*, 67(2). DOI:[10.5937/zrgfub1902085G](https://doi.org/10.5937/zrgfub1902085G)
- GRITV, (2021). Türkiye Uygur Türklerini yalnız mı bırakıyor? <https://www.gritv.net/gri-haberler-haberleri/turkiye-uygur-turklerini-yalniz-mi-birakiyor> adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Gül, O. K. (2007). Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Hazin Bir Göç Hikâyesi. *Journal of Turkish Studies*, 2(1), 252-273
- Güldeş, M. (2008). *Doğu Türkistanlı Uygur Türklerinin Türkiye'de Kurdukları Dernekler ve Yayın Faaliyetleri*, (Yayın no. 219853), [Yüksek Lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi]
- Hukuk Ansiklopedisi. (2023). Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası: <https://Hukukbook.Com/Cin-Halk-Cumhuriyeti-Anayasasi/> adresinden 07.05.2023 tarihinde erişilmiştir.
- INDERPENDENT, (2020). Uygur Türklerine Yapılan Baskıların Araştırılması İçin Verilen Teklif Cumhurbaşkanlığı Oylarıyla Reddedildi, TBMM'de Tansiyon Yükseldi: Çin'e Savaş Mı Açalım? Fetö Projesi ABD Maşası, <https://www.indyurk.com/node/210066/siyaset/uygur-t%25c3%25bcrklerine-yap%25c4%25b1lan-bask%25c4%25b1lar%25c4%25b1n-ara%25c5%259ft%25c4%25b1r%25c4%25b1mas%25c4%25b1-i%25c3%25a7in-verilen-teklif-cumhur> adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- İnayet, A. (2000). Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Türk- Uygur İlişkileri Üzerine (1861-1934), *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, 4, 319-324. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406169>
- İslamcı Dergiler Projesi, <https://idp.org.tr/> adresinden 13.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kaçar, A. (2009). Uygur Türkleri ve Emperyal Tuzakları!.. *Genç Birikim Dergisi*, 123(3).
- Kaplı, K. (1961). Doğu Türkistan Faciası, *Hilal Dergisi*, 17(21).
- Karaca, K.R. (2007). Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 1(1), 219-245. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/74046>
- Karluk, A. C. (2020). Doğu Türkistan Gerçeğinde Anlamsızlaşan Muhafazakâr Siyasal Söylemler, *Türk Yurdu Dergisi*, 389, 24-27.

- Karluk, A. C. (2020). Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler ve Karşılaştıkları Sorunlar. Ç. Sarp (Ed.), *Göç Sosyolojisi* içinde, (245-288).
- Kazakbalası C. (1976). Sovyet Basımına Göre Doğu Türkistan'daki Vaziyet, *Devlet Dergisi*, 349(9).
- Koçulu, Z. (2009). Çin'in Uygur Türklerini Sindirme Politikası, *Gerçek Hayat Dergisi*, Sayı:474, 30.
- Kul, Ö. (2019). *100 Soruda Doğu Türkistan*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık.
- Kurban İ. (1982). Doğu Türkistan Hatıralarından: Kara Günleri, *Töre Dergisi*, 137(62-67).
- Kurban N.A (2020). Doğu Türkistan'ın Sesi: Abdurehim Heyt, *Türk Yurdu Dergisi*, 389, 48-50.
- Kurban, İ. (1982). Doğu Türkistan Hatıralarından Siyasi Kingeş İdaresi, *Töre Dergisi*, 138(58-63).
- Kuru, D. (2022). Türkiye Dış Politikasında Çin ve Uygurlar, Uluslararası Af Örgütü, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-dis-politikasinda-cin-ve-uygurlar> adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kutluk, İ. (2009). Türk ve İslam Dünyası'nın Doğu'daki Kalesi Doğu Türkistan Düşüyor Mu? *Türk Yurdu Dergisi*, 264, 21-23.
- Maîhemutî, A. (2020). *Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri (1976- 2012)*, (Yayın no. 613454), [Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi]
- Mazlumder, (1999). Çin'de İdam Edilecek Uygur Gençlerine Destek, *Mazlumder Dergisi*, 28(11).
- Mevzuat, TBMM İçtüzüğü, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf> adresinden 27.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Mırza, H. B. (1962). Doğu Türkistan, *Büyük Türkeli Dergisi*, (10), 6-7
- Mırza, H. B. (1962). Doğu Türkistan, *Büyük Türkeli Dergisi*, (8), 3-6
- Mırza, H. B. (1962). Doğu Türkistan, *Büyük Türkeli Dergisi*, (9), 3-5
- Millî İstihbarat Teşkilâtı, Türkler 'de İstihbarat (Başlangıcından 1926 Yılına Kadar), https://www.mit.gov.tr/tarihce/birinci_bolum_B.html#:~:text=Asker%C3%AE%20Tarih%20ve%20Stratejik%20Et%C3%BCt.tarihinde%20resm%C3%AE%20olarak%20kuruldu%C4%9Fu%20anla%C5%9F%C4%B1maktad%C4%B1r adresinden 13.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Yol. (1962). Türkistan'da İmha, *Millî Yol Dergisi*, (2)13.
- Milliyetçi Dergiler Projesi, <https://www.milliyetci.org/dergiler> adresinden 13.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Misak. (2000). Anadol-M Hükümeti, Mazlum Uygur Türkleri'ni Düşünüyor mu? *Misak Dergisi*, Cilt 114, (19), 14.
- Oğuzhan, H. (2018). *Doğu Türkistan Esaret ve Zulmün Gerçek Yüzü*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık.
- Öcal, M. (2017). Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler 1960-1991. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 5/2, 165-184. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1023215>
- Ölmez O.R. (1975). Doğu Türkistan, *Genç Arkadaş Dergisi*, 15(3)
- Özkan, N. (2014). Kayseri'deki Uygur Türkleri Diasporası. *Diyalektolog- Ağız Araştırmaları Dergisi*, (9), 1-12. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208459>
- Safeguard Defenders, (2023). Targeted in Türkiye: China's Transnational Repression Against Uyghurs. <https://safeguarddefenders.com/sites/default/files/pdf/TARGETED%20IN%20TURKIYE%20.pdf>
- Sayın, Y. & Koçak, G. (2017). Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar, *Journal Of Ottoman Civilization Studies*, 3(4). <https://doi.org/10.21021/osmed.278865>
- Serdengeçti (1952). Doğu Türkistan Faciası, *Serdengeçti Dergisi*,14(8).
- SETA. (2015). 2015'te Türkiye, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160107162718_2015te-turkiye.pdf adresinden 02.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Subutay, B. (1971). Doğu Türkistan Türkleri, *Töre Dergisi*, 4(26).

- T.B.M.M Zabıt Ceridesi, (1336). Cilt:5, Devre:1, İçtima Senesi:1, Yüzcü İçtima, 20.11.1336, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c005/tbmm01005100.pdf> adresinden tarihinde 14.09.2023 erişilmiştir.
- TBMM İyi Parti Grup Başkanlığı, (2018). <https://www2.tbmm.gov.tr/D27/10/10-374524gen.Pdf> adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- TBMM Tutanak Sorgulama, (2023). <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakSorgu> adresinden 14.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Temiz, K. (2017). Türkiye- Çin İlişkileri, *SETA*, 196. <https://www.setav.org/assets/uploads/2017/04/TRCin.pdf>
- Turan A. Ş. (1978). Kitaplar Arasında: ‘Uygur Türkleri, *Töre Dergisi*, 83(35).
- Türk Yurdu Dergileri <https://www.turkyurdu.com.tr/dergiler.php> , adresinden 11.11.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türk Yurdu. (2009). Doğu Türkistan Türklerine Yapılan Katliamı Kınıyoruz, *Türk Yurdu Dergisi*, 264, 19-20
- Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/pdf/anayasa.pdf> , adresinden 27.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2020). https://www.mfa.gov.tr/sc_-96_-bm-75-genel-kurulu-toplantısında-ulkemizin-sincan-uygur-ozerk-bolgesiyle-ilgili-beyani-hk-sc.tr.mfa adresinden 15.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2023). Türkiye- Çin Halk Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İş İnsanları Dostluk ve Dayanışma Derneği, Türk – Çin Siyasi İlişkileri, <http://www.tuciad.org.tr/turk-cin-siyasi-iliskileri/> adresinden 10.05.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Uçar, İ.A. (2013). Asya'nın Kalbi Doğu Türkistan, *Kardelen Dergisi*, 76(12).
- Ulus, T. (2019). *Türkiye- Doğu Türkistan İlişkileri (1923-2009)*, (Yayın no. 573869), [Yüksek Lisans tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi]
- Uyanık, M. (2020). Doğu, Batı ve Güney Türkistan, *Türk Yurdu Dergisi*, 389. 28-32
- Uygur Haber, (2023). Yıllardır Uygurlara sığınak olan ülke güvenlik itibarını kaybediyor, <https://www.uygurhaber.com/uzmanlar-uygur-icin-bir-siginak-olan-ulke-artik-guvenli-degil/> adresinden 14.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Ünver, D. (2022). Çin – Türkiye İlişkilerinin Daha Detaylı Bir İncelemesi, *Avrasya İnceleme Merkezi*, Blok No:12, <https://avim.org.tr/Blog/CIN-TURKIYE-ILISKILERININ-DAHA-DETAAYLI-BIR-INCELEMESI-28-03-2022>

ÖZEL GÖRÜŞME

Uygur Türkü akademisyenle 05.12.2023 tarihinde görüşme gerçekleştirildi.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

UBU

ubfdergi@usak.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/usakuyg>

universiteusak